T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞANLIURFA ŞEHİR İÇİ HANLARININ RESTORASYONU VE YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNİN İRDELENMESİ

Mahmut ŞENOCAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Kasım-2019
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞANLIURFA ŞEHİR İÇİ HANLARININ RESTORASYONU VE YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNİN İRDELENMESİ

Mahmut ŞENOCAK

Selçuk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Bahtiyar EROĞLU

2019, 196 Sayfa

Jüri
Doç. Dr. Mehmet Emin BAŞAR
Dr. Öğretim Üyesi Bahtiyar EROĞLU
Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ergün HATIR

Bu yüksek lisans tezi, güvenilir kaynaklar ve yerinde yapılan incelemeler baz alınarak Şanlıurfa şehir içi hanlarının günümüze ulaşan ve ulaşmayan örneklerinin plan tipolojileri, yapı malzemeleri, restorasyon projelerinin incelenmesi; restorasyon öncesi ve sonrasının değerlendirilmesi amacı gütmektedir. Giriş kısmını takiben; Şanlıurfa İlinin Genel Özellikleri, Yerleşim, Şanlıurfa'nın Mimari Yapısı, Urfa Şehir içi Hanları, Değerlendirme ve Karşılaştırma, Sonuçlar olmak üzere yedi bölümden oluşturulmuştur. "Giriş" başlıklı birinci bölümde; Tarihi Türk ticaret yapıları hakkında genel bilgi verilerek çalışmanın amacı ve kapsamı belirtilmiştir. "Şanlıurfa İlinin Genel Özellikleri" başlıklı ikinci bölümde; Şanlıurfa İline ilişkin kısa tarihçe, coğrafya, gelir kaynakları, nüfus, sanat konuları işlenmeye çalışılmıştır. "Yerleşim" başlıklı üçüncü bölümde; Şanlıurfa'nın eski yerleşim yerine ilişkin şehir planı, sokaklar ve meydanlar hakkında kısa bilgi verilmiştir. "Şanlıurfa'nın Mimari Yapısı" başlıklı dördüncü bölümde; Şanlıurfa İlinde mimariye etki eden etmenlerin yanı sıra mimari örnekleri kısaca irdelenmiştir. Urfa şehir içi hanları başlıklı beşinci bölümde Şanlıurfa'da yer alan Türk ticaret yapılarından Barutçu Hanı, Mençek Hanı, Gümrük Hanı, Hacı Kâmil Hanı ve Kumlu Hayat Hanı hakkında ayrıntılı bilgi ve irdeleme yer almaktadır. "Değerlendirme" başlıklı altıncı bölümde hanların özellikleri, yapım teknikleri ve süsleme sanatı anlatılarak genel durum özetlenmiştir. "Sonuçlar" başlıklı yedinci bölümde ise bu hanların öneminden bahsedilerek korunmalarına yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mimari, Restorasyon, Şehir içi hanları, Yerleşim.

ABSTRACT

MASTER THESIS

INVESTIGATION OF THE NEW FUNCTION AND RESTORATION OF URFA KHANS

Mahmut ŞENOCAK

Selçuk University
Institute of Science
Department of Archıtecture

Advisor: Asst. Prof. Dr. Bahtiyar EROĞLU

2019, 196 Pages

Jury
Assc. Prof. Dr. Mehmet Emin BAŞAR
Asst. Prof. Dr. Bahtiyar EROĞLU
Asst. Prof. Dr. Mehmet Ergün HATIR

This master's thesis is aimed that the analysis of plan typologies, construction materials, restoration projects of Sanliurfa urban khans that existed and are not available and evaluate the conditions before and after the restoration in the basis of reliable sources and on-site investigations in the study. Following the introduction, the study is consited of five chapter as General Characteristics of Şanlıurfa Province, Şanlıurfa Architectural Structure, Evaluation and Results. In the first chapter titled "Introduction;; General information has been given about historical Turkish trade structures and the purpose and scope of the study has been stated. In the second chapter titled Genel General Characteristics of Şanlıurfa Province; brief history of Sanliurfa, geography, income sources, population, art issues are tried to be defined. In the third section titled "Sanliurfa Architectural Structure; the city plan, streets and squares as well as architectural examples related to the old settlement of Şanlıurfa Province were briefly examined and the issue of the inner-city khans of Urfa was tried to be examined more broadly. In the "Evaluation" section, the general condiion is summarized by explaning the characteristics of the khans, construction techniques and decorative art. In the "Results" section, the importance of these khans is mentioned and the things to be done for their conservation are explained.

Keywords: Architectural, Residential, Restoration, Urban khans.

ÖNSÖZ

Dünyanın en eski arkeolojik tapınağı Göbeklitepe'nin keşfi ile tarihin başlangıç noktası kabul edilen Şanlıurfa, köklü kültürünün neticesi olan nitelikli mimari örnekleri günümüze ulaştırmayı başarmıştır. Eski Urfa yerleşim yerinde; evler, hamamlar, camiler, kiliseler, hanlar, ticari yapılar, imalathaneler, devlet yapıları ve benzeri yapı türleri bulunmaktadır. Şanlıurfa şehir içi hanlarının günümüze ulaşan ve ulaşmayan örnekleri bu tez kapsamında incelenmiştir.

Çalışma esnasında çok sayıda yazılı kaynağa rastlanmıştır. Ancak; sözü edilen kaynakların içerisinde bulunan çelişkili bilgiler ve yazım üslubunun bilimsel ilkelerden yoksun oluşu nedeni ile bilgilerin doğruluğu hususunda tereddüde düşülmüştür. Yanlışlığa meydan vermemek için çalışmada bu gibi kaynakların değerlendirilmemesi uygun görülmüştür. Sağlam kaynaklar ve yerinde yapılan incelemeler bu çalışmanın esasını teşkil etmektedir.

Bu tez çalışmasında Şanlıurfa şehir içi hanlarının plan tipolojileri, yapı malzemeleri, restorasyon projelerinin incelenmesi; restorasyon öncesi ve sonrasının değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Mahmut ŞENOCAK
KONYA-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

SİMGELER VE KISALTMALAR ..... **x**

1. GİRİŞ **1**

1.1.Çalışmanın Amacı 2
1.2.Çalışmanın Kapsamı 3
1.3. Kaynak Araştırması 3

2. ŞANLIURFA İLİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ **5**

2.1. Şanlıurfa Tarihi 5
2.2. Coğrafyası 6
2.2.1. Topografyası 7
2.2.2. İklimi 8
2.2.3. Meteorolojisi 8
2.2.4. Jeolojisi 10
2.2.5. Stratejik Konumu 11
2.3. Gelir Kaynakları 12
2.3.1. Tarım 12
2.3.2. Hayvancılık 13
2.3.2.1. Ticari (Gıdaya Yönelik) Hayvancılık 13
2.3.2.2. Seyirlik ve Yarışlık Hayvancılık 14
2.3.2.3. Av Hayvancılığı 14
2.3.3. Ticaret 14
2.3.4. Sanayi 14
2.3.5. Zanaat 14
2.4. Nüfus 15
2.5. Sanat 15
2.5.1. Müzik 16
2.5.2. Edebiyat 16
2.5.3. Ahşap Oymacılığı 16
2.5.4. Taş İşçiliği 18
2.5.5. Kuyumculuk 18
2.5.6. Halk Oyunları 18

3. YERLEŞİM **19**

3.1. Şehir Planı 19
3.2. Sokaklar 20
3.3. Meydanlar 21

4. ŞANLIURFA'NIN MİMARİ YAPISI 22

4.1. Tasarıma Etki Eden Etmenler 22
4.1.1. Yapı Malzemesi 22
4.1.2. İklim 22
4.1.3. Din 23
4.1.4. Merkezi Otoriteye Uzaklık 23
4.2. Yapı Türleri 23
4.2.1. Evler 24
4.2.2. Hamamlar 26
4.2.3. Dini Yapılar 27
4.2.4. Hanlar 29

5. URFA ŞEHİR İÇİ HANLARI 31

5.1. Barutçu Hanı 32
5.1.1. Yeri ve Bugünkü Durumu 32
5.1.2. İnşa Tarihi ve Banisi 34
5.1.3. Kitabesi 36
5.1.4. Mimarisi ve Tezyinatı 36
5.1.5. Tamirat ve Tadilat 61
5.2. Mençek Hanı 64
5.2.1. Yeri ve Bugünkü Durumu 64
5.2.2. İnşa Tarihi ve Banisi 65
5.2.3. Kitabesi 66
5.2.4. Mimarisi ve Tezyinatı 66
5.2.5. Tamirat ve Tadilat 81
5.3. Gümrük Hanı 82
5.3.1. Yeri ve Bugünkü Durumu 82
5.3.2. İnşa Tarihi ve Banisi 83
5.3.3. Kitabesi 83
5.3.4. Mimarisi ve Tezyinatı 87
5.3.5. Tamirat ve Tadilat 102
5.4. Hacı Kâmil Hanı 111
5.4.1. Yeri ve Bugünkü Durumu 111
5.4.2. İnşa Tarihi ve Banisi 112
5.4.3. Kitabesi 112
5.4.4. Mimarisi ve Tezyinatı 113
5.4.5. Tamirat ve Tadilat 130
5.5. Kumlu Hayat Hanı 137
5.5.1. Yeri ve Bugünkü Durumu 137
5.5.2. İnşa Tarihi ve Banisi 138
5.5.3. Kitabesi 138
5.5.4. Mimarisi ve Tezyinatı 139
5.5.5. Tamirat ve Tadilat 148

6. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA 152

6.1. Şanlıurfa Hanlarının Genel Özellikleri 152
6.2. Plan Özellikleri 156
6.3. Yapım Tekniği ve Malzemeleri 162

6.4. Süsleme Özellikleri 170

7. SONUÇ 182

KAYNAKLAR 185

ÖZGEÇMİŞ 186

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

m	Metre
cm	Santimetre
cm²	Santimetrekare
km	Kilometre
yy	Yüzyıl
m²	Metrekare
m³	Metreküp
km²	Kilometrekare

1. GİRİŞ

Hanlar; motorlu taşıtların icadından önceki dönemde ücret karşılığı konaklama yapılan, seyyahların, tüccarların, dini veya ilmi gezginlerin kısıtlı süreyle barındığı bir çeşit otellerdir. Konaklamaya ilaveten binek bakımı hizmeti ve bazı örneklerde ticaret faaliyetlerinin de sürdürüldüğü, günümüzde işlev değişikliğine uğramış yapılardır.

"Hanlar" diğer ismiyle "kervansaraylar"; eski tarihte yollarda ve kasabalarda yolcuların konaklamalarına yarayan odaları, avluları, ambarları ve ahırları bulunan kagir veya ahşap binalardır."(HASOL, 1995). Doğan Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nde hanların kervansarayların diğer ismi olduğunu vurgulamış olsa da yapılan incelemede kervansarayların genellikle yerleşim yerleri dışında yer aldığı, hanların ise ekseriyetle merkezi yerlerde konuşlandığı kanaatine varılmıştır.

"Genelde ticaret güzergahları üzerinde konaklama görevine yarayan kervansarayların kendi içlerinde veya yakın çevrelerinde konaklamaya gelenlerin kullanılabileceği ticaret yapıları veya dükkânlar bulunmaktaydı." (ÖZDEŞ, 1953).

"Kervansaraylar, kimi zaman bugünün banliyölerindeki bölgesel alışveriş merkezlerine benzer bir biçimde, kentlerin hemen dışına yerleşerek giderek bedestenlere, arastalara dönüşerek, kendilerinden açılan yollarla çok merkezli kentlerin oluşumuna öncülük etmişlerdir" (UÇKAN, 1999).

Ticaret yapıları; tarihi süreçte amaçları doğrultusunda farklı biçimlerde tasarlanmıştır. Günümüze gelene dek yaşamsal ihtiyaçların ve fiziki koşulların değişim ve gelişimiyle birlikte ticaret yapıları da evrilmiştir. Bu evrilme yapılacak yeni yapıların mimarisinin değişmesi şeklinde olabildiği gibi, tarihi ticaret yapılarının günümüz ihtiyaç ve koşullarına göre dönüştürülmesi şeklinde de olabildiği görülmektedir.

Tarihi ticaret yapılarının; günümüze uyarlama aşamasında kullanıcılarının veya maliklerinin bilinçsiz onarımlarına, niteliksiz eklentilerine maruz kaldıkları gözlenmiştir.

Bu çalışmada; Türk ticaret yapılarından olan Şanlıurfa şehir içi hanları incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında yapılan incelemelerde Şanlıurfa şehir içi hanlarının bilinçsiz müdahale ve onarımlara maruz kaldığı gözlenmiştir. Tespit edilemeyecek küçüklükteki ufak eklenti ve tahribatlar bile uzun zaman içerisinde eserlerin özünden uzaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Bu tür korunması gerekli kültür varlıkları, maliklerinin veya mevcut kullanıcılarının inisiyatifine bırakılmamalıdır. Urfa gibi köklü kültür ve tarih birikimi olan bir şehrin kimliği ufak kazançlar uğruna heba edilmemelidir.

Şanlıurfa şehir içi hanları ve benzeri kültür varlığı nitelikli yapılarda yapılacak esaslı onarımların restorasyon projesi hazırlanarak yapılması daha sağlıklı sonuçlar vermektedir.

1.1.Çalışmanın Amacı

Tarihi yapılar, geleneksel ve kültürel zenginlikleri günümüze ulaştıran kaynaklarıdır. Teknik ve kültürel bağlamda araştırmacılara ışık tutmak ve ülke ekonomisine katkı sağlamak için bu yapıların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması amaçlandı. Bu amaçtan hareketle; Dünya'nın en eski yerleşim yerlerinden olan Şanlıurfa bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Şanlıurfa şehir içi hanları Kültür Bakanlığınca korunması gerekli taşımaz kültür varlığı olarak tescillenmiş olmalarına rağmen mimari özellikleri, restorasyon ve yeniden işlevlendirilmelerinin analizine yönelik bilimsel çalışmalar sınırlıdır.

Bu tez çalışmasında; Şanlıurfa şehir içi hanlarının karakteristik özellikleri ve mimari tipolojileri üzerine inceleme yapmak, zamanla yok olmuş ve yok olmaya yüz tutmuş örneklerin verilerini toplamak, tespit etmek ve arşivlemek amaçlanmıştır.

Bu eserlerin günümüzde sair amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Çalışma kapsamında, 2011-2019 tarihleri arasında çok kez yerinde inceleme yapılmıştır. Her incelemede farklı eklentilerin ilave edildiği tespit edilmiştir. Her ne kadar bu gibi

yapılar Kültür Bakanlığınca koruma altına alınmış olsalar da tespit edilemeyecek küçüklükteki ufak eklenti ve tahribatların uzun zaman içerisinde eserlerin yok olmasına veya özgün halinden uzaklaşmasına sebebiyet vermekte olduğu belirlenmiştir. Bu tez çalışmasının, değerli kültür varlıkları olan Şanlıurfa şehir içi hanlarının gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlaması ve araştırmacılara kaynak olması amaçlanmıştır.

1.2.Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında Şanlıurfa ili, Eyyübiye ilçesinde bulunan tarihi şehir içi hanlarından örnekler incelenmiştir. Şanlıurfa'da yer alan Türk ticaret yapılarından Barutçu Hanı, Mençek Hanı, Gümrük Hanı, Hacı Kâmil Hanı ve Kumlu Hayat Hanı hakkında ayrıntılı bilgi verilmeye; bununla birlikte yerleri ve bugünkü durumları, inşa tarihleri, mimari ve süslemeleri, tamirat ve tadilatlarının tespitinin yapılması ve karakteristiklerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

1.3. Kaynak Araştırması

Ülkemizde yapılan araştırmaların çokluğu göz önüne alınarak Şanlıurfa şehir içi hanları konusunda da gazete yazıları, dergiler, makaleler, internet sayfaları, kitaplar vb. çok sayıda yazılı kaynağa rastlanmıştır. Var olan kaynakların; içlerinde bulunan çelişkili bilgiler ve yazım üslubunun bilimsel ilkelerden yoksun olmaları nedeni ile bilgilerin doğruluğu hususunda tereddüde düşülmüştür. Yanlışlığa meydan vermemek için çalışmada bu gibi kaynakların değerlendirilmemesi uygun görülmüştür. Güvenilir kaynaklar ve yerinde yapılan incelemeler çalışmanın esasını teşkil etmiştir.

Araştırma esnasında başvurulan kaynaklar ve yayınlar arasında bilimsel çalışma niteliğinde olanların bazıları şunlardır;

ŞENOCAK M. İhsan 1998 Şanlıurfa Geleneksel Konut Mimarisinin Onarımında Yapılan Uygulamaların Eleştirisi: Şanlıurfa'da varlığını koruyan geleneksel mimari yapıların restorasyon işlemleri esnasında yapılan hataları anlatan çalışmadır.

BAŞ Ali 1989 Beylikler Dönemi Hanları: Anadolu Beylikleri döneminde Anadolu coğrafyasında yapılmış ve mimari olarak günümüze kadar ulaşabilmiş eserlerin incelemesini içinde barındıran bir çalışmadır.

İSKENDER AYDIN Beste Nur 2017 Tarihi Yarımada Hanlar Bölgesinde Kültürel Rota Tanımlanması: İstanbul tarihi yarımada bölgesindeki hanların incelenmesinde, kültür varlıklarını oluşturma ve mimari yapıları inceleme üzerine yapılmış tezlerden biri olup, bölgedeki hanların arşivlenmesi içerikli bir çalışmadır.

EROL Fatma Binnur 2013 İstanbul vakıf hanları ve koruma sorunları: İstanbul'da yer alan vakıf defterine kayıtlı hanların tanımlanması, kayıt altına alınması ve mevcut şartlarda korunma sorunları üzerine yapılmış bir çalışmadır.

KIVRAK Nihan 2010 'Eski kent mekanlarının canlandırılması' bağlamında İstanbul Eminönü Hanlar Bölgesi'nde mimari tasarım ilkelerinin irdelenmesi: İstanbul Eminönü bölgesindeki hanların mimari tasarımının irdelenmesi üzerine bir çalışmadır.

SÖKMEN Şebnem 2012 Tarihi yarımadadaki hanların mimari açıdan geçirdikleri evreler ve günümüzdeki işlevleri: İstanbul tarihi yarımadada yer alan hanların geçmişten günümüze mimari değişimlerini ve kullanım alanlarını inceleyen bir çalışmadır.

ÖZME Adil 2000 Urfa (Merkez) hanları: Şanlıurfa merkezi konumda yer alan hanların sanat tarihi, mimari, kültürel ve kullanılabilirlik yönünden incelendiği bir çalışmadır.

ÖZKARCI Mehmet 1987 Gaziantep il merkezinde bulunan hanlar: Gaziantep ilindeki hanların mimari konumları ve işlevsellikleri üzerine bir çalışmadır.

KILIÇÖZLÜ Arzu 1985 Türklerde tarihi konaklama tesisleri ve günümüz turizminde değerlendirilmeleri (kervansaray ve hanlar): Türk kültüründe tarihi konaklama amaçlı kullanımda var olan kervansaray ve şehir kültüründe şehir içinde yer alan hanlar üzerine değerlendirmeler barındıran bir çalışmadır.

2. ŞANLIURFA İLİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Şanlıurfa Tarihi

M.Ö. 600.000 yıla kadar uzanan Paleolitik Döneme kadar tarihlendirilen Urfa, Epipaleolitik ve Neolitik Çağlara tanıklık etmiştir. Urfa kent merkezinde yapılan araştırmalar tarihe ışık tutacak niteliktedir. Bunlardan en önemlilerinden biri; bugünkü Halil ür-Rahman Gölü'nün (Balıklıgöl) kuzeyinde gerçekleştirilmiştir. 1997 yılında Arkeolog Dr. Bahattin Çelik tarafından arkeoloji tarihine "Balıklıgöl Heykeli" olarak kaydettirilen, "Dünyanın En Eski Heykeli" bulunmuştur. Böylece Urfa kent merkezinin MÖ.10000'e, Neolitik Döneme, kadar uzanan bir yerleşim alanı olduğu bir kez daha teyit edilmiştir. Ebla, Akkad, Sümer, Babil, Hitit, Hurri-Mitanni, Arami, Asur, Pers, Makedonya, Roma, Bizans gibi uygarlıkların egemenliklerini gören Urfa, 639'dan sonra İslam'la tanışmıştır. 1094 yılında Selçuklu topraklarına katılan şehir, 1098'de Haçlı Kontluğu idaresine girmiştir. Eyyubi, Memluk, Türkmen aşiretleri, Timur Devleti, Akkoyunlular, Dulkadirbeyliği, Safeviler iktidarlığını gören Urfa, 1516'da Osmanlı Devleti sınırları içine dâhil edilmiştir. İlk olarak Diyarbakır Eyaleti'ne bağlanan şehir, 1876'da Halep Vilayetine bağlanmış, son olarak ta 1916'da bağımsız bir sancak olmuştur. Urfa, 1919 yılında önce İngilizler, daha sonra da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. 11 Nisan 1920'de milli mücadelesini veren Urfa, işgalden kurtarılmış ve Cumhuriyet sonrasında, 1924'de, il olmuştur. Eski ismi Edessa olan Urfa'nın isminin Urhai, Orhai, Ruha vb. isimlerden geldiği söylense de bunlardan hiçbiri kesinlik kazanmamıştır. Urfa'ya, ulusal kurtuluş savaşında halkının göstermiş olduğu kahramanlıktan ötürü, 1984 yılında çıkartılan bir yasa ile "Şanlı" ünvanı verilmiştir. (Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2012d).

Bugünkü arkeolojik kanıtlara göre, yaklaşık olarak M.Ö. 12000/11000 ile 6000/5000 yılları arasına tarihlendirilen Neolitik Çağın MÖ yak. 7000'lere kadar devam eden beş bin yıllık ilk evresi Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ (Akeramik Neolitik Çağ), insanlık tarihinde "devrim" niteliğinde gelişmeler gösteren en belirleyici süreçlerden biridir. Bu dönemin Verimli Hilâl'in kuzey kısmını oluşturan Güneydoğu Anadolu'daki (Kuzey Mezopotamya) en tanınmış temsilcilerinden olan Çayönü Tepesi, Hallan Çemi ve Nevali Çori gibi merkezler ile Göbeklitepe, Urfa-Yeni Mahalle ve Körtik Tepe gibi halen kazılmakta olan yerleşmeler, umulmayacak biçimde gelişkin ve

sonraki dönemlerin en tipik buluşlarının öncülleri sayılabilecek yeniliklerle dolu arkeolojik kanıtlar sunmuşlar ve sunmaya devam ediyorlardır (ÖZDÖL, 2011).

Göbeklitepe'de kazılan alanlar şimdilik en erken MÖ 10 bin yıl tarihini vermiştir (ÖZDÖL, 2011).

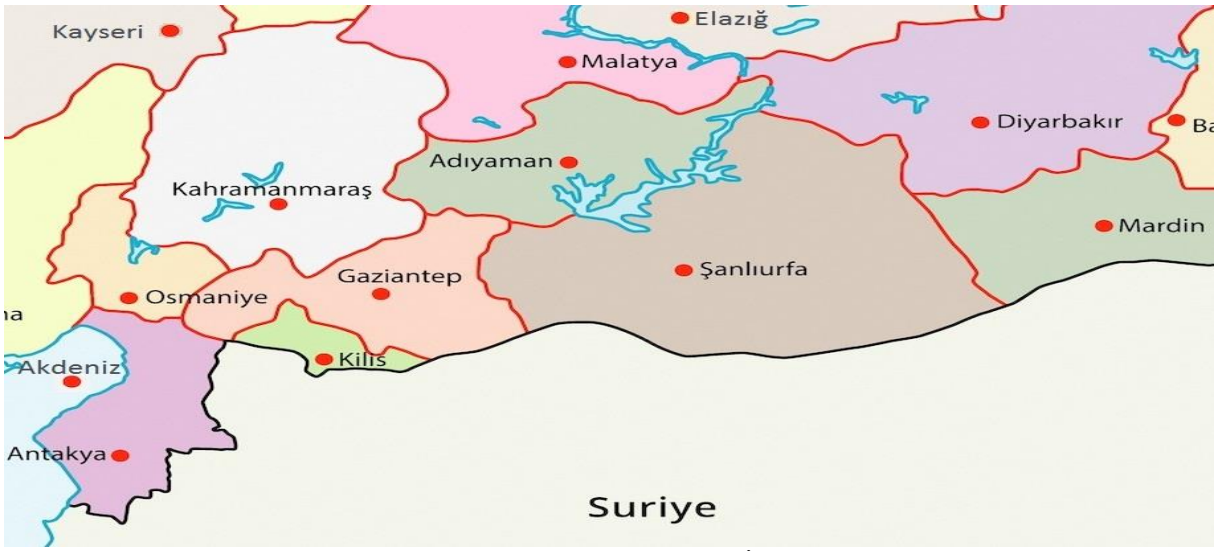
2.2. Coğrafyası

Şanlıurfa ili; Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümünde yer almakta olup (Şekil 2.1), batısında Gaziantep, kuzeybatısında Adıyaman, kuzeydoğusunda Diyarbakır, doğusunda Mardin ve güneyinde Suriye ile çevrelenmiş vaziyettedir (Şekil 2.2). İl merkezini ise Şanlıurfa iline bağlı bulunan; kuzeybatıdan Bozova, kuzeyden Hilvan, kuzeydoğudan Siverek, doğudan Viranşehir, güneydoğudan Ceylanpınar, güneyden Harran ve Akçakale, güneybatıdan Suruç ilçeleri çevrelemektedir.

Şekil 2.1. Şanlıurfa'nın Türkiye'deki Yeri

(Wikimedia, 2012)

Şekil 2.2. Şanlıurfa'ya Komşu İller

(Google, 2012)

"Avrupa'yı Hindistan ve Çin'e bağlayan İpekyolu ile; Kafkasya, Balkanlar ve Anadolu'yu Mekke'ye bağlayan Hacc Yolu'nun kavşak noktasında kurulmuştur." (ŞENOCAK, 1998).

Türkiye'nin en verimli ve su potansiyeli en yüksek ırmağı olan Fırat Nehri de Şanlıurfa Platosu üzerinde yer almaktadır. Ağrı Diyadin'den kaynayan Murat Nehri ve Erzurum Dumludağ'da kaynayan Karasu Nehri ile başlayıp, Irak'ta Dicle Nehri ile birleşerek Basra Körfezi'ne dökülmektedir. Fırat Nehri üzerinde enerji ve sulama amacıyla kurulan Atatürk Barajı bölgenin kullanımına hizmet vermektedir. "*Toprak dolgu ile dolgu hacmi bakımından bugüne kadar dünyada inşa edilen barajlar arasında beşinci sıradadır*." (İşleri, 2012).

2.2.1. Topografyası

Şanlıurfa ili, kuzeyinde Güneydoğu Torosları ile sınırlanmış Şanlıurfa Platosu üzerine konumlanmıştır. Şanlıurfa Platosu; Urfa Platosu olarak da bilinen, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki dalgalı düzlük bir alandır. Karacadağ ile Fırat Nehri arasında yer alan plato, kuzeyden güneye doğru alçalmaktadır. Karacadağ bu platoyu Diyarbakır Havzası'ndan, Fırat Nehri ise Gaziantep Platosu' ndan ayıran sınırlardır. Başlıcaları Tektek Dağı ve Kaşmer Dağı olan yükseklikler oldukça geniş alana sahip plato üzerinde yer almaktadırlar. Harita üzerinde Hilvan ilçesinden Viranşehir ilçesine bir çizgi çizecek

olursak; bu çizginin doğusunda, Karacadağ Volkanından çevreye yayılmış bazalt taşlar, çizginin batısında ise yörenin anakayalarını da oluşturan kalker taşlar ağırlıktadır. Bu sebepledir ki Diyarbakır ili ve Şanlıurfa Siverek ilçesinde yapı malzemesi ağırlıklı olarak bazalt, Şanlıurfa Merkez ve batı-güney ilçeleri yapı malzemesi ağırlıklı olarak kalkerdir.

2.2.2. İklimi

Şanlıurfa ili, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve az yağışlı karasal iklime sahiptir.

2.2.3. Meteorolojisi

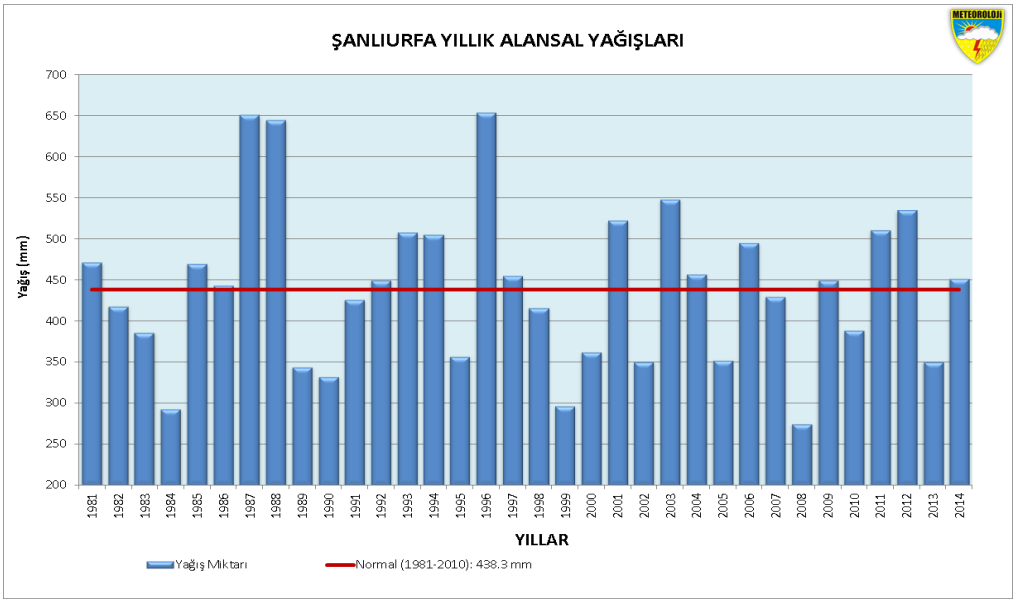
Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün "Şanlıurfa ili ortalama sıcaklık istatistikleri" tablosundan edinilen bilgilere göre Şanlıurfa iline ilişkin 1950-2014 yılları arasında rastlanan en yüksek sıcaklık temmuz ayında 46,8 °C, en düşük sıcaklık şubat ayında -11,4 °C olarak tespit edilmiştir (Şekil 2.3). (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2012a)

SANLIURFA	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
	Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama Değerler (1950 - 2014)											
Ortalama Sıcaklık (°C)	5.6	6.9	10.9	16.2	22.1	28.1	31.9	31.3	26.8	20.1	12.6	7.5
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	10.0	11.9	16.5	22.3	28.6	34.6	38.7	38.3	33.8	26.9	18.5	11.9
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	2.2	2.9	6.0	10.5	15.4	20.7	24.3	24.0	20.0	14.6	8.4	4.1
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	4.1	5.1	6.2	7.5	10.1	12.2	12.3	11.4	10.1	8.6	5.6	4.0
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	12.4	11.0	10.9	9.6	6.7	1.6	0.3	0.2	0.9	5.0	8.0	11.3
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (kg/m^2)	84.8	70.5	65.9	49.6	29.4	4.0	0.6	0.8	2.9	25.3	46.0	79.6
	Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen En Yüksek ve En Düşük Değerler (1950 - 2014)											
En Yüksek Sıcaklık (°C)	21.6	22.7	29.5	36.4	40.0	44.0	46.8	46.2	42.0	37.8	29.4	26.0
En Düşük Sıcaklık (°C)	-10.0	-11.4	-7.3	-3.2	6.0	10.0	15.2	16.0	11.2	2.5	-6.0	-6.4

Şekil 2.3. Şanlıurfa ili ortalama sıcaklık istatistikleri

(Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2012)

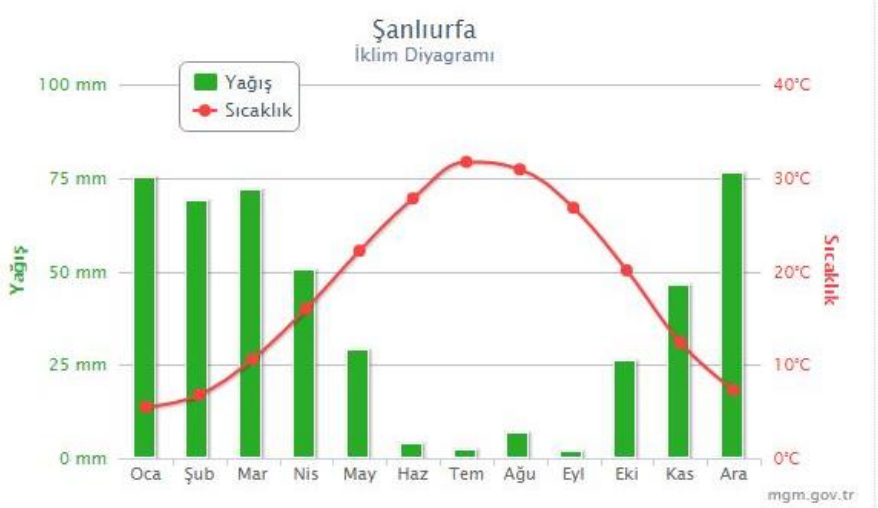
Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün "Şanlıurfa ili ortalama yağış istatistikleri" tablosundan edinilen bilgilere göre Şanlıurfa iline ilişkin yıllık yağış miktarı ortalaması 438,3 mm'dir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2012b).

Şekil 2.4. Şanlıurfa ili ortalama yağış istatistikleri

(Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2012)

Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre Şanlıurfa ili yarı kurak iklim türüne sahiptir. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün "Şanlıurfa ili iklim diyagramı" tablosundan edinilen bilgilere göre Şanlıurfa ilinde; yıl içerisinde en çok yağış görülen aylar Ocak, Şubat, Mart ve Aralık; sıcaklığın en yüksek selsiyus derecelere ulaştığı aylar Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarıdır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2012c).

Şekil 2.5. Şanlıurfa ili iklim diyagramı

(Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2012c)

Yukarıdaki diyagram ve istatistiklerden de görüleceği üzere Şanlıurfa ili, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve az yağışlı bir iklime sahiptir.

2.2.4. Jeolojisi

Şanlıurfa iline harita üzerinde Hilvan ilçesinden Viranşehir ilçesine bir çizgi çizecek olursak; bu çizginin doğusunda, Karacadağ Volkanından çevreye yayılmış bazalt taşlar, çizginin batısında ise yörenin anakayalarını da oluşturan kalker taşlar ağırlıktadır. Bu sebepledir ki Diyarbakır ili ve Şanlıurfa Siverek ilçesinde yapı malzemesi ağırlıklı olarak bazalt, Şanlıurfa Merkez ve batı-güney ilçeleri yapı malzemesi ağırlıklı olarak kalkerdir. Şanlıurfa Platosu'nun toprak yapısının da tarıma pek elverişli kırmızı-kahverengi toprak grubunda olduğu görülmektedir (Şekil 2.6).

Şekil 2.6. Toprak Grupları Haritası

(Google, 2012b)

Tüik 2014 verilerine göre, Urfa Platosu' nu oluşturan Viranşehir, Harran, Suruç, Haliliye, Eyyübiye, Ceylanpınar, Bozova ve Akçakale ilçelerinde tarıma elverişli toprak alanının toplam alana oranının oldukça büyük olduğu görülmektedir (Şekil 2.7).

CPA Sınıflamasına göre Tarım Alanları

Yıl	İl Kodu	İl Adı	İlçe Kodu	İlçe Adı	Toplam Alan(dekar)	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanı(dekar)	Nadas alanı(dekar)	Sebze bahçeleri alanı(dekar)	Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı(dekar)	Süs Bitkileri Alanı(Dekar)
2014	63	Şanlıurfa	1	Akçakale	989.289,00	866.244,00	97.021,00	7.000,00	19.024,00	0,00
			2	Birecik	718.456,00	280.358,00	96.707,00	9.106,00	332.285,00	0,00
			3	Bozova	915.011,00	573.691,00	48.087,00	34.076,00	259.157,00	0,00
			4	Ceylanpınar	1.250.011,00	823.096,00	382.997,00	2.388,00	41.530,00	0,00
			5	Halfeti	321.622,00	46.925,00	113.437,00	0,00	161.260,00	0,00
			6	Harran	873.961,00	527.670,00	344.430,00	479,00	1.382,00	0,00
			7	Hilvan	960.678,00	829.580,00	72.209,00	16.240,00	42.649,00	0,00
			8	Siverek	2.107.162,00	1.755.937,00	263.506,00	50.285,00	37.434,00	0,00
			9	Suruç	594.473,00	508.491,00	40.023,00	489,00	45.470,00	0,00
			10	Viranşehir	1.196.442,00	1.013.852,00	169.490,00	7.800,00	5.300,00	0,00
			11	Eyyübüye	820.980,00	798.528,00	0,00	8.902,00	13.550,00	0,00
			12	Haliliye	562.733,00	489.751,00	0,00	47.383,00	25.579,00	20,00
			13	Karaköprü	505.082,00	323.781,00	82,00	19.000,00	162.219,00	0,00

Kaynak:Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

Not:2014 verileri geçicidir.

Meyve alanları plantasyon (toplu) alanlar olup, dağınık ağaçların alanları dahil edilmemiştir.
Sebze bahçeleri ve süs bitkileri alanına örtü altı alanları da dahildir.

2011 yılından itibaren tarım alanlarına süs bitkileri alanları da dahil edilmiştir.
Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Şekil 2.7. Şanlıurfa İlçeleri Tarım Alanları Tablosu

(Türkiye İstatistik Kurumu, 2012)

Tüik verileri doğrultusunda elde edilen yukarıdaki tabloya göre yapılan hesaplamada; Şanlıurfa'nın ilçeleri ile beraber toplam 10.188,091 dekar tarım arazisine sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin hesaplamalarına göre Türkiye'de en geniş tarım yapılabilir alana sahip iller sıralamasında; *"Şanlıurfa, yüzde 5,33 pay ve 9,8 milyon dekarla ikinci sırada. Bu ilin tarım alanı Filistin'in 1,5 katından büyük, KKTC'nin 3 katı, İsrail'in (20,6 milyon dekar) yarısı kadar."* (Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 2012).

2.2.5. Stratejik Konumu

Şanlıurfa; coğrafik konumu itibariyle oldukça stratejik bir noktadadır. *"Avrupa'yı Hindistan ve Çin'e bağlayan İpekyolu ile; Kafkasya, Balkanlar ve Anadolu'yu Mekke'ye bağlayan Hacc Yolu'nun kavşak noktasında kurulmuştur."* (ŞENOCAK, 1998).

Şanlıurfa; önemli doğal yolların kavşağında yer alması, geniş ve verimli tarım arazilerine sahip olması, ikliminin insan yaşamına, tarıma ve hayvancılığa çok elverişli olmasına sebebiyet verir. Zengin içme suyu kaynaklarına sahip olması, kaliteli tarım arazisi ve suyun yörede bir arada olması, Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer

almasından dolayı tarımsal, ticari ve dini açıdan önem teşkil etmektedir. Dünya genelinde mensubu sayıca en çok dinler için kutsal kabul edilmesi sebepleriyle tarihi süreçte sürekli olarak dünyaya egemen toplumların hükmettiği bir bölge haline gelmiştir. Tarihsel kronolojide dünyada "süper güç" sayılabilecek devletler hangileri ise o devletlerden birinin Urfa'ya sahip olduğu görülmektedir. Şanlıurfa; Türklerin Anadolu'ya girişinin ardından, devirli Arap-Roma hâkimiyetinden Türk hâkimiyetine geçmiştir. O günden bugüne Türk egemenliğinde bulunmaktadır. Tarih boyunca sürekli savaş ve işgal sorunları ile karşı karşıya olduğu görülmekte, hâlihazırda ve gelecekte de bu sorunların devam edeceği tahmin edilmektedir.

2.3. Gelir Kaynakları

2.3.1. Tarım

Tarım, avcılık ve toplayıcılıktan sonra insanoğlunun yiyecek temini için yapmış olduğu ilk gelişmiş faaliyet sayılabilir. İlk tarım faaliyetleri sadece gıda temini için yapılsa da zamanla takas ve satış yoluyla ticaret metaı haline dönüşmüş olduğu düşünülmektedir. Günümüzde de dünya nüfusunun bir kısmı ekonomisini tarım faaliyetleriyle sürdürmektedir. Dolayısı ile tarımın yapılabilir olduğu bölgelerde ticaretin de aynı oranda gelişmiş olması doğal bir vargıdır.

Bir yerde tarım yapılabilmesi için gerekli etmenlerin başında tabii ki toprak gelmektedir. Bitkinin ekim, dikim ve hasatının kolaylığı ile mahsulün verim bolluğu toprağın kalitesini işaret eden ögelerden kabul edilebilir. Topraktan sonra, tarımda kullanılabilir tatlı suyun varlığı, iklim koşulları, güneş gördüğü zaman miktarı ve sairenin de tarımın kolaylık ve verimliliğini etkileyen unsurlar olduğu açıktır. Şanlıurfa Platosu da bu sayılan tarım verimliliğini etkileyen unsurların tamamında kalitesini ispatlamış vaziyettedir. Gerek Şanlıurfa Platosu'nun oldukça geniş bir alana yayılmış olması, gerek bu platonun toprak kalitesinin zirai açıdan oldukça değerli olması ve gerekse Fırat Nehri'nin Atatürk Barajı sayesinde tarımsal sulamada kullanılabilir olması sebepleriyle Şanlıurfa Platosu tarıma oldukça elverişli bir alandır. İlde genel olarak tarıma yönelik sanayinin gelişmiş olmasının da tarıma bu denli elverişli bir araziye sahip bir yöre olmasından kaynaklı olduğu savunulabilir.

Yukarıdaki analizlerden de anlaşılmaktadır ki Şanlıurfa Platosu; geniş, bütüncül, elverişli ve verimli topraklara sahip bir platodur. Gerek bu sebeple gerekse tüm karayolu güzergâhlarının ortasında dünyanın merkezi sayılabilecek bir coğrafik konumda olması sebebiyle tarih boyunca dünyaya egemen toplumlarca hükmedilmiş ve üzerinde birçok savaşlara sebebiyet vermiş bir platodur. Ancak; il merkezindeki geleneksel sivil mimarlık örneklerinin günümüz ihtiyaçlarına cevap vermediği ve fonksiyonunu yitirdiği gerekçeleri ile yeni yapılaşma alanları oluşturulmuş, Şanlıurfa merkeze rağbet edilerek yaşanan göçler sebebiyle de bu yeni yapılaşma alanları hızla genişlemiştir. İnsanoğlunun üretemediği ve ilelebet mutlak muhtaç olduğu tek maddi varlık olan toprağın, hatta tarıma bu denli elverişli toprakların, maddi ve/veya siyasi kaygılar güdülerek, mirasyedi tavırla inşai faaliyetlere peşkeş çekilmesi, insanoğlunun kendi menfaatini ve doğaya/insanlığa saygı gerekliliğini kavrayamamış olduğu fikrini akla getirmektedir. Urfa için; tarım ve ticarete elverişliliğindeki mükemmelliğinin kendi sonunu hazırladığı söylenebilir.

"Dünyada artan nüfusa gıda sağlamak amacıyla daha geniş toprak kaynaklarına ihtiyaç duyulmaya ve fazla üretim için de topraklar yoğun kullanım altına alınmaya başlanmıştır. Bir yandan da artan nüfusun baskısı sonucunda verimli toprak kaynaklarında bozulmalar ve yapılaşma sonucunda ise alansal kayıplar etkilerini göstermektedir." (ÇULLU, 2012).

2.3.2. Hayvancılık

Şanlıurfa'da hayvancılık; ticari (gıdaya yönelik), av, seyirlik ve yarışlık şeklinde tasnif edilebilir.

2.3.2.1. Ticari (Gıdaya Yönelik) Hayvancılık

Dağınık olarak; az miktarda büyükbaş ve ağırlıklı olarak küçükbaş hayvancılık faaliyetleri sürmektedir. Yöreye has, yılda iki batın yavrulayabilen ve her batında ikiz doğurabilen, çok verimli bir ırk olan "*iveysi*" denilen koyun türü mevcuttur. Şanlıurfa'ya özgü peynir, yoğurt ve özellikle yağ (sadeyağ) Türkiye ve dünya çapında tanınan kaliteli ürünler olarak bilinmektedir.

2.3.2.2. Seyirlik ve Yarışlık Hayvancılık

Eski Urfa; verimli tarım arazileri ve ticari imkânları sebebiyle zengin sayılabilecek bir şehirdir. Bu sebeple yaşayan nüfusun büyük çoğunluğu geçimini rahat sağlamakta, kültür, sanat ve eğlenceye bol zaman ayırabilmektedirler. Seyirlik amaçlı ceylan, güvercin, at, köpek, keklik ve benzeri hayvanlar beslenmektedir. Yarış amacıyla Arap, İngiliz, İrlanda ve benzeri cins atlar da beslenmektedir. Günümüzde Şanlıurfa'da yarış atlarının çokluğu nedeniyle TJK düzenli olarak at yarışları tertip edilmektedir.

2.3.2.3. Av Hayvancılığı

Şanlıurfa ovalarını çevreleyen tepelerde; ceylan, tavşan, karatavuk*, kıkırlık*, keklik ve benzeri av hayvanları bol miktarda bulunurlar.

**Kıkırlık, karatavuk: Keklik benzeri, kısa menzilli uçabilen kuş türlerinin yöresel isimleridir.*

2.3.3. Ticaret

Urfa'da; tarıma elverişliliğin ve mazisi pek eskilere dayanan geçiş güzergahlarının merkezinde bulunmasının getirisi olarak ticaret, eskiden de şimdi de oldukça gelişmiş durumdadır. Bunu, merkezde bulunan çok sayıdaki han yapısından ve bedestenden anlamak da mümkündür. Günümüzde, tarım ve geçiş güzergahı hususları haricinde, turizm ve inşaat sektörlerinin de geniş bir ekonomik paya sahip olduğu görülmektedir.

2.3.4. Sanayi

Şanlıurfa'da genellikle tarım ürünlerine yönelik sanayi gelişmiştir.

2.3.5. Zanaat

Urfa'da; taş işçiliği, bakırcılık, ahşap oymacılığı, kazazlık, tabaklık, kürkçülük, keçecilik, vs. dallarında zanaat faaliyetleri sürdürülmektedir.

2.4. Nüfus

Nüfusun giderek arttığı Şanlıurfa'da, özellikle Atatürk Barajı Projesinin gerçekleştiği yıllardaki (1985-1990) artış oranının fazla olduğu görülmektedir (Şekil 2.8). Doğu Anadolu'nun kırsal kesimlerinden Şanlıurfa'ya göçün en çok bu yıllarda yaşandığı sonucuna varılabilir. (bkz.Şekil 2.8: Şanlıurfa Şehri, İli ve Türkiye Nüfusunun Gelişimi)

Sayım Yılları	Şehir		İl		Türkiye	
	Nüfus	*Artış Oranı (‰)*	Nüfus	*Artış Oranı (‰)*	Nüfus	*Artış Oranı (‰)*
1927	29.098	-	207.487	-	13.648.270	-
1935	31.721	*10,8*	229.614	*12,7*	16.158.018	*21,1*
1940	35.266	*21,4*	245.398	*13,3*	17.820.950	*19,6*
1945	36.356	*6,1*	263.855	*14,5*	18.790.174	*10,6*
1950	38.685	*21,5*	298.394	*24,6*	20.947.188	*21,7*
1955	48.296	*45,4*	348.199	*30,9*	24.064.763	*27,8*
1960	59.863	*43,8*	401.919	*28,7*	2.7754.820	*28,5*
1965	73.498	*41,9*	450.798	*23*	31.391.421	*24,6*
1970	100.654	*64,9*	538.131	*35,4*	35.605.176	*25,2*
1975	132.934	*57,2*	597.277	*20,9*	40.347.719	*25*
1980	147.488	*21.0*	602.769	*1,8*	44.736.957	*20,7*
1985	194.969	*57,4*	795.034	*55,4*	50.664.458	*24,9*
1990	276.528	*72,4*	1.001.455	*46,2*	56.473.035	*21,7*
2000	385.588	*33,8*	1.443.422	*36,6*	67.803.927	*18,3*

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayımları.

Şekil 2.8. Şanlıurfa Şehri, İli ve Türkiye Nüfusunun Gelişimi (1927-2000)

(ŞAHİNALP, 2005)

2.5. Sanat

Eski Urfa; verimli tarım arazileri ve ticari imkanları sebebiyle zengin bir şehirdir. Bu sebeple yaşayan nüfusun büyük çoğunluğu geçimini rahat sağlamakta, kültür ve sanata bol zaman ayırabilmektedirler. Günümüzdeki anlamının çok dışında sıra geceleri tertip edilir, 10-15 kişinin devirli olarak davet verdiği bu organizasyonlarda kültürden, sanattan, edebiyattan, memleket meselelerinden, kısmen siyasetten söz edilir.

Sazından para kazanmayan ve sadece hobi olarak enstrüman icra eden üstatların musiki meşkleri takdire şayandır.

2.5.1. Müzik

Sıra gecelerinde, ünü Urfa sınırlarını aşmış, hatta Türkiye sınırlarını aşmış üstadlar tarafından gazeller, hoyratlar, maniler, türküler icra edilir. Yöresel lakapları ile Kel Hamza, Mukim Tahir, Bekçi Bakır, Seyfo, Tenekeci Mahmut, Ahmet Hafız, Halil Hafız ve benzeri musiki üstatlarının gelip geçtiği bilinmektedir. Halk arasında "son gazelhan" olarak anılan Kazancı Bedih ise 2009 yılında vefat eden önemli bir üstattır. Günümüzde de Mehmet Özbek, Bakır Karadağlı, Mehmet Nacak ve daha pek çok üstat söz ve saz icrasına devam etmektedir.

2.5.2. Edebiyat

Gazel olarak ekseriyetle divan edebiyatından eserlerin icra edildiği sıra gecelerine kaynak olmuş şairler de mevcuttur Eski Urfa'da. Şair Nabi, Şair Abdi, Şair Şevket ve benzeri birçok üstadın eserleri edebiyat literatüründe kilometre taşları sayılabilirler.

2.5.3. Ahşap Oymacılığı

Yörede "ince nacar" diye tabir edilen ince işçilikli marangozluk icrası ve sanatsal ahşap oymacılığı süregelmektedir. Mimari yapılarda da ahşap kapıların, pencerelerin ve birçok örnekte duvar kaplamalarının ustaca işlenmiş ahşap oyma eserler olduğu görülmektedir (Şekil 2.9, Şekil 2.10).

Şekil 2.9. Ahşap oymacılık örneği

(Hacı Bekir Pabuççu Evi, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Şekil 2.10. Ahşap oymacılık örneği

(Hacı Bekir Pabuççu Evi, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

2.5.4. Taş İşçiliği

Mimari yapılardaki süslemelerden ve mezar taşlarından Urfa'da taş işleme sanatının ustaca icra edildiği anlaşılmaktadır (Şekil 2.11).

Şekil 2.11. Taş işçiliği örneği

(Hacı Bekir Pabuççu Evi, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

2.5.5. Kuyumculuk

Altın ve gümüş işlemeciliği eskiden olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

2.5.6. Halk Oyunları

Ekseriyetle davul ve zurna eşliğinde halk oyunları sergilenmektedir. Bu konuda Abdullah Balak'ın çalışma ve derlemeleri mevcuttur.

3. YERLEŞİM

"Makro düzeyde planlamanın eksikliği, yasal düzenlemelerdeki boşluklar, bürokrasinin ağırlığı, denetim organizasyonlarının yetersizliği; vahşi bir arsa talanını, sağlıksız ve biçimsiz bir yapılaşmayı, düzensiz bir trafiği, yetersiz bir ulaşım ağını ve sağlıksız bir çevreyi oluşturmuştur."(ŞENOCAK ve YENİGÜN, 1997).

Bu bağlamda Şanlıurfa'nın eski yerleşim yerinin de planlama eksikliğine maruz kaldığı, özellikle tarihi bölge ile sonradan yapılaşan bölgelerin birleştiği noktalarda plansız yapılaşmanın yoğun olduğu görülmektedir. Bu da trafik yoğunluğunu, tarihi kültürel yapıların tahribatını, geleneksel yapıların bilinçsiz işlev değişikliğine maruz kalmasını tetiklemektedir.

3.1. Şehir Planı

Çağdaş şehir planlamasında şehirler* amacına göre bölgelere (zone) ayrılır. Konut (ikamet) mıntıkası, ticaret mıntıkası, sanayi mıntıkası, sağlık mıntıkası, askeri müesseseler mıntıkası, kültür mıntıkası, hükümet mıntıkası (Sarayönü) gibi. Eski Urfa'da çağının çok öncesinde olmasına rağmen bu mıntıkalaşmanın var olduğu bariz görülmektedir. Yapı ve faaliyetlerin işlev gruplarına göre kategorize edilerek konumlandığı görülmektedir.

** "Kent" kelimesi kasıtlı olarak kullanılmamış, yerine "şehir" kelimesi tercih edilmiştir. Türk dünyasında kent; köy anlamına gelmekte ve Türkiye Türkçesi'ndeki şehir kelimesinin yerine kala(gala) kelimesi karşılık gelmektedir. Kala kelimesinin kullanılmasının anlaşılmazlık oluşturabileceği düşüncesinden hareketle, söylenmek istenenin aksi bir karşılığı olmayan ve yaygın olarak kullanılan şehir kelimesi tercih edilmiştir. Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi, Azeri Türkçesi ve benzeri Türkçelerin Türkiye Türkçesine çevrildiği sözlükler incelenerek bu kanıya varılmıştır.*

Eski Urfa şehri yine masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş surla çevrelenmiştir. Sur duvarları konutlarda yapı malzemesi olarak kullanılan taşların kendi içindeki 25 cm'lik standardizasyonunun dışında, çok daha büyük bloklardan oluşmaktadır. Şehre girişi sağlayan kapılar mevcuttur. Yöre halkının sözlü ifadelerinden; Samsat Kapı, Zincirli Kapı, Beğ Kapısı ve Harran Kapı'nın var olduğu öğrenilmiş ancak, günümüze sadece Harran Kapı ulaşabilmiştir.

3.2. Sokaklar

Eski Urfa sokaklarının, Roma gridi ve benzeri düzenlemelerdeki gibi doğrusal olmayıp organik plana sahip olduğu görülmektedir. İlk bakışta düzensiz ve bilinçsiz uygulanmış gibi görünse de detaylı ve akademik bir inceleme yapıldığında organik çizgilerin kasıtlı olarak uygulandığı görülmektedir. Sıcaklığın yıl boyu oldukça yüksek seyrettiği şehrin eski sokaklarında, organik biçimlendirme sayesinde gölgeli güneşli ortam sağlanması amaçlanmıştır. Gölge ve güneşli kısımlar arasında oluşan sıcaklık farkından hava akımı meydana gelmekte ve bu sayede tahammül edilemez sıcaklığın etkisinin önüne geçilmektedir.

Motorlu taşıtların henüz icat edilmediği devirde var olmuş şehrin sokaklarının, iki atlının veya bir at arabasının rahatça geçebileceği bir genişliğe sahip oldukları görülmektedir. Günümüzde otomobil ve benzeri motorlu taşıtların bu sokaklara giremeyişi de bu nitelikli evlerin bulunduğu sokakların terkedilme sebepleri arasında sayılabilir. Ortalama gelir seviyesine sahip, otomobil sahibi olan ailelerin muhiti terkettiği, daha az gelirli veya otomobile ihtiyaç duymayan ailelerin alana yerleştiği görülmektedir.

Konut mıntıkasında, bu sokaklarda bitişik nizam, avlulu ve zemin katta penceresi bulunmayan, nahitten* inşa edilmiş, genellikle 2 ve 3 katlı evler yer almaktadır. Sokaklara, ekseriyetle sadece bir aileye işlev veren çıkmaz sokaklar (tetirbe) bağlanmaktadır. Bir çıkmaz sokağa açılan aynı aileye ait birkaç ev de bulunabilir. Evlerin bazılarının kapıları sokağa, bazılarınınki ise kendilerine has tetirbeye açılmaktadır.

Sokaklarda, sıcaklığın etkisini azaltmak ve sokağın kapladığı alandan istifade etmek amacıyla, yer yer tonozlu geçişler oluşturulmuştur.

"Kab altı" denilen bu geçişlerde tonozun altı sokak olarak, üstü de sokağa cephe veren evlerin kullanımında odalar olarak işlevlendirilmiştir.

3.3. Meydanlar

Eski Urfa'da sokakların birleşme noktalarında, yoğunluğa ve o noktada yer alan anıtsal yapıların varlığına binaen meydanlar oluşturulmuştur. Bu meydanlar ekseriyetle varlığına binaen yapıldığı önemli yapının adıyla, ticaret mıntıkasında ise yakınında yer aldığı meslek grubunun adıyla veya varsa yaptıran kişinin adıyla anılmaktadır. Ellisekiz Meydanı, Sarayönü, Yıldız Meydanı, Haşimiye Meydanı, Bıçakçı Meydanı, Topçu Meydanı gibi birçok örnek mevcuttur.

Koşu Meydanı, Cirit Meydanı gibi spor ve yarışmalara yönelik düzenlenmiş alanlar da meydan olarak anılır.

**Nahit: Masif kesme kalker Urfa taşının yöresel adı. Nahit; 25 cm yüksekliğe sahip standardizasyonu olan, sanduka tekniği ile örülen duvarlarda kullanılan, tek yüzü düzlenmemiş diğer yüzleri tesfiyeli olan ve bu düzenlenmemiş yüzeyi içeride kalacak şekilde örülen kalker Urfa taşlarıdır. Tamamen düzgün kesme olan kalker Urfa taşlarına ise "mısafat" denilmektedir. Mısafat; tek sıra örülen duvarlarda kullanılır ve yine 25 cm yükseklikte standardizasyona sahiptir.*

4. ŞANLIURFA'NIN MİMARİ YAPISI

Eski Urfa'da; evler, hamamlar, dini yapılar, hanlar, ticari yapılar, imalathaneler, devlet yapıları ve benzeri yapı türleri bulunmaktadır.

4.1. Tasarıma Etki Eden Etmenler

4.1.1. Yapı Malzemesi

Bir yerleşim yerinde, yapı malzemesini belirleyen en önemli unsur temin imkânıdır. Yöre ormanlık bir alan ise yapı malzemesinin ağırlıklı olarak ahşap olduğu, taşlık bir alanda ise yapı malzemesinin ağırlıklı olarak taş olduğu, taş ve ağaç bulunmayan alanlarda ise kerpiç-tuğla benzeri yapı malzemesinin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülür. Şanlıurfa Merkezde anakaya kalker olduğundan ve kalkerin ana kayadan kesildiğinde kolay işlenebilir yumuşaklıkta olmasından dolayı yapılarda yapı malzemesi olarak kalker Urfa taşı kullanılmaktadır. Kalker Urfa taşının tercih edilme sebeplerinden biri de, ocakta temin edildiği andan itibaren zamanla sertleşen bir yapıya sahip olmasıdır. Yapı malzemesi olan nahit ve mısafatın 25 cm' lik yüksekliğe sahip bir standardizasyonunun olduğu görülmektedir. Yöre halkından olan Yüksek Mimar Mehmet İhsan Şenocak, eskiden seyyar manifaturacıların satış yaparken duvardaki üst üste dört taşı metre olarak kullandıklarını sözlü olarak ifade etmektedir. Buradan; yapı birimi olan taşlardaki standardizasyonun yaşayanlar tarafından ne kadar özümsendiği anlaşılmaktadır.

4.1.2. İklim

Bir yerleşim yerinde yapılar inşa edilirken, yörenin iklim koşullarını göz önünde bulundurarak tasarım yapmak zaruridir. Sıcaklık, soğukluk, yağış ve rüzgâr gibi doğal etmenlerin izolasyonu yapının mimarisinin şekillenmesinde rol oynayan unsurlardır.

Kalker Urfa taşının diğer yapı taşlarına nazaran düşük olan öz kütlesi sayesinde aynı zamanda ısı izolasyonu etkisi gösterdiği de görülmektedir. Şanlıurfa geleneksel mimari örneklerinde; yaz aylarında sıcaklığın Anadolu'nun diğer illerine göre oldukça yüksek ve bunaltıcı olduğu günlerde, nahit taşıyla inşa edilmiş ve adeta dantel gibi

bezenmiş yazlık eyvanlarda serinlemek mümkündür. Elektrikle soğutmanın henüz icat edilmediği dönemlerde, Geleneksel Urfa evlerinde; yaşama alanlarını oluşturan odaların bazılarının altında bodrum mahiyetindeki ve yörede zerzembe diye tabir edilen hacimlerin, gıdaları sıcaktan muhafaza etmek amaçlı depolar olarak inşa edildiği görülmektedir.

4.1.3. Din

Ağırlıklı nüfusun Müslüman olduğu Urfa'da geleneksel konutlar mahremiyet ilkelerine göre inşa edilmişlerdir. Sokak seviyesindeki katta sokağa açılan pencere yer almaz. Dışarıdan bakıldığında sadece masif ve yüksek bir duvar görülür. Giriş katın üstündeki katlarda sokağa bakan pencere ve cumbalar yer alabilir. Geleneksel Urfa evlerinde süslemeler yapının içine yöneliktir.

Sokak birleşme noktalarında küçük, meydanlar ve belirli yerlerde daha büyük olmak üzere çok sayıda cami ve tekke mevcuttur. Yusufpaşa Camisi, Hüseyinpaşa Camisi, Ulucami, Hasanpaşa Camisi, Şeyh Saffet Tekkesi, Hacı Yadigâr Camisi, Döşeme Camisi, Rızvaniye Camisi, Narıncı Camisi ve daha çok fazla örnek mevcuttur.

4.1.4. Merkezi Otoriteye Uzaklık

Eski Urfa mimarisinde sokak seviyesindeki katta sokağa pencere açılmamasının bir sebebi de güvenliktir. Bölgeye egemen devletin yönetim merkezi ekseriyetle Urfa'dan çok uzak olduğundan, yaşayanlar kendi güvenliklerini kendileri sağlamak zorundadırlar.

4.2. Yapı Türleri

Bu tez çalışmasında Şanlıurfa'daki geleneksel yapı türlerinden; evler, dini yapılar, hamamlar ve hanlar genel hatlarıyla incelenip Şanlıurfa şehir içi hanları konusuna detaya girilecektir.

4.2.1. Evler

Geleneksel Urfa evleri, başka yerleşim yerlerinde benzerleri bulunan ancak eşi bulunmayan özgün bir mimariye sahiptir. Bu mimarinin oluşumunu; yörede bulunan yapı malzemesi, iklim, inanç, kültür, topografya, siyasi konum etkilemektedir. Genel bir değerlendirme yapılırsa geleneksel Urfa evleri; kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş, genellikle tonoz veya ahşap mertek üst örtülü, tek veya çift avlulu plana sahip, genellikle tek veya iki katlı yapılardır. Avluların ortasında kuyu, çiçeklik, havuz bulunabilir. Ahşap kapı ve pencereler kullanılmıştır. Sokak kapılarının üzeri yörede tutya olarak adlandırılmış bir alaşım ile kaplanmıştır. Evlerin büyüklüğüne göre bazı sokak kapıları yüklü develerin geçebileceği ölçülerdedir. Tek çenetli, çift çenetli, enikli kapı türleri mevcuttur. Evlerde yaşam odaları, mutfak (tandırlık), kiler (zerzembe), ahır (develik), avlu (heyat), çardak, köşk, eyvan, teras (dam) vs bulunur.

Şekil 4.1. Geleneksel Urfa evi örneği Panoramik çekim

(Hacı Bekir Pabuççu Evi, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2016)

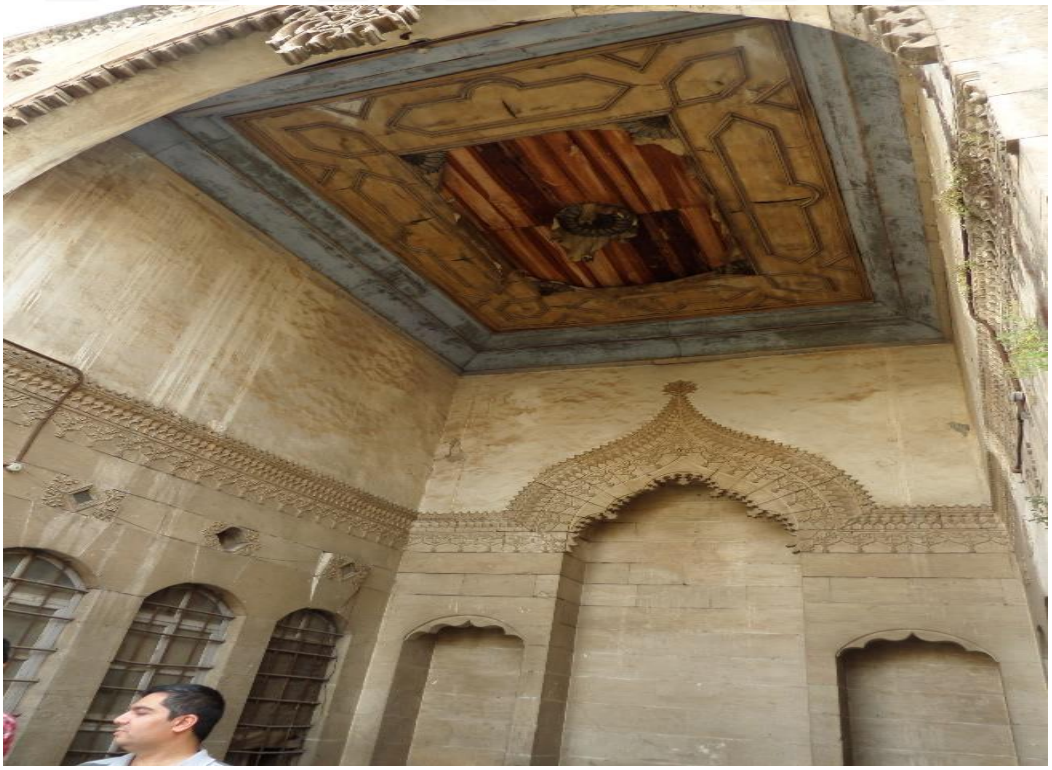

Şekil 4.2. Geleneksel Urfa evi örneği
(Hacı Bekir Pabuççu Evi, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2016)

Şekil 4.3. Geleneksel Urfa evi örneği

(Hacı Bekir Pabuççu Evi, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2016)

Şekil 4.4. Geleneksel Urfa evi eyvan örneği

(Hacı Bekir Pabuççu Evi, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2016)

4.2.2. Hamamlar

Banyo ihtiyacı genellikle evlerde giderilir. Buna rağmen her semtte en az bir tane büyük mahalle hamamı bulunur. Bu hamamlar akşamleyin erkekler için, gündüz bayanlar için hizmet verirdi. Genelde aileler haftada veya on beş günde bir ailece beden temizliği için hamamlara giderdi. Hamamlar; büyük ve kubbeli olup, plan ve kullanım yönünden Osmanlı mimarisi örneği yapılardır.

Şekil 4.5. Vezir Hamamı sıcaklık bölümü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2015)

Şekil 4.6. Askeri Kışla Hamamı

(Haliliye, Şanlıurfa, 2018)

4.2.3. Dini Yapılar

Dini yapılar; birkaç tane kilise, çok miktarda cami ve türbelerden oluşmaktadır.

Şekil 4.7. Ulucami Minaresi

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2011)

Şekil 4.8. Döşeme Cami

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Şekil 4.9. Ömeriye Cami

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2016)

Şekil 4.10. Germüş Kilisesi

(Haliliye, Şanlıurfa, 2012)

4.2.4. Hanlar

Hanlar; motorlu taşıtların icadından önceki dönemde, ücret karşılığı konaklama yapılan, seyyahların, tüccarların, dini yahut ilmi gezginlerin kısıtlı süreyle barındığı bir çeşit otellerdir. Konaklamaya ilaveten binek bakımı hizmeti ve bazı örneklerde ticaret faaliyetlerinin de sürdürüldüğü, günümüzde işlev değişikliğine uğramış yapılardır.

Han kelimesi dilimize Farsçadan geçmiştir. *"Öz Türkçe Kan, daha doğrusu Kong-Kang dan gelme, ikamet ve konaklama yerine verilen isimdir."* (KATITAŞ, 1990). Bu bilgiden hareketle Farsçaya da Öz Türkçe' den geçmiş olduğu savunulabilir.

Hanlar, kervansaraylar ile eş anlamlı algılanmasına rağmen işlevsel ve mimari olarak farklıdır. Kervansaraylar, genellikle şehirlerin arasında, düzlük arazilerde 30-40 km ara ile, engebeli arazilerde 10-15 km ara ile (ki bu mesafeler devrin teknolojisi ile bir gün içinde katedilebilecek mesafeyi gösterir.) inşa edilir. İçlerinde; çarşı, hamam, mescit ve ahır gibi kısımlar mevcuttur. Hanlar ise *"daha çok şehirlerde yer alan konaklama ve ticaret yapılarıdır."* (KUBAN, 1965).

Arap dünyasından kervansaray-han karşılığı olarak "ribat" kelimesine rastlanır. "*Hatta islam dünyasında kervansaray kavramı karşılığı olarak kullanılan ribat teriminin kervansaraydan daha geniş bir kullanım coğrafyasına sahip olduğu söylenebilir."* (SÖNMEZ, 2007).

İslam ahlakında yolcuya yardım etme hususu çok mühim bir hususdur. Han, kervansaray, ribat kavramlarının aslında bu nedenle önem teşkil ettiği ve bu kadar örneği bulunduğu söylenebilir.

İslam inancının kutsal kitabı olan Kur'an'ı Kerim'in Enfal suresinin 60. ayetinde de ribat kelimesine rastlanmaktadır. Bahsedilen ayette; "*min rıbâtil hayli*" şeklinde değinilmiş, "*bağlanan atlardan*" manasında kullanılmış olduğu görülmektedir.

Nitekim tasavvufta da ribat ile aynı köke dayanan rabıta kelimesi mevcuttur. Arapça bir kelime olan ribatın esas manası "*bağ, bağlanma*"dır. Rabıta ise; müridin şeyhi ile –mutasavvuf ile– kalp yolu ile yeni tabirle telepati yoluyla bağlantı kurması manasına gelir.

“Prof. Dr. M. Fuat Köprülü; Endülüs medeniyetiyle İspanyolcaya robato şeklinde geçen bu kelimenin islam taktiğine göre bir süvari müfrezesi tarafından yapılan baskın manasına geldiğini söylüyor.” (SÖNMEZ, 2007).

Yerleşim yerleri arasında yahut yerleşim yerlerinde ticaretin yapıldığı her devirde ulaşım güzergahları üzerinde konaklama tesislerinin mevcut bulunması gerekmektedir. Bu tesislerin özellikle yerleşim yerleri dışında -arasında- yer alması durumunda ihtiyaç duyulan ve dolayısıyla var olan kervansaraylar yolcuların iaşe, dinlenme, tımar, vs. gibi tüm ihtiyaçlarına cevap vermekte ve en önemlisi yağmacı vs. den muhafaza olunmak maksadıyla korunaklı bir güven alanı oluşturmaktadır.

“M.S. 629 tarihinde Uygurlar Çin ile ittifaka girince Çin başkentinden Uygur iline giden yol üstünde 68 tane han yapılmıştı ve bunlarda kımız ve et dağıtılırdı.” (BAŞ, 1989).

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Türkler İslamiyet’ten önceki dönemde de konaklama ihtiyacına çözüm aramışlar ve yapılar inşa etmişlerdir. Dolayısı ile Türklerdeki han-kervansaray kültürünün kökenine ribatlara yahut Roma kastrumlarına bağlamak uygun değildir.

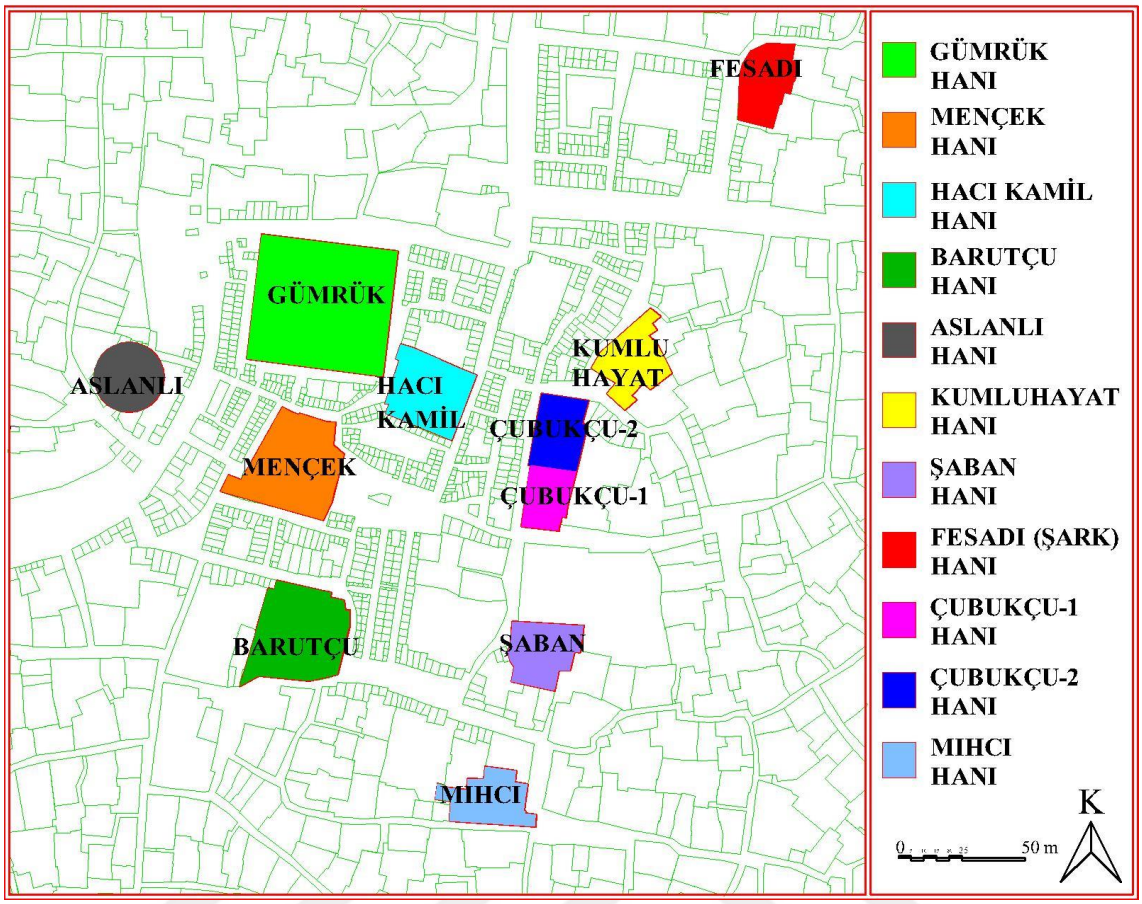
Hanlar ve kervansaraylar arasındaki farkı, hanların yerleşim merkezlerinde, kervansarayların ise yerleşim yerleri arasındaki ulaşım güzergahları üzerinde yer alması olarak izah etmek mümkün olsa da “menzil hanları” nın kervansaraylarla aynı işleve sahip oldukları söylenebilir. Ali Baş’ın Prof. Dr. Yılmaz Önge yönetiminde yaptığı doktora çalışmasına göre; hanları avlu durumuna göre sadece kapalı kısmı bulunanlar, kapalı ve açık kısmı beraber bulunanlar şeklinde iki grupta incelemek mümkündür. Yine aynı çalışmaya göre; sadece kapalı kısma sahip hanlar genellikle menzil hanları yani yerleşim yeri merkezlerine uzak alanlara inşa edilmiş hanlardır. Kapalı ve açık kısmı beraberce mevcut olan hanlar genel itibarı ile şehir içi hanlarıdır. Bunu, menzil hanlarının yerleşim yerlerine uzak olmasından dolayı güvenlik sıkıntılarının fazla olması ile sebeplendirmek doğru olur.

5. URFA ŞEHİR İÇİ HANLARI

Urfa şehir içi hanları; ticaret, konaklama ve taşımacılıkta kullanılan hayvanların (at, eşek, deve gibi) barınması, bakım ve tedavilerinin yapılması için tasarlanmış yapılardır. Günümüze ulaşmış olan ve olmayanlar olarak sınıflandırmak mümkündür. Geniş bir açık avlu ve bu avlu etrafını çevreleyen hacimlerden oluşmuşlardır. Kesme taştan imal edilmiş yığma yapılardır. Bir veya birden fazla, büyük giriş kapısı bulunur. Şehir planında konut alanlarından biraz uzakta, ticaretin yoğun olduğu alanlarda, ulaşımın kolay olduğu güzergâhlarda yer alırlar.

Yaşayanlardan eski Urfa merkezinde çok sayıda han olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Ancak bu hanların büyük çoğunluğu teknoloji, bilinçsizlik ve benzeri etkenlere maruz kalarak günümüze ulaşmamıştır. Yakın geçmişe kadar varlığını koruyan aslanlı han, çifte han gibi birçok han maalesef bugün yoktur. Gümrük Hanı, Barutçu Hanı, Hacı Kâmil Hanı, Mençek Hanı, Topçu Hanı, Türkmen Hanı, Millet Hanı, Kumluhayat Hanı, Avşar (Samsatkapı) Hanı, Şaban Hanı, Fesadı (Şark) Han varlığını sürdüren yapılardır.

Günümüzde han olarak nitelendirilmiş niteliksiz yapılar da mevcuttur. Çubukçu Hanı olarak adlandırılan yapı buna bir örnektir. Ayrıca özgününde geleneksel Urfa evi olup bir dönem han olarak işlev verilmiş, dönüştürülmüş yapılar da mevcuttur. Mıhçı Hanı olarak adlandırılmış yapı özgününde konut olup niteliksiz eklentilerle han işlevi verilmiş bir yapıdır. Mıhçı Hanı, Çubukçu Hanı gibi yapılar, özgün han mimarisi özelliklerini yansıtmadığından bu çalışma kapsamında incelenmeye değer görülmemiştir.

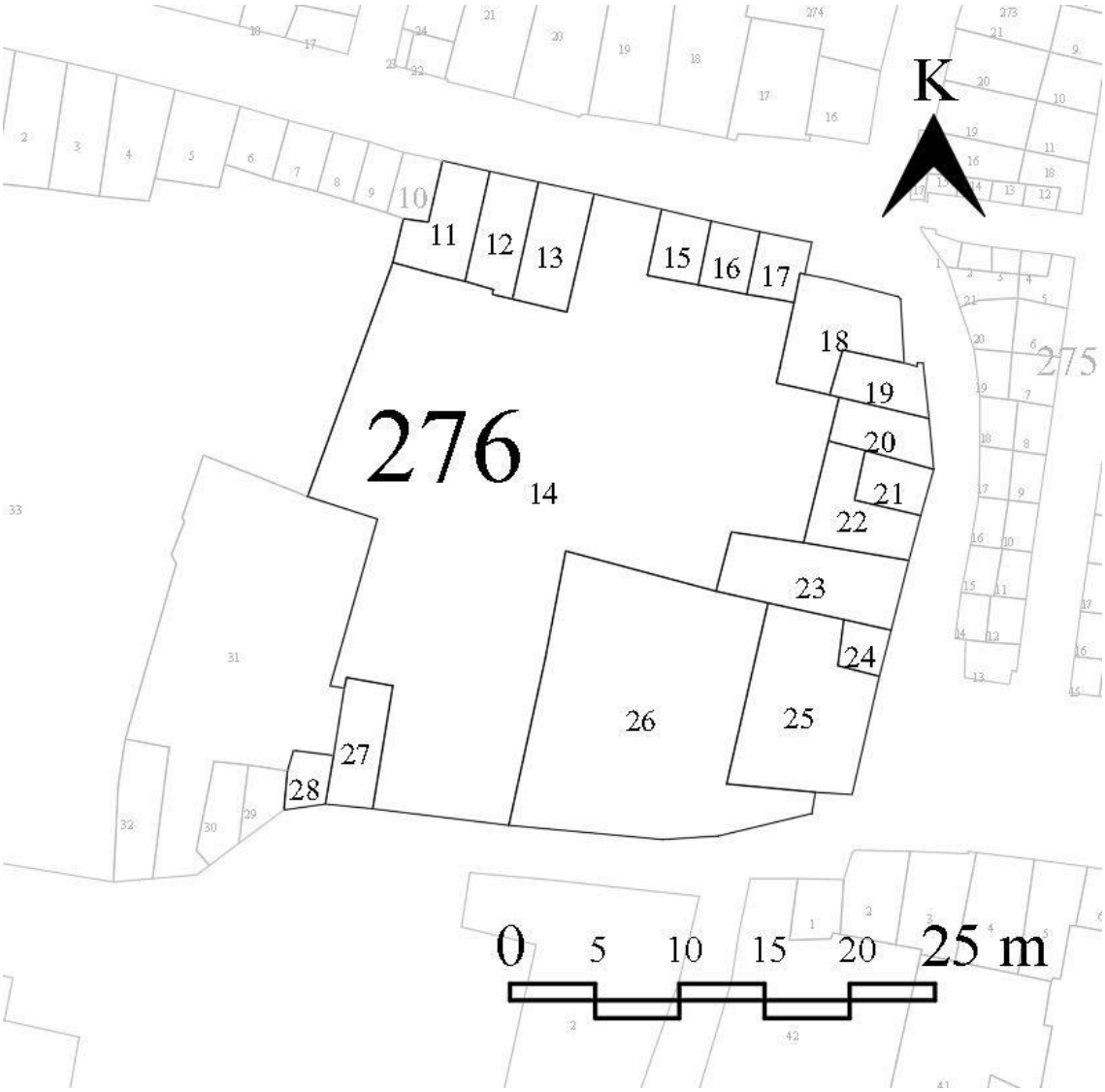

Şekil 5.1. Şanlıurfa Hanlar Bölgesi, Kadastral Plan Üzerine İşleme

5.1. Barutçu Hanı

5.1.1. Yeri ve Bugünkü Durumu

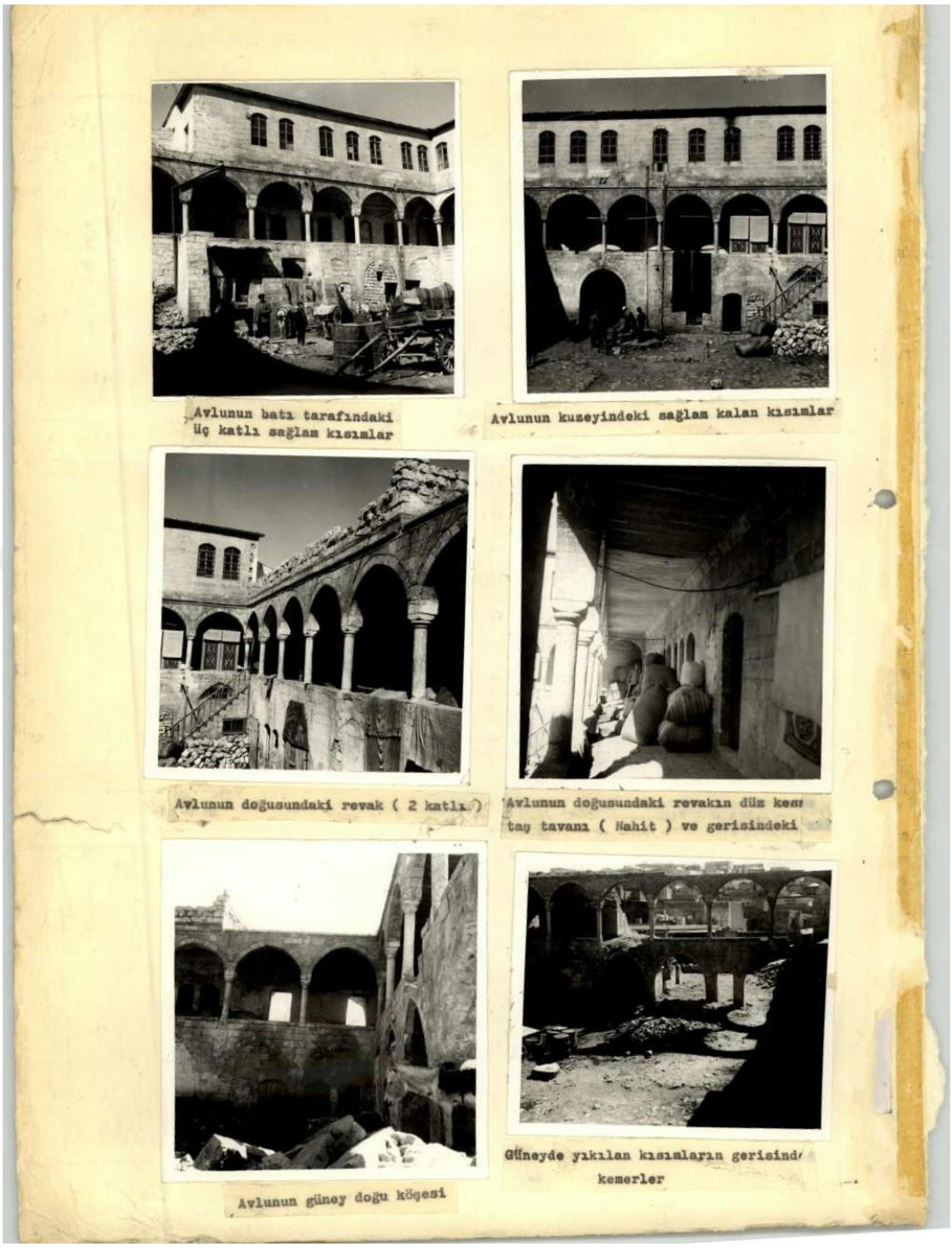
Barutçu Hanı; stratejik konumu sebebiyle tarih boyu ticaret odaklarından biri olan Şanlıurfa'daki hanların önemli örneklerinden biridir. Plan düzleminde kapladığı alanın büyük kısmı üç katlı olan Şanlıurfa'daki tespit edilen tek handır. Yapının özgün hali masif kesme kalker Urfa taşından, yığma yapım tekniğiyle imal edilmiş olup büyük ölçüde tahribata uğramış ve muhdes eklere maruz kalmıştır. 2018 yılında restore edilerek sergi alanı hizmetinde kullanılmış, 2018 yılı sonunda bu işlev sonlandırılmıştır. Yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

Şekil 5.2. Barutçu Hanı kadastral haritası

(Mavi çizgilerle çevrilmiş parseller Barutçu Hanı bünyesindeki parsellerdir)

Barutçu Hanı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 09.06.1973/7206 sayılı tescil kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir (Şekil 5.3). Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 03.07.2013/805 sayılı kararı ile de yapı grubu 1. grup yapı olarak belirlenmiştir.

Şekil 5.3. 1973 tarihli görseller
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

5.1.2. İnşa Tarihi ve Banisi

Barutçu Hanı'nın inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Mimari tipolojisi ve yapım tekniğinden Osmanlı son dönemi yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tescil fişinde de yapan ve yapım tarihinin

bilinmediği görülmektedir. Halk arasında, Sakıplar olarak anılan aile tarafından yaptırıldığı söylenmektedir.

AVRUPA KONSEYİ | KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ K.V.K.E. | KÜLTÜR VARLIĞI | ENVANTER NO 10 - A
TÜRKİYE | KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ | HARİTA NO.
İLİ: ŞANLIURFA | İLÇESİ: MERKEZ | MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ: PINARBAŞI | KORUMA DERECESİ: 1.GRUP YAPI X / 2.GRUP YAPI
SOKAK VE KAPI NO: - | KADASTRO PAFTA: 42 ADA: 276 PARSEL : 14
ADI: BARUTÇU HANI | YAPTIRAN: BİLİNMİYOR | YAPAN: BİLİNMİYOR | MİMARİ ÇAĞI (USLUP) : OSMANLI HANI.
YAPIM TARİHİ:BİLİNMİYOR | KİTABE: YOK | VAKFİYE: YOK

GENEL TANIM: Şanlıurfa ili, Merkez, Pınarbaşı Mahallesinde, Şanlıurfa Koruma Amaçlı İmar Planı ÖPA1 sınırları içerisinde bulunmaktadır. Geleneksel Osmanlı Hanları Mimarisindedir. Yapı; 10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,25,26,27,28 parsellerde yer alan ve çarşı olarak tescilli dükkanlar ile bütün haldedir.

KORUMA DURUMU	İYİ	TAŞIYICI YAPI	DIŞ YAPI	ÜST YAPI	İÇYAPI	SÜSLEME ELEMANLARI	RUTUBET	YOK
	X ORTA	X	X		X	X	X	İZİ VAR
	FENA							ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI

FOTOĞRAF

GÖZLEMLER: Yapı Geleneksel Osmanlı Hanları arasındadır.
BUGÜNKÜ SAHİBİ: ŞANLIURFA İL ÖZEL İDARESİ VE ÖZEL ŞAHISLAR | BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ:ŞANLIURFA İL ÖZEL İDARESİ
YAPILAN ONARIMLAR: Yapılan incelemelerde yapının bir kısmının büyük ölçüde harap olduğu, ancak harap olmayan kısmın daha fazla olduğu gözlenmiştir. Muhdes eklentiler mevcuttur.

AYRINTILI TANIM :

Barutçu Hanı; jeopolitik konumu sebebiyle tarih boyu ticaret odaklarından biri olan Şanlıurfa'daki hanların önemli örneklerinden biridir. Plan düzleminde kapladığı alanın büyük kısmı üç katlı olan Şanlıurfa'daki tek handır. Yapının özgün hali masif kesme kalker Urfa taşından, yığma yapı tekniğiyle imal edilmiş olup büyük ölçüde tahribata uğramış ve muhdes eklemelere maruz kalmıştır.

Yapının ana girişi kuzey cephesinde yer almaktadır. Doğu cephesinde ikinci bir giriş olduğu izlerden anlaşılmakta ve özgün halini bilenler tarafından rivayet edilmektedir. Ancak günümüzde bu ikinci giriş tamamen kapatılmış ve dükkâna dönüştürülmüştür. Yapıda herhangi bir giriş bulunmamakta, izine rastlanılmamaktadır.

Avlu; kuzey-güney istikametinde biraz daha uzun olması yanında yaklaşık olarak kare planlıdır. Zemin yine masif kesme kalker Urfa taşı döşelidir ancak günümüzde sair sebeplerle taşlar sökülmüş büyük oranda toprak zemine dönüşmüştür. Avlunun kuzeydoğu ve güneybatı köşelerinde bulunan merdivenler bir üst kata ulaşımı sağlayan özgün sirkülasyon elemanlarıdır. Masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş olan her iki merdivenin de sahip olduğu aşınma izlerinden tamamen özgün oldukları anlaşılmaktadır.

Avlunun dört çevresi hücreler (odalar) ile çevrilidir. Bu hücreler masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş ancak, doğu yönünde betonarme kısmi eklentiler ve güney yönünde tamamen betonarme hacimler bulunmaktadır. Yapının zemin katının plan düzlemindeki dış konturu Urfa Sokak Tipolojisi sebebiyle amorf bir hat var etmektedir. Özellikle güney ve doğu dış konturu kesinlikle doğrusallık içermemektedir. Kuzey konturu nispeten daha doğrusal, batı konturu ise aynı adayı paylaştığı görkemli yapı ile bitişik nizam olması hasebiyle cephe vermemektedir. İç kısımda avlunun doğu duvarında masif kesme kalker Urfa taşından yapılmış payandalar yer almakta ancak, bu payandaların muhdes olduğu düşünülmektedir. Zemin katın özgün üst örtüsü büyük oranda beşik, yer yer çarpraz tonozdur.

Yapının ikinci katı masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş olup, batı, kuzey ve doğu kısımları günümüze ulaşmış, güney kısmı ise günümüze ulaşmamıştır. Zemin kattaki muhdes betonarme hacmin üzerine denk gelen bu kısımda da ikinci katın mevcut olduğu izlerden bariz olarak tesbit edilebilmektedir. İkinci katın avluya bakan cephe duvarları; avlu hizasından yapının dışına doğru yaklaşık iki metre çekilerek oluşturulan, avlu sınırlarına paralel hat boyuncadır. Bu sayede oluşturulan revaklar masif kesme kalker Urfa taşından yapılmıştır. İkinci katın üst örtüsü genel itibarıyle beşik tonoz olup, bahsedilen revakların ise üst örtüsü masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş düz tavandır. Bu düz tavanın yekpare masif kesme kalker Urfa taşlarından yığma yapı tekniğiyle imal edilmiş olması yapıya ayrıca değer katmaktadır. Bu katta döşeme ve duvarlar yine masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiştir. Revakların kuzeydoğu köşesinde üst kata ulaşımı sağlayan ve masif kesme kalker Urfa taşından yapılmış özgün bir merdiven bulunmaktadır.

Yapının üçüncü katı; avlunun kuzey ve batı tarafında kalan kısımlarda mevcuttur. Güney tarafta ikinci kat dahi mevcut olmadığı için üçüncü kat için ize rastlanamamaktadır. Doğu tarafta ise üçüncü katın var olup olmadığı net bir şekilde anlaşılamamakta ve fakat olmadığı tahmin edilmektedir. Büyük oranda yıkık halde olan bu üçüncü kat yine masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş olup üst örtüsü ahşap çatıdır. Çatının pek azı günümüze oldukça harab bir vaziyette ulaşmıştır.

TEKNİ BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	Kanalizasyon
	VAR	VAR	-	-

ORJİNAL KULLANIMI: HAN
BUGÜNKÜ KULLANIMI: KAHVEHANE-ESKİ EŞYA TİCARETİ
ÖNERİLEN KULLANIMI: OTEL-RESTORAN-MÜZE ...
HAZIRLAYANLAR: 18.11.2013
Mahmut ŞENOCAK (MİMAR)
Mustafa TOPALAN (MİMAR)
KONTROL EDEN: Ferhat KARAGÖZLÜ Müdür 18/11/2013

YAYIN DİZİNİ :
"Şanlıurfa Barutçu Hanı Koruma ve Restorasyon Önerisi" adlı Yüksek Lisans Tezi. Yüksek Mimar A. Yeliz GÖĞEBAKAN (Şubat 2012)

EKLER :	
RAPOR	VAR
FOTOĞRAF	VAR
RÖLÖVE PROJESİ	VAR
RESTORASYON PROJESİ	VAR
HARİTA	VAR
KROKİ	VAR
KİTABE	YOK
VAKFİYE	YOK

KURUL ONAYI
NO: ...../...../20.....
...../...../20.....
...../...../20.....
REVİZYON ...../...../20.....
KURUL KARARLARI: Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 27.11.2013 - tarih ve 892 sayılı karar ekidir.

Şekil 5.4. Barutçu Hanı Tescil Fişi
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Taşınmaz Kültür Varlığı Tescil Fişleri; tarihi ve kültürel nitelik taşıyan korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli yapıların kimliğidir.

5.1.3. Kitabesi

Barutçu hanın kitabesi bulunmamaktadır. Giriş kapısı üzerindeki dikey dikdörtgen girintinin, bir zamanlar var olan kitabenin yeri olduğu anlaşılmaktadır.

5.1.4. Mimarisi ve Tezyinatı

Yapının ana girişi kuzey cephesinde yer almaktadır (Şekil 5.5). Günümüzde kuzeydeki bu girişten başka giriş mevcut değildir. Yapının özgün enikli kapısı; kapı kanatlarının, kalın lataların yan yana getirilerek, arkadan iki ya da üç kuşağa el yapımı büyük çiviler ile tutturularak oluşturulan satıhlardan meydana geldiği görülmektedir (Şekil 5.7).

Doğu cephesinde ikinci bir giriş olduğu izlerden anlaşılmakta ve özgün halini bilenler tarafından rivayet edilmektedir. Ancak günümüzde bu ikinci giriş tamamen kapatılmış ve dükkâna dönüştürülmüştür. Yapıda başka herhangi bir giriş izine rastlanılmamaktadır (Şekil 5.8).

Şekil 5.5. Barutçu Hanı giriş kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2011)

Şekil 5.6. Barutçu Hanı giriş kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Şekil 5.7. Barutçu Hanı giriş kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Şekil 5.8. Dükkâna Dönüştürülmüş Doğu Giriş Holü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Barutçu Hanı, kuzey ve batı kenarlarında üçüncü katı restorasyon öncesinde de mevcut olan, doğu ve güney kenarlarında ise üçüncü katı yıkılmış yahut bulunmayan, Şanlıurfa şehir içi hanlarının tespit edilen tek üç katlı hanıdır. Yapı malzemesi olarak

masif kesme kalker Urfa taşı kullanılmış olan eser diğer hanlardan, özellikle ikinci katta bulunan revakların üst örtülerinin tonoz olmayıp, masif taş düz tavan olması ile ayrılır(Şekil 5.9). Revaklarda 2m'nin üzerinde bir mesafenin tek parça masif taşlarla geçilmesi gerek statik açıdan gerekse malzeme temini açısından zor bir uygulamadır. Nitekim belki de bu sebepledir ki yapının üçüncü katının büyük bölümü yıkılmış, restorasyon aşamasında bir kısmı tamamlanmıştır. Revaklar sadece ikinci katta bulunup, diğer çoğu Şanlıurfa şehir içi hanlarının aksine dörtgen kesitli ayaklar değil yuvarlak kesitli sütunlar üzerinde yer almaktadır. Barutçu Hanı; Gümrük Hanı ve Millet Hanı haricindeki Şanlıurfa şehir içi hanlarının çoğunun sahip olduklarından daha geniş bir alana sahiptir.

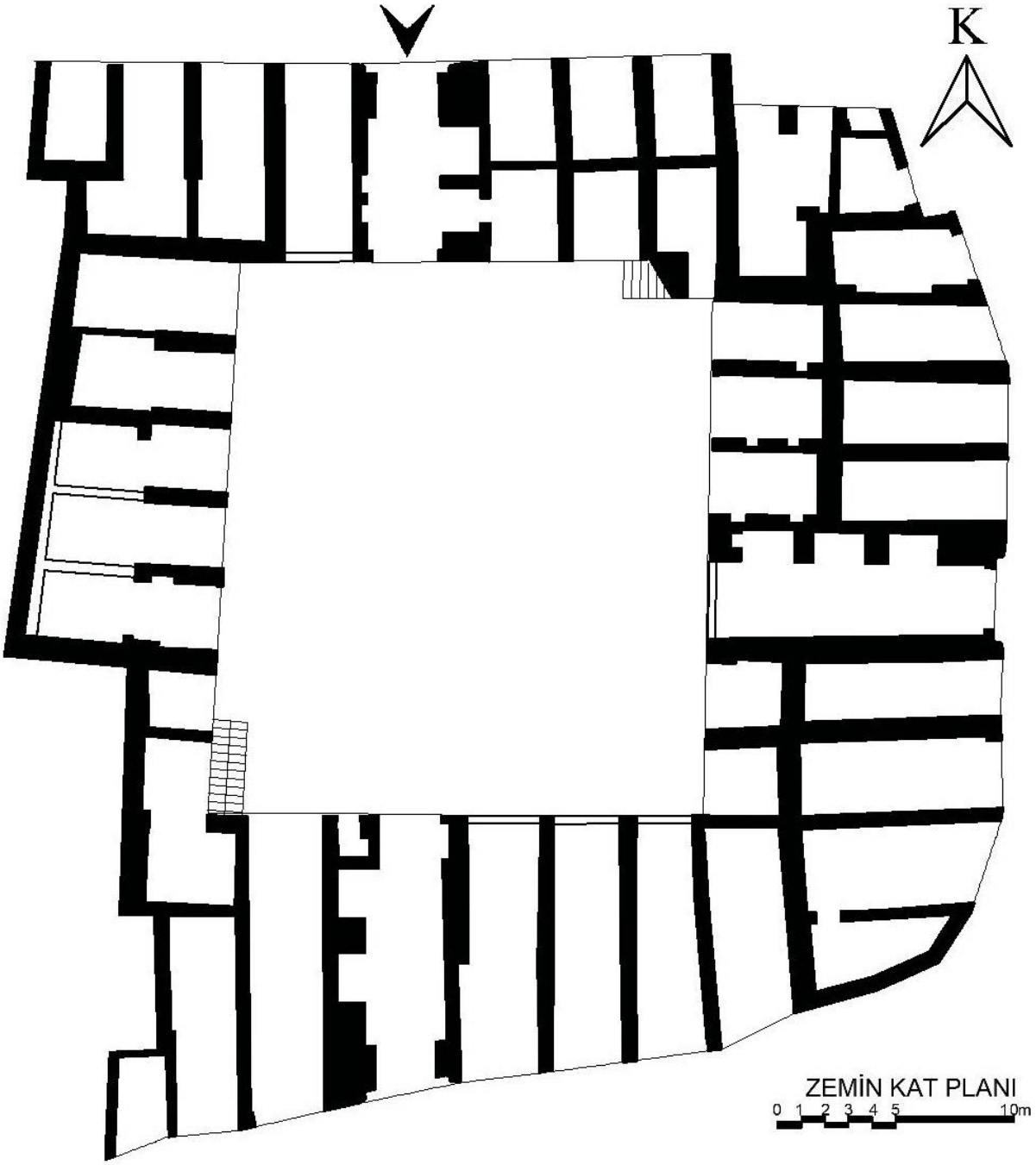

Şekil 5.9. Barutçu Hanı 2. kat revakları

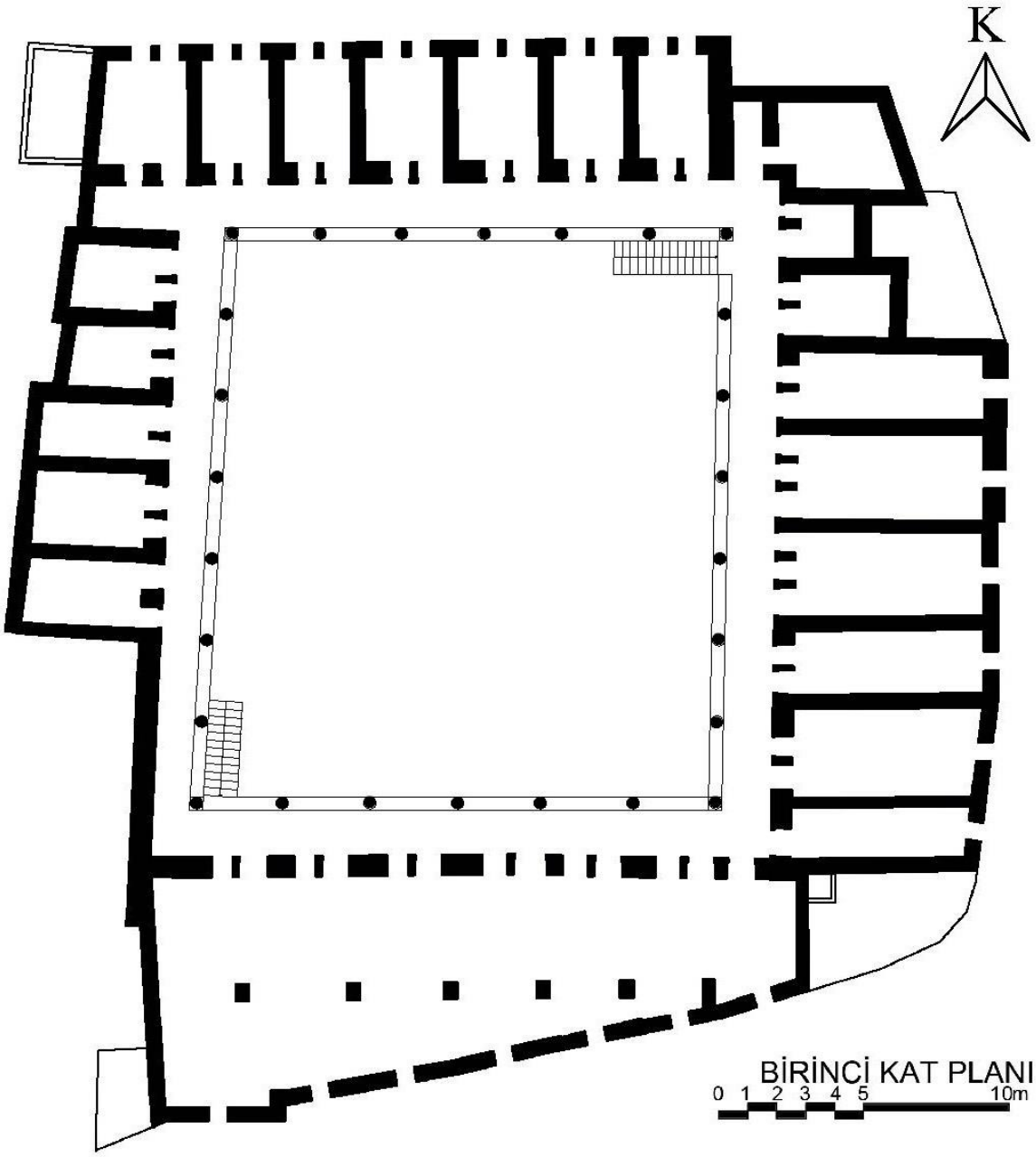
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2011)

Barutçu Hanı; tek avlulu plan tipine sahip hanlardandır (Şekil 5.9). Avlu; kuzey-güney istikametinde biraz daha uzun, kareye yakın dikdörtgen planlıdır ve üzeri

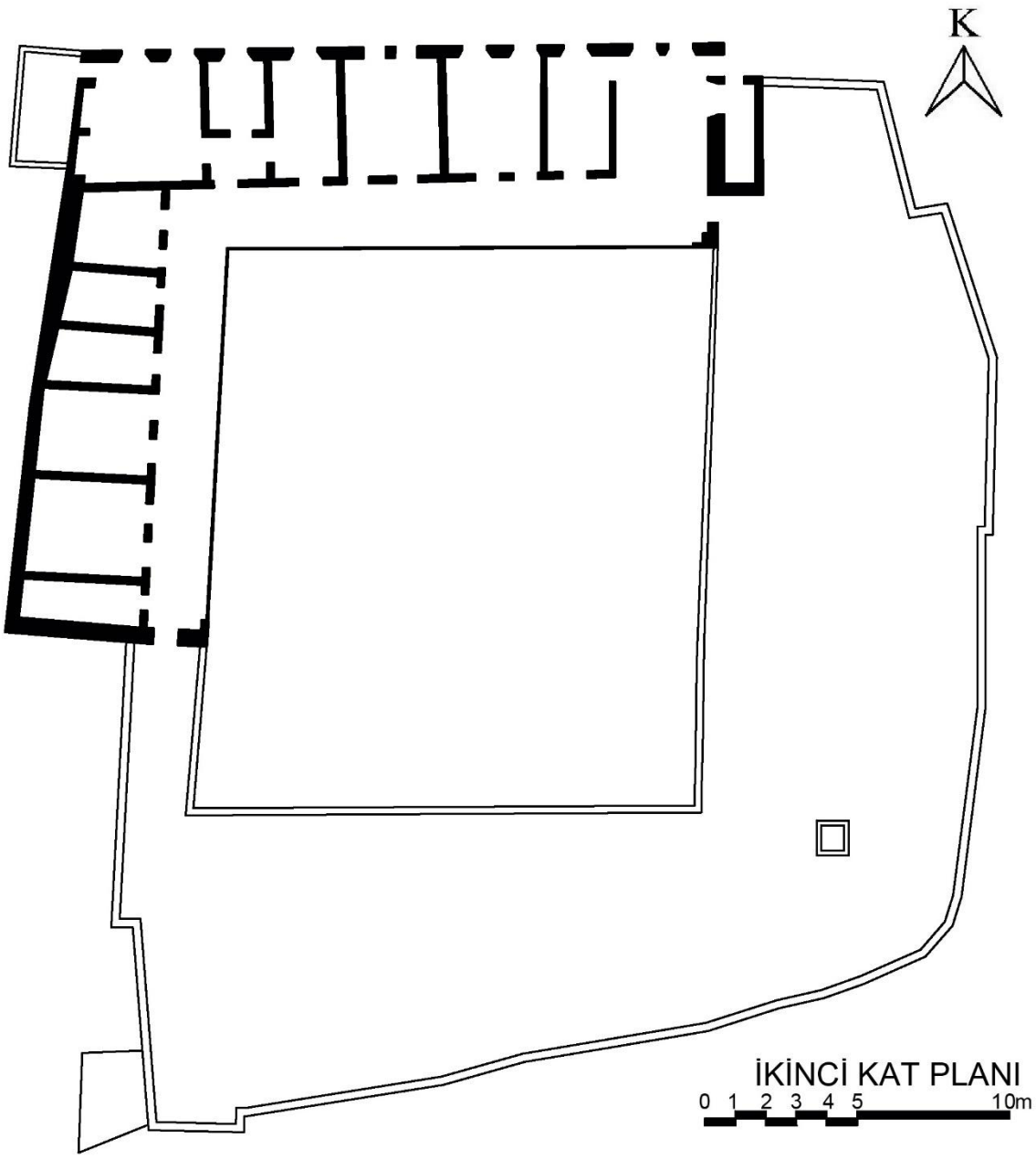
tamamen açıktır. Üst Kattaki sütun modülleri sayıldığında kuzey-güney istikametinde bir modül fazla olduğu görülmektedir. Zemin yine masif kesme kalker Urfa taşı döşelidir. Restorasyon öncesinde avlu zeminindeki taşlar sökülmüş ve büyük oranda toprak zemine dönüştürülmüş olduğu görülmüştür. Restorasyon uygulamasında avlu zemini kalker taş kaplanmıştır (Şekil 5.37).

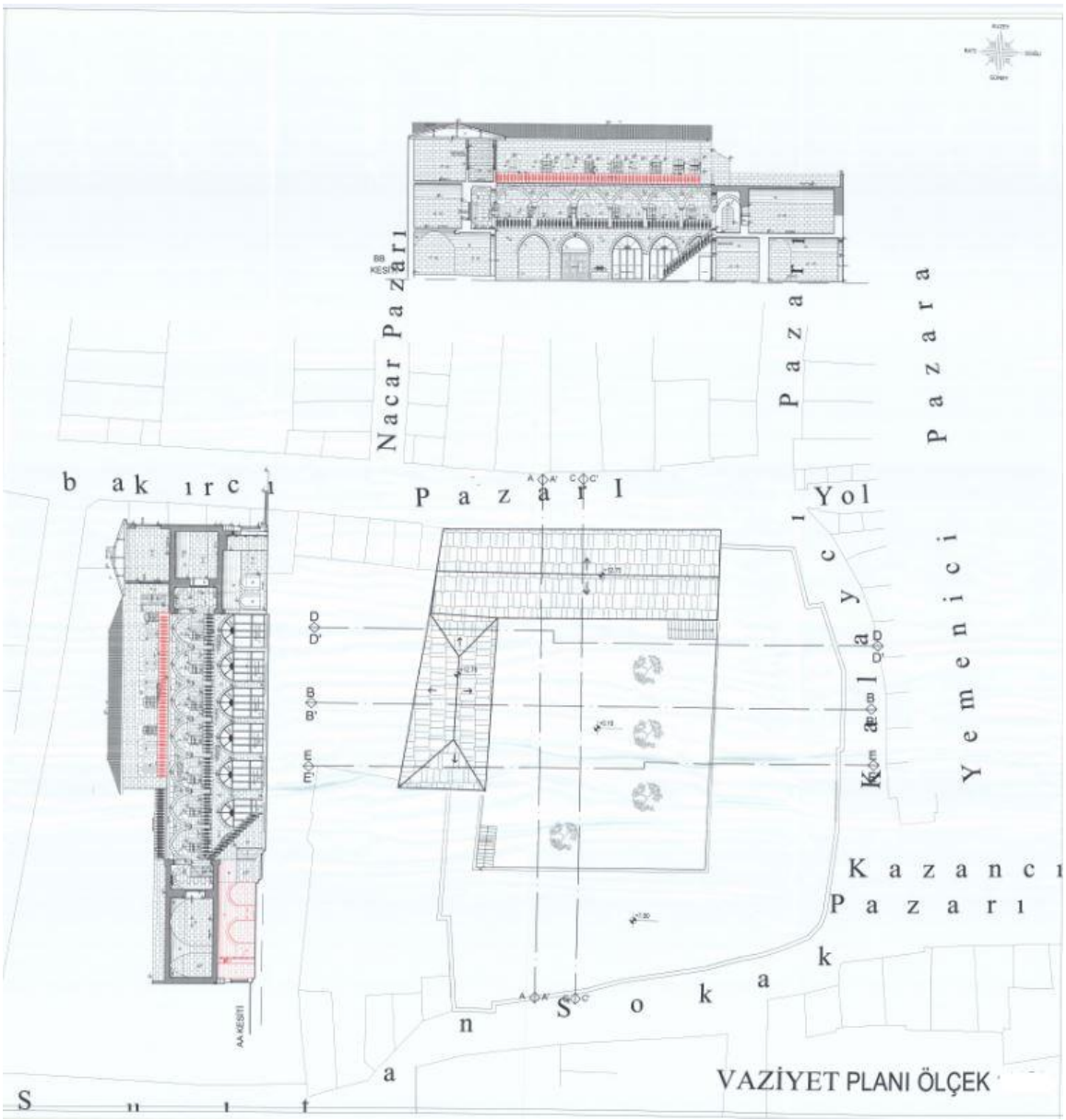
Şekil 5.10. Barutçu Hanı zemin kat planı (Seydi YÜZGÜL'den İşlenerek)

Şekil 5.11. Barutçu Hanı birinci kat planı (Seydi YÜZGÜL'den İşlenerek)

Şekil 5.12. Barutçu Hanı ikinci kat planı (Seydi YÜZGÜL'den İşlenerek)

Şekil 5.13. Barutçu Hanı vaziyet planı

(Çizim: Seydi YÜZGÜL, 2015)

Giriş kapısının avluya açılan kısmının olduğu tarafında hemen duvara bitişik bir kuyu bulunmaktadır. Barutçu Han, bünyesinde kuyu bulundurması sebebiyle de diğer Şanlıurfa şehir içi hanlarından kendini ayrı tutabilmektedir (Şekil 5.14). Restorasyon öncesinde atıl vaziyette bulunan ve kullanılmayan (Şekil 5.14) kuyu restorasyon sonrasında da yeri anlaşılacak şekilde üzeri kapatılmıştır (Şekil 5.15).

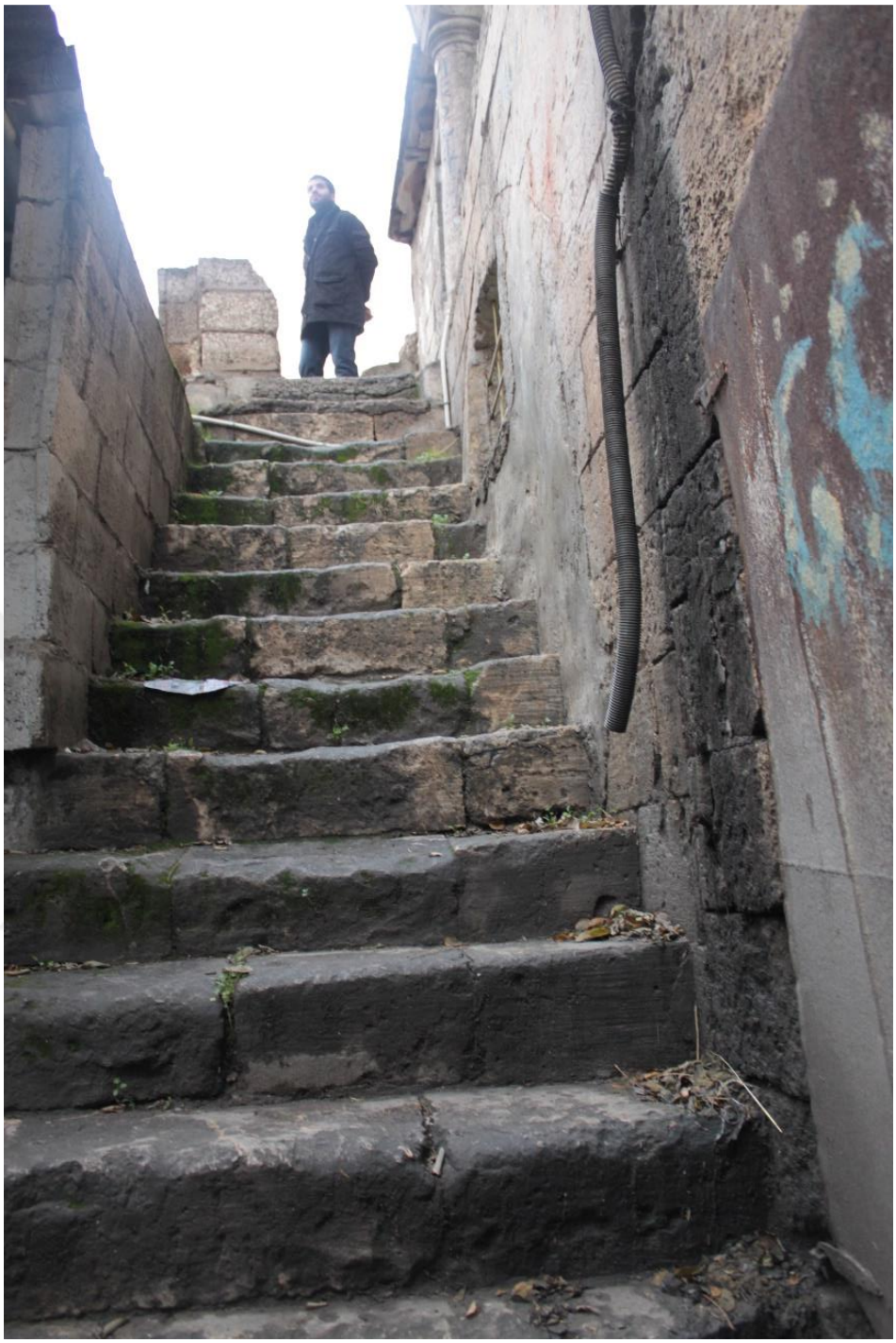
Şekil 5.14. Barutçu Hanı Avlusunda Bulunan Kuyu

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.15. Barutçu Hanı Avlusunda Bulunan Kuyu
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Avlunun kuzeydoğu ve güneybatı köşelerinde bulunan merdivenler bir üst kata ulaşımı sağlayan özgün düşey dolaşım elemanlarıdır. Masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş olan her iki merdivenin de sahip olduğu aşınma izlerinden tamamen özgün oldukları anlaşılmaktadır (Şekil 5.16).

Şekil 5.16. Barutçu Hanı Avlusunda Bulunan Merdiven
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Avlunun dört çevresi hücreler (odalar) ile çevrilidir. Doğu, batı ve kuzey kenarlarındaki, vaktinde hayvanların muhafaza edildiği bölmelerin, avluya bakan ve özgün halde açık olduğu düşünülen cephelerinin sonradan örülerek kapalı mekânlar elde edildiği görülmektedir (Şekil 5.17). Bu hücreler masif kesme kalker Urfa taşından imal

edilmiştir ancak; doğu yönünde kısmi betonarme eklentiler ve güney yönünde tamamen betonarme eklentiler muhdes hacimler bulunmaktadır (Şekil 5.18).

Şekil 5.17. Barutçu Hanı Zemin Katında Sonradan Kapatılan Mekân (Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.18. Barutçu Hanı Zemin Katında Betonarme Muhdes Mekân (Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Yapının zemin katının plan düzlemindeki dış konturu Urfa Sokak Tipolojisi sebebiyle amorf bir hat oluşturmaktadır. Özellikle güney ve doğu dış konturu kesinlikle doğrusallık içermemektedir. Kuzey konturu nispeten daha doğrusal, batı konturu ise aynı adayı paylaştığı yapı ile bitişik nizam olması hasebiyle cephe vermemektedir. İç kısımda avlunun doğu duvarında masif kesme kalker Urfa taşından yapılmış destek amaçlı yapıldığı düşünülen payandalar yer almakta ancak, bu payandaların muhdes olduğu düşünülmektedir (Şekil 5.19).

Şekil 5.19. Barutçu Hanı Avlusunda Sonradan Eklenmiş Payandalar (1973)
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Düzgün kesme taş yığma yapılar genellikle bütüncül inşa edilirler. Plan düzleminde temelinden itibaren yapı taşları, aralarındaki düşey derzler mümkün olduğunca birbiri üzerine denk gelmeyecek şekilde şaşırtmacalı örülür. Bu sayede düşey

derzlerin üst üste gelerek bir çatlak gibi yapıya statik sıkıntı yaşatmasının önüne geçilmiş olur. Yatay derzler ise aynı hizada, aynı kota sahip örülürler. Düzgün kesme taş yığma yapılarda üst üste gelmiş düşey derzler veya hizası kaymış yatay derzlerin var olması, o kısmın sonradan eklenti bir kısım olduğuna işaret kabul edilebilir. Barutçu Hanı avlusundaki payandaların; derzlerinin yapının o kısmındaki taş sırası ve derzlerle uyumsuz olmasından sonradan eklenmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Zemin katın özgün üst örtüsü büyük oranda beşik, yer yer çapraz tonozdur. Avlunun güney tarafında ufak bir toprak alan (bahçe) bulunmakla beraber herhangi bir şadırvan yahut çeşme izine rastlanmamaktadır. Avluya bakan, sonradan kapatılmış cepheli hacimlerin bazılarının girişine sac sundurmalar eklenmiştir (Şekil 5.20), (Şekil 5.21).

Şekil 5.20. Barutçu Hanı Avlusunda Muhdes Sac Sundurmalar
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Şekil 5.21. Barutçu Hanı Avlusunda Muhdes Sac Sundurmalar
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Yapının ikinci katı masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş olup, batı, kuzey ve doğu kısımları günümüze ulaşmış, güney kısmı ise günümüze ulaşmamıştır. 2018 yılına kadarki süreçte yıkık kısmın taşlarının bir kısmı yapı içerisinde sair bölgelere istiflenmiş halde idi (Şekil 5.22), (Şekil 5.23). Sonrasında 2018 yılında yapılan restorasyonda yıkık ikinci kat tamamlanmıştır (Şekil 5.35).

Şekil 5.22. Barutçu Hanı Yıkılan İkinci Katın İstiflenmiş Taşları
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.23. Barutçu Hanı Yıkılan İkinci Katın İstiflenmiş Taşları
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Barutçu Hanı'nın 1973 yılında yıkılmak istendiği, sonrasında Müze Müdürlüğü müdahalesi ile yıkımının engellendiği bilgisi Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinden edinilmiştir (Şekil 5.24).

Şekil 5.24. Barutçu Hanı Yıkılan Güney Kısmı (1973)

(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Zemin kattaki muhdes betonarme hacmin üzerine denk gelen bu kısımda da ikinci katının mevcut olduğu izlerden bariz olarak anlaşılmakta idi (Şekil 5.25), (Şekil 5.26), (Şekil 5.27).

Şekil 5.25. Barutçu Hanı İkinci Katının Yıkılan Kısmı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

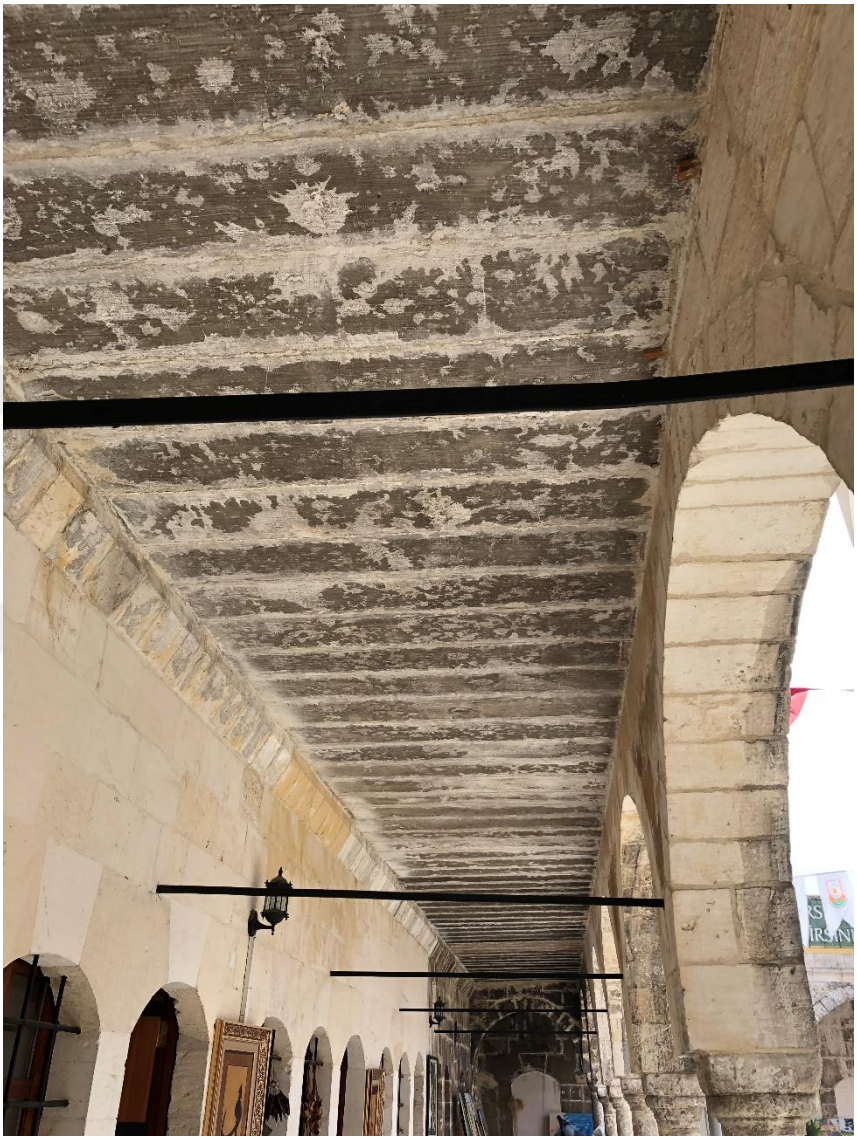

Şekil 5.26. Barutçu Hanı İkinci Katının Yıkılan Kısmı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.27. Barutçu Hanı İkinci Katının Yıkılan Kısmı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

İkinci katın avluya bakan cephe duvarları; avlu hizasından yapının dışına doğru yaklaşık iki metre çekilerek oluşturulan, avlu sınırlarına paralel hat boyunca uzanır. Bu sayede oluşturulan revaklar da masif kesme kalker Urfa taşından yapılmıştır (Şekil 5.28).

Şekil 5.28. Barutçu Hanı İkinci Katı Önündeki Revak (Restorasyonda Tamamlanmış) (Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

İkinci katta; avlunun günümüze ulaşmamış olan güney kısım hariç dört çevresini saran revakların ardında, beşik tonoz üst örtülü küçük hacimler bulunmaktadır. Bahsedilen revakların ise üst örtüsü masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş düz tavandır (Şekil 5.28). Bu düz tavanın yekpare masif kesme kalker Urfa taşlarından

yığma yapı tekniğiyle imal edilmiş olması yapıya ayrıca değer katmaktadır. Bu katta döşeme ve duvarlar yine masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiştir. Revakların kuzeydoğu köşesinde bir üst (üçüncü) kata ulaşımı sağlayan ve masif kesme kalker Urfa taşından yapılmış özgün bir merdiven bulunmaktadır (Şekil 5.29).

Şekil 5.29. Barutçu Hanı İkinci Kattan Üçüncü Kata Çıkan Merdiven (Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Yapının üçüncü katı; avlunun kuzey ve batı tarafında kalan kısımlarda mevcuttur (Şekil 5.24). Avludan iç cephelere bakıldığında üçüncü kata ait cephelerdeki taşların ikinci kat ve avlu katı cephelerindeki taşlara nazaran daha az bozulmaya uğradığı görülmekte olduğundan bu katın sonradan eklenmiş olma ihtimali de mevcuttur (Şekil 5.20). Güney tarafta ikinci kat dahi mevcut olmadığı için üçüncü kat için ize rastlanamamaktadır. Doğu tarafta ise üçüncü katın özgün halde var olup olmadığı net bir şekilde anlaşılamamaktadır. Fakat kuzey cephedeki sökülmüş taş izlerinden avluya bakan cephenin doğu yönünde de devam ettiği ve özgün halde üçüncü katın doğu cephesinde de avluyu çevrelediği sonucuna varılabilir (Şekil 5.30).

Şekil 5.30. Barutçu Hanı Güney Kısımda Üçüncü Kat İzi
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Büyük oranda yıkık halde olan bu üçüncü kat yine masif kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş olup üst örtüsü ahşap, kırma çatıdır. Çatının pek azı günümüze oldukça harap bir vaziyette ulaşmıştır. Kalıntı sayılabilecek bu çatının kiremit kaplı ve yaklaşık 30 cm saçaklı olduğu anlaşılmaktadır. 2018 yılında yapılan restorasyonda yapının kuzey ve batı kısmındaki üçüncü kat ve çatısı tamamlanmıştır (Şekil 5.31), (Şekil 5.37).

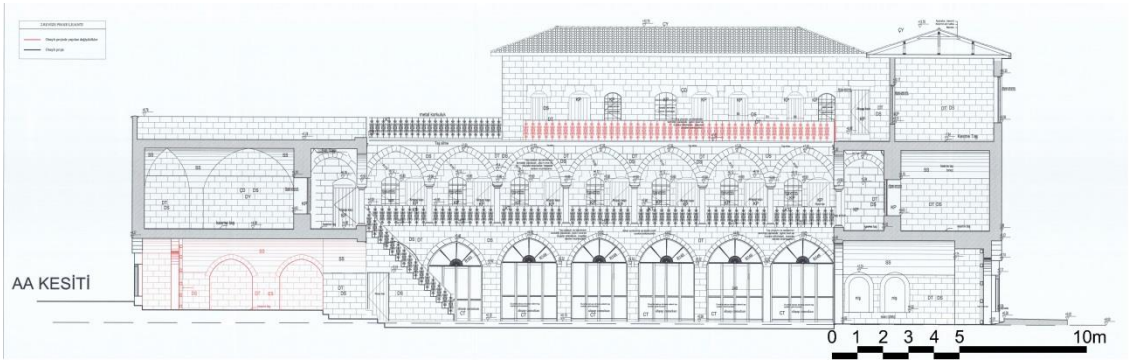

Şekil 5.31. Barutçu Hanı Tamamlanmış Çatısı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Yapı, bitişik nizam olan cephesi hariç üç tarafının açık olması ve bulunduğu konumun ticari değeri sebebiyle dış cepheleri sağır duvar değil ticari amaçlı ufak mekânlara sahip olmasıyla da diğer hanlardan ayrı tutulabilir (Şekil 5.32).

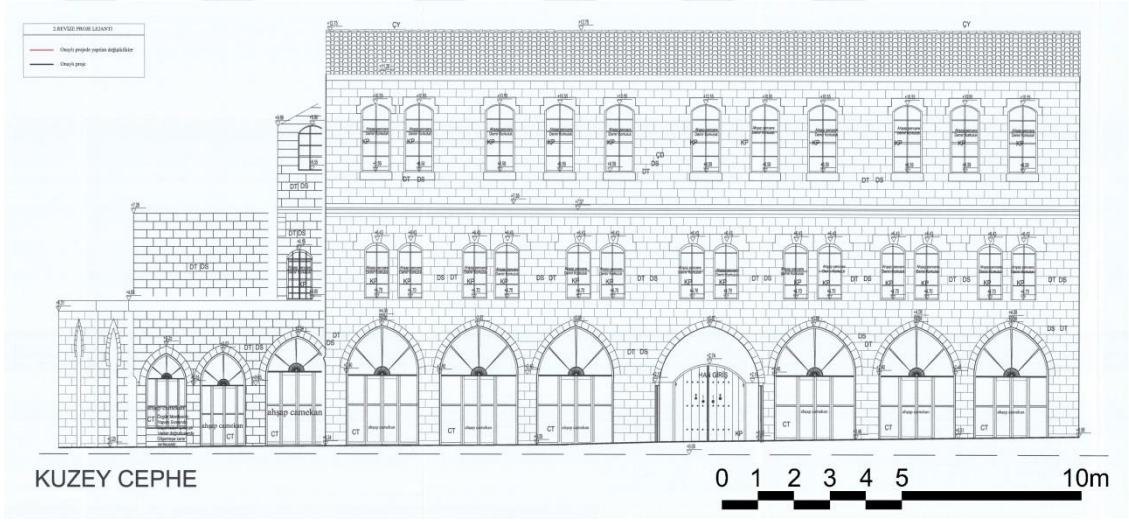

Şekil 5.32. Barutçu Hanı Dükkânlarla Çevrili Dış Cephesi
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.33. Barutçu Hanı kesiti

(Çizim: Seydi YÜZGÜL, 2015)

Şekil 5.34. Barutçu Hanı kuzey-giriş- cephesi

(Çizim: Seydi YÜZGÜL, 2015)

5.1.5. Tamirat ve Tadilat

Barutçu Hanı 2015 yılında restorasyon çalışmalarına başlanmış ve 2018 yılında tamamlanarak kullanıma açılmıştır.

Şekil 5.35. Barutçu Hanı restorasyon aşamasında avludan panoramik çekim

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2016)

Şekil 5.36. Barutçu Hanı restorasyon sonrasında avludan panoramik çekim

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Şekil 5.37. Barutçu Hanı restorasyon sonrasında genel görünüm

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Yapılan restorasyon ile yapıya sergi işlevi verilmiştir. Ancak; restorasyonun tamamlandığı yıl (2018) sonlarında hanın kapısı tekrar kapatılarak aktif bir mekân olmaktan çıkarılmıştır. Bu durum; restorasyon çalışmalarında yapılara verilecek yeni fonksiyonların sürdürülebilir fonksiyonlar olması gerektiği, aksi durumda yapının restorasyon öncesindeki gibi atıl bir halde kalacağı gerçeğini desteklemektedir.

2011-2019 tarihleri arasında çok kez Barutçu Hanı yerinde incelenmiştir. Her gidişte farklı eklentilerin ilave edildiği üzülerek gözlenmiştir (Şekil 5.8, Şekil 5.17, Şekil 5.18, Şekil 5.20 ve Şekil 5.21). Her ne kadar bu gibi yapılar Kültür Bakanlığınca koruma altına alınmış olsalar da tespit edilemeyecek küçüklükteki ufak eklenti ve tahribatlar uzun zaman içerisinde eserlerin özünden uzaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Bu tür korunması gerekli kültür varlıkları, maliklerinin veya mevcut kullanıcılarının inisiyatifine bırakılmayacak kadar değerlidir. Urfa gibi köklü kültür ve tarih birikimi olan bir şehrin kimliği ufak kazançlar uğruna heba edilmemelidir.

Barutçu Hanı'nın inşa edilmesinin temel gayesi, tıpkı diğer Şanlıurfa Şehir Hanları'nda da olduğu gibi Urfa'ya sair sebeplerle gelen ziyaretçilerin konaklamasıdır. Günümüzde de aynı konaklama ihtiyacı devam ettiği için oteller inşa edilmektedir. Barutçu Hanı'nın, özgün haline en az müdahale edilerek, günümüz otel konforunu barındıracak bir otele dönüştürülmesi hem yapının mimarisine aykırılık teşkil etmeyecek, hem de mimarisi kadar özgün işlevinin de korunduğu bir uygulama olacaktır. Yapının Urfa'nın tarihi bölgesinde yer alması da Urfa'yı ziyaret eden turistler için daha tercih edilir olmasına sebebiyet verecektir.

Barutçu Hanı; nihayetinde 2018 yılında yapılan restorasyon çalışması ile yok olmaktan kurtulmuş olsa da restorasyon sonrası yapıya verilmiş olan yeni işlevin sürdürülebilir nitelikte olmayışı, yapının maalesef tekrar pasif hale gelmesine, bir anlamda metruk bir yapıya dönüşmesine sebebiyet vermektedir.

Yapının özgün haline en az müdahale edilerek yapılacak bir dönüşüm/yeniden işlevlendirme ile restoran, otel ve benzeri kullanımlar, yapının faal ce sağlam kalmasını sağlar. Böyle bir fikirdeki en önemli düstur "yapının özgününe en az müdahale ile" ibaresidir.

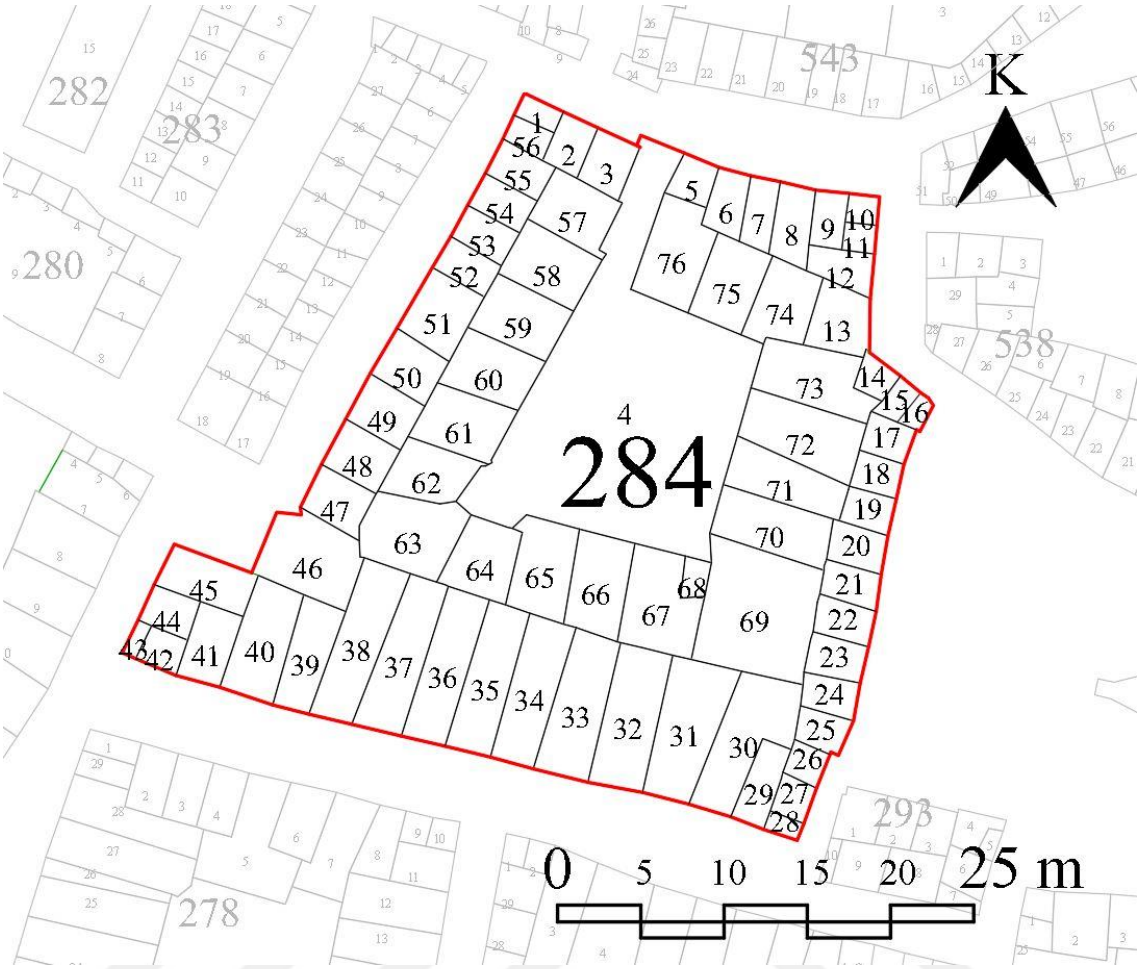
2019 yılının “Göbeklitepe Yılı” ilan edilmesiyle, zaten yoğun olan turist nüfusunun daha da yoğunlaşması beklenmektedir. İlgili kurum ve kuruluşlarca Barutçu Hanı ve benzeri nitelikte kültür varlığı yapılarının kamulaştırılarak yahut ikna yolu ile maliklerinden muvafakat alınarak, özgün haline dönüştürülmesine yönelik çalışma ve restorasyonların yapılması, cazibe merkezleri olmaları açısından ve bu gibi yapıların gelecek nesillere korunarak aktarılmasının sağlanması açısından önem arz ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.

5.2. Mençek Hanı

5.2.1. Yeri ve Bugünkü Durumu

Mençek Han; Şanlıurfa İli Merkezi’nde, Eyyübiye İlçesi’nde, Pınarbaşı Mahallesi’nde, hanlar bölgesi diye tabir edebileceğimiz Eski Urfa yerleşiminin orta kısmında yer alır. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinde A-32 envanter numarası ile kayıtlı eser, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu’nun 02.07.1987 tarih ve 3453 sayılı kararı ile anıtsal nitelikte korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillidir. Kadastral planda 284 ada üzerinde yer almaktadır.

Günümüzde terziler ve manifaturacıların kullanımında bir ticaret alanına dönüşmüş olan yapı özgün halinde ücretli konaklama ve binek barınağı hizmeti vermektedir. Yapının kendisine bitişik tüm çevresi sair ticaretlerin yapıldığı dükkânlarla çevrelenmiştir.

Şekil 5.38. Mençek Hanı Kadastral Haritası

5.2.2. İnşa Tarihi ve Banisi

"Mençek Hanı'ndan ilk defa h.1128/m.1716 tarihli Ayn-ı Zeliha Binti Hacı Ali Vakfiyesinde söz edilmektedir."(ÖZME, 2000). Bu bilgiden hareketle yapının 17.yy veya öncesinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 5.39. Mençek Hanı panoramik çekim

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

5.2.3. Kitabesi

Mençek Han'ın günümüze ulaşmış bir kitabesi bulunmamaktadır. Yapım tekniği ve plan tipolojisi bakımından ele alındığında Osmanlı Dönemi hanlarının bir örneği olduğu söylenebilir.

5.2.4. Mimarisi ve Tezyinatı

Mençek han; diğer hanların aksine köşeden girişe sahiptir (Şekil 5.40). Avlunun kuzey kenarının batı ucunda bulunan giriş holü yapının tek girişidir. Giriş kapısından avluya tonoz üst örtülü geçitten ulaşılmaktadır (Şekil 5.41).

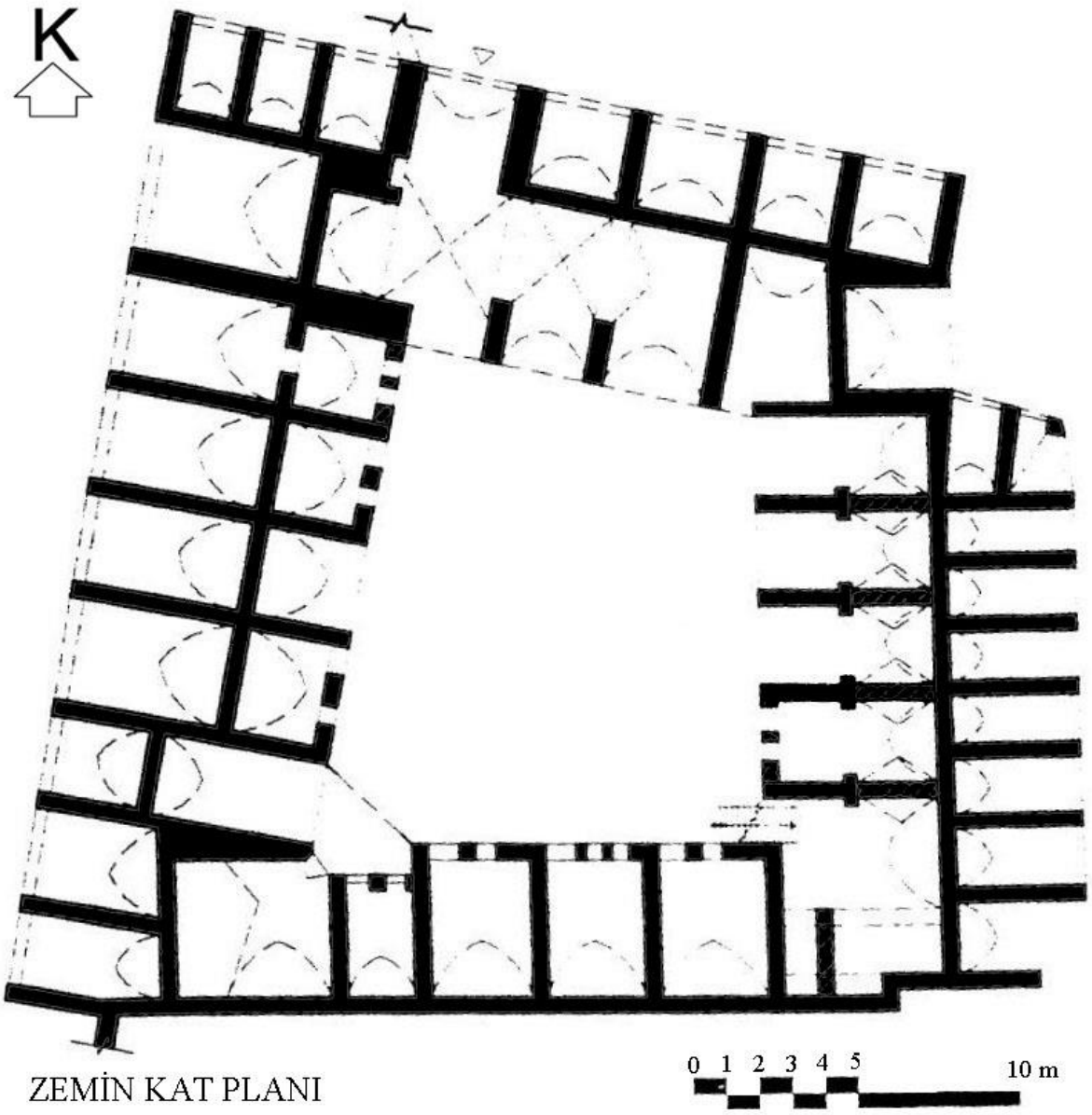

Şekil 5.40. Mençek Hanı panoramik çekim
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

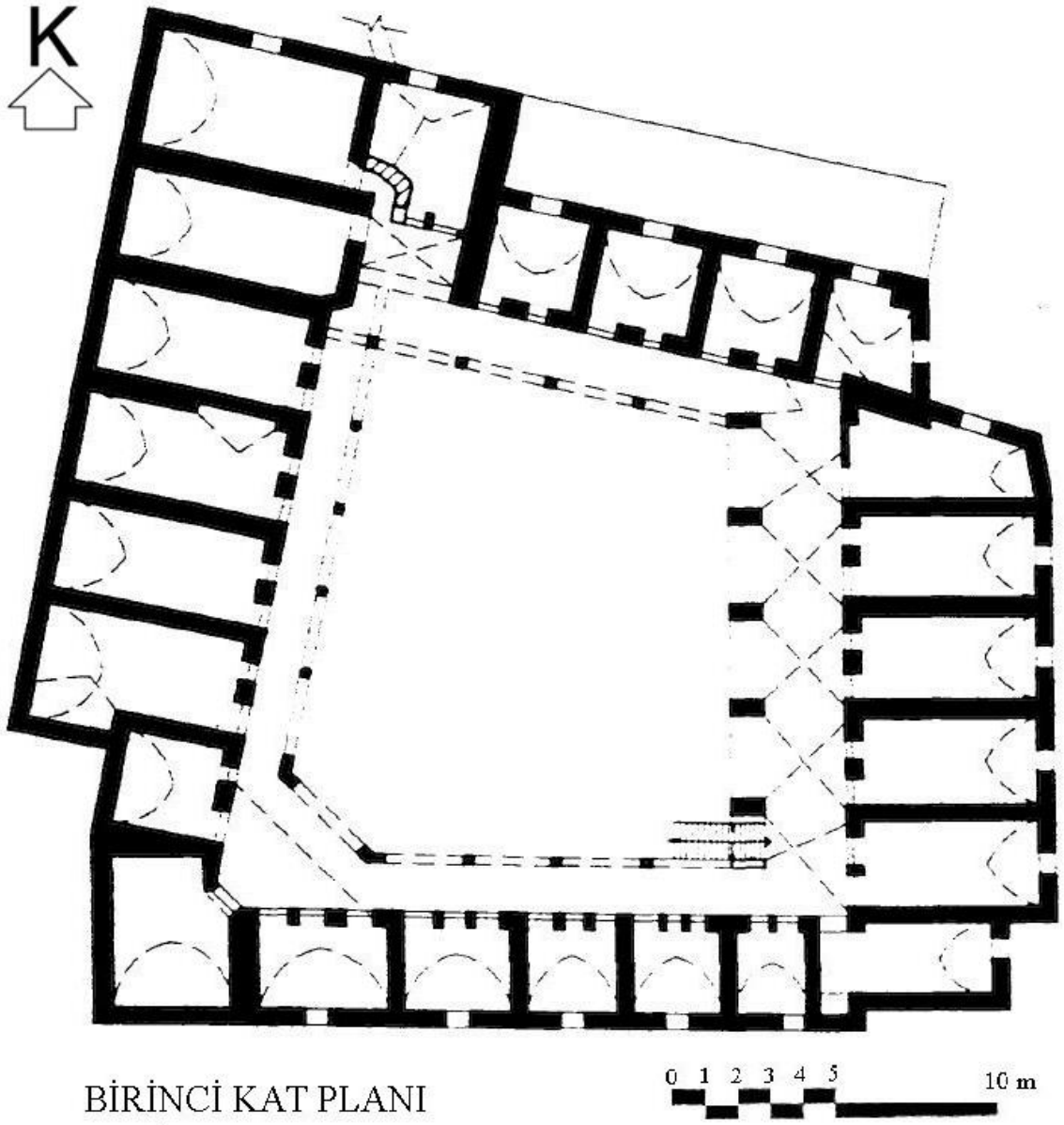

Şekil 5.41. Mençek Hanı Giriş Koridoru

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.42. Mençek Hanı Zemin Kat Planı Rölövesi (Adil ÖZME'den İşlenerek)

Şekil 5.43. Mençek Hanı Birinci Kat Planı Rölövesi (Adil ÖZME'den İşlenerek)

Şekil 5.44. Mençek Hanı giriş kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Özgün giriş kapısı günümüze ulaşmıştır (Şekil 5.44). Çift çenetli, ahşap üzerine metal kaplamalıdır. Kapının yapıya girerken sağda kalan çenedinde bulunan, diğerlerinden ufak üçüncü bir çenet yer almakta olduğundan "enikli kapı" sıfatına sahiptir (Şekil 5.45).

Sol Çenet Enikli Sağ Çenet

Şekil 5.45. Mençek Hanı özgün giriş kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Mençek han kareye yakın yamuk planlı avluya sahip olup, yapı malzemesi tamamıyla kalker Urfa taşıdır (Şekil 5.42). Yapı iki katlıdır. Zemin katta avluyu dört taraftan çevreleyen tonoz örtülü mekânlar ve ikinci katta bu mekânların üst hizasına gelen revaklar ve bu revakların ardında yine tonoz üst örtülü mekânlardan oluşmaktadır (Şekil 5.46).

Şekil 5.46. Mençek Hanı panoramik çekim

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Diğer hanların genelinde dörtgen ayaklar üzerinde konumlanan revaklar bu eserde üç tarafta yuvarlak kesitli sütunlar üzerine, batı kenarında ise dörtgen kesitli ayaklar üzerine oturmaktadır. Dörtgen kesitli ayaklar üzerine oturan revaklarda tavan moloz kalker taş çarpraz tonoz (Şekil 5.47), sütunlu revaklarda ise tavan düz masif kesme kalker taştır (Şekil 5.48).

Şekil 5.47. Mençek Hanı Tonoz Üst Örtülü Revakları

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.48. Mençek Hanı Kesme Taş Düz Tavan Üst Örtülü Revakları

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Yapının moloz taş örülü tonoz üst örtüleri hariç tamamen kesme kalker Urfa taşından imal edilmiş olduğu görülmektedir (Şekil 5.46). Bahsedilen kesme taş duvarların, içi moloz dolgulu sanduka tekniğiyle örülmüş olması muhtemeldir.

Avlunun ortasında yapının eski fotoğraflarında (Şekil 5.50) rastlanmayan özgün halde bulunmadığı anlaşılan kalker taş malzemeli muhdes bir çeşme bulunmaktadır

(Şekil 5.49). Avlu döşemesi mevcut halde düzgün kesme kalker Urfa taşı kaplanmıştır. Daha önce çimento sıvalı yüzey, yapılan onarımlarda kesme taş kaplama ile yenilenmiştir (Şekil 5.40). Avlu döşeme kaplamasının özgün halde ne olduğuna dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Şekil 5.49. Mençek Hanı avlusundaki çeşme

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.50. Mençek Hanı Genel Görünüm (1980'ler)
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

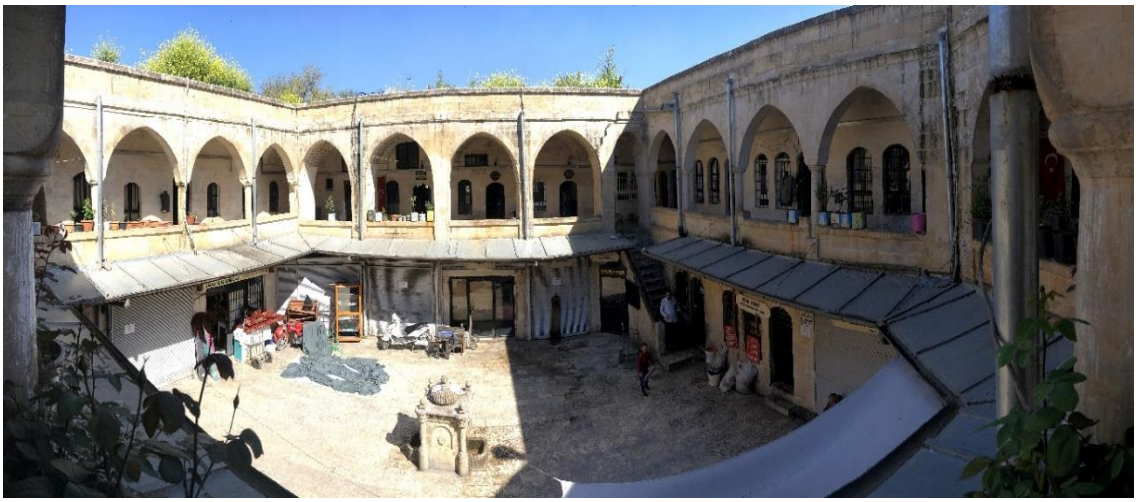
Yapının güney dış cephesi, kendisine bitişik vaziyette sıra dükkânlar ile tamamen kapanmıştır. Bu dükkânlar Mençek Han'ın güneyindeki sokağa cephe vermekte olup, Mençek Han avlusundan herhangi bir ulaşım imkânına sahip değillerdir. Bu dükkânların özgün halde Mençek Han ile alakalarının bulunmadığı, sonradan inşa edilmiş oldukları düşünülmektedir.

Şekil 5.51. Mençek Hanı Dış Cephesi

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Mençek Han'ın bulunduğu muhitin, yapıldığı dönemde de ticari olarak faal bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Zemin katta, özgün güney dış cephesi haricindeki tüm özgün dış cephelerde dükkânların yer almasından da bu sonuca varılabilmektedir. Batı ve doğu dış cephedeki dükkânlar sivri totoz üst örtülü, kuzey dış cephedeki dükkânlar ise beşik tonoz üst örtülüdür. Özgün güney dış cephede sağır duvar, özgün batı dış cephede sekiz, özgün kuzey dış cephede yedi, özgün doğu dış cephede on adet dükkân bulunmaktadır.

Şekil 5.52. Mençek Hanı panoramik çekim

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Avluya bakan iç dükkânlar beşik tonoz üst örtülü olup, dış dükkânlar ile bağlantıları bulunmamaktadır. Avlunun güney kenarında dört, batı kenarında beş, kuzey kenarında üç ve doğu kenarında dört dükkân bulunmaktadır. Güneydoğu ve güneybatı köşelerinde de birer adet dükkân bulunmaktadır. Giriş geçidinde, holün batı kenarında da ufak bir dükkân yer almaktadır. Avlunun kuzey kenarındaki dükkânlardan en batıdaki, giriş kapısının hemen doğusundaki dükkân, avluya bakan revaktan devşirme bir hacimdir (Şekil 5.44). Yapının özgün halinde, avlunun güney ve batı kenarındaki hacimlerin avluya bakan cephelerinin kapalı (pencerelerle yarı açık) (Şekil 5.46), avlunun doğu ve kuzey kenarındaki hacimlerin ise avluya bakan cephelerinin tamamen açık olduğu düşünülmektedir (Şekil 5.40). Avlunun doğu ve kuzey kenarındaki bu

hacimlerin, yapının özgününde hayvanların muhafaza edildiği alanlar olduğu düşünülmektedir. Yapının özgün halinde konaklama üst kattadır. Üst kata ulaşımı sağlayan, avlunun güneydoğu köşesinde, avlunun güney kenarına bitişik, tek kollu taş merdivendir (Şekil 5.53).

Şekil 5.53. Mençek Hanı Avlusunda Yer Alan Merdiven

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Üst katta avluyu revaklar çevreler. Avlunun güneybatı köşesinde oluşturulan pahla plan düzleminde zemin katta dörtgen olan avlu çevresi gayrinizami beşgene dönüşür. Revakların doğu kenarda yer alanı dörtgen kesitli ayaklarla, diğer kenarlarda yer alanları yuvarlak kesitli ayaklarla oluşturulmuştur (Şekil 5.52). Revakların ardında, güneybatı-güneydoğu köşedeki hacimler arasında beş, güneybatı-kuzeybatı köşedeki hacimler arasında altı, kuzeybatı-kuzeydoğu köşedeki hacimler arasında dört, kuzeydoğu-güneydoğu köşedeki hacimler arasında beş adet hacim bulunmaktadır. Üst katta kuzey kenardaki hacimlerin, doğudan ilk dört tanesinin dış cephesinin, zemin kattaki dış cephe hizasından güneye doğru yine zemin kattaki dış cephe hizasına paralel olarak çekilmiş olduğu ve bu sayede bu hacimlerin küçültülmüş olduğu görülmektedir.

Üst kat dış cephelerde; batı cephenin tamamen sağır duvar, diğer cephelerde her hacme bir pencerenin denk geldiği açıklıkların yer aldığı görülmektedir. Tüm hacimlerin tavanı tonozdur.

Şekil 5.53. Mençek Hanı, Avludan Güneybatı İstikametine Bakış

(Fotoğraf: Mehmet Çelik, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Üst katın üst örtüsünü, yapının da en üst kotunu oluşturan satıh damdır (Şekil 5.52, Şekil 5.54).

Şekil 5.54. Mençek Hanı Damı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Şekil 5.55. Mençek Hanı üst kat revakları

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

5.2.5. Tamirat ve Tadilat

Mençek Hanı'na; kayıtlı/ruhsatlı bir restorasyon yapılmamıştır. Mahalli idareler veya mülk sahiplerince sair zamanlarda onarımlar yapılmış olduğu yapının mevcut halinden anlaşılmaktadır. Kültür varlığı nitelikli yapılarda yapılacak esaslı onarımların restorasyon projesi hazırlanarak yapılması daha sağlıklı sonuçlar vermektedir.

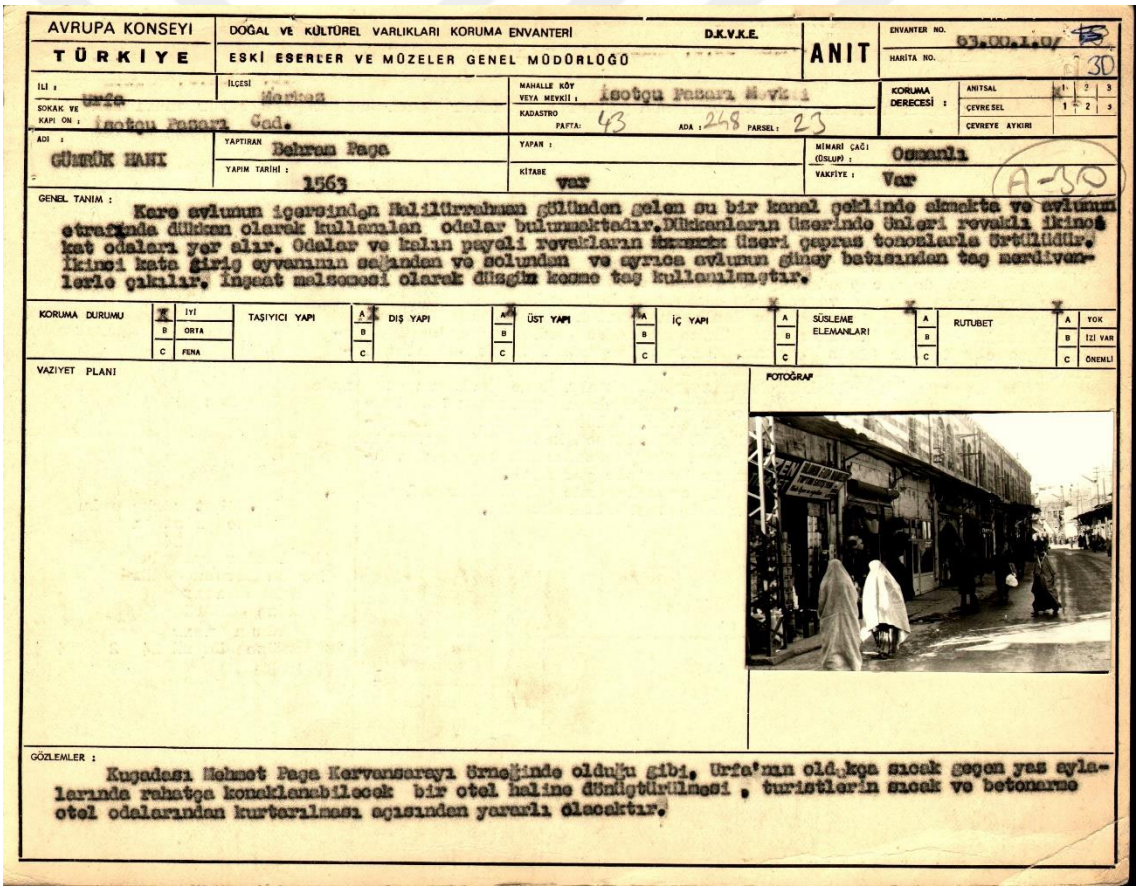
Mençek Hanı, tıpkı Urfa'daki diğer birçok kültür varlığı nitelikli yapılar gibi, niteliksiz eklentiler ve bilinçsiz onarımlara (Avluya çeşme eklenmesi, zemin kattaki revakların dükkâna dönüştürülmesi, dış cephelerin tamamıyla dükkânlara dönüştürülmesi, vs.) maruz kalmıştır (Şekil 5.39, Şekil 5.46, Şekil 5.49, Şekil 5.51).

Mençek Hanı günümüzde her ne kadar aktif olarak kullanılsa da tarihi, kültürel ve mimari niteliği göz önünde bulundurulduğunda hak ettiği değerin çok altında işlevlerde kullanılarak atıl vaziyettedir denilebilir. Hanın özgünlüğünü büyük oranda korumuş olan iç mekanlarında manifaturacılık, depo, iç çamaşırı terzihanesi gibi işlevler yer almaktadır. Turist nüfusunun oldukça yoğun olduğu Şanlıurfa'da, otel ihtiyacının giderek arttığı gözlenmektedir. Gerek Mençek Hanı, gerekse benzeri nitelikte diğer kültür varlığı nitelikli yapıların özverili bir rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışması yapılarak korunması, gelecek nesillere sağlam bir halde taşınması ve Şanlıurfa turizmine katkı sunması maddi ve manevi bir gerekliliktir. Her ne kadar bu gibi yapılar Kültür Bakanlığınca koruma altına alınmış olsa da tespit edilemeyecek küçüklükteki ufak eklenti ve tahribatlar uzun zaman içerisinde eserlerin yok olmasına sebebiyet vermektedir. Bu tür tarihi korunması gerekli kültür varlıkları maliklerinin veya mevcut kullanıcılarının inisiyatifine bırakılmamalı, gerekirse kamulaştırılarak makûs kaderinden uzaklaştırılmalıdır. Urfa gibi köklü kültür ve tarih birikimi olan bir şehrin kimliği ufak kazançlar uğruna heba edilmemelidir. İlgili kurum ve kuruluşlarca Mençek Hanı ve benzeri nitelikte kültür varlığı yapılarının kamulaştırılarak yahut ikna yolu ile maliklerinden muvafakat alınarak, özgün haline dönüştürülmesine yönelik çalışma ve restorasyonların yapılması, cazibe merkezleri olmaları açısından ve bu gibi yapıların gelecek nesillere korunarak aktarılmasının sağlanması açısından önem arz ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.

5.3. Gümrük Hanı

5.3.1. Yeri ve Bugünkü Durumu

Gümrük Hanı; Şanlıurfa ili, Merkez, Eyyübiye ilçesinde, Pınarbaşı Mahallesi'nde, hanlar bölgesi diye tabir edebileceğimiz Eski Urfa yerleşiminin orta kısmında yer alır. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinde A-30 envanter numarası ile kayıtlı eser, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 02.07.1987 tarih ve 3453 sayılı kararı ile anıtsal nitelikte korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillidir (Şekil 5.56). Kadastral planda 248 nolu adaya oturmaktadır (Şekil 5.57).

AVRUPA KONSEYI — TÜRKİYE
DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ — D.K.V.K.E.
ESKİ ESERLER VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ANIT
ENVANTER NO. 63.00.1.02
HARİTA NO. 30

İLİ : Urfa — İLÇESİ : Merkez
MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ : İsotçu Pazarı Mevkii
SOKAK VE KAPI ON : İsotçu Pazarı Cad.
KADASTRO PAFTA: 43 ADA : 248 PARSEL : 23
KORUMA DERECESİ : ANITSAL 1 2 3 — ÇEVRESEL 1 2 3 — ÇEVREYE AYKIRI

ADI : GÜMRÜK HANI
YAPTIRAN : Behram Paşa
YAPIM TARİHİ : 1563
YAPAN :
KİTABE : var
MİMARİ ÇAĞ (ÜSLUP) : Osmanlı
VAKFİYE : Var
A-30

GENEL TANIM :
Kare avlunun içersinden Halilürrahman gölünden gelen su bir kanal şeklinde akmakta ve avlunun etrafında dükkan olarak kullanılan odalar bulunmaktadır. Dükkanların üzerinde üleri revaklı ikinci kat odaları yer alır. Odalar ve kalın payeli revakların üzeri çapraz tonozlarla örtülüdür. İkinci kata giriş eyvanının sağından ve solundan ve ayrıca avlunun güney batısından taş merdivenlerle çıkılır. İnşaat malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır.

KORUMA DURUMU: A İYİ — B ORTA — C FENA
TAŞIYICI YAPI: A — B — C
DIŞ YAPI: A — B — C
ÜST YAPI: A — B — C
İÇ YAPI: A — B — C
SÜSLEME ELEMANLARI: A — B — C
RUTUBET: A YOK — B İZİ VAR — C ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI

FOTOĞRAF

GÖZLEMLER :
Kuşadası Mehmet Paşa Kervansarayı örneğinde olduğu gibi, Urfa'nın oldukça sıcak geçen yaz aylarında rahatça konaklanabilecek bir otel haline dönüştürülmesi, turistlerin sıcak ve betonarme otel odalarından kurtarılması açısından yararlı olacaktır.

Şekil 5.56. Gümrük Hanı Anıt Tescil Fişi
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.57. Gümrük Hanı kadastral haritası

5.3.2. İnşa Tarihi ve Banisi

Mülkiyeti Rızvaniye Vakfı'na aittir. Giriş kapısı üzerindeki kitabenin altında yazdığı inşa tarihi Hicri 974 (Miladi 1566-67)'tür (Şekil 5.60). Eserin; Kanuni Sultan Süleyman zamanında Behram Paşa tarafından yapıldığı bilinmektedir. Nitekim Ana giriş kapısı üzerindeki kitabede de bu bilgi mevcuttur (Şekil 5.60).

5.3.3. Kitabesi

Yapının ana giriş (doğu) kapısı üzerinde kitabe yer almaktadır (Şekil 5.58, Şekil 5.59, Şekil 5.60).

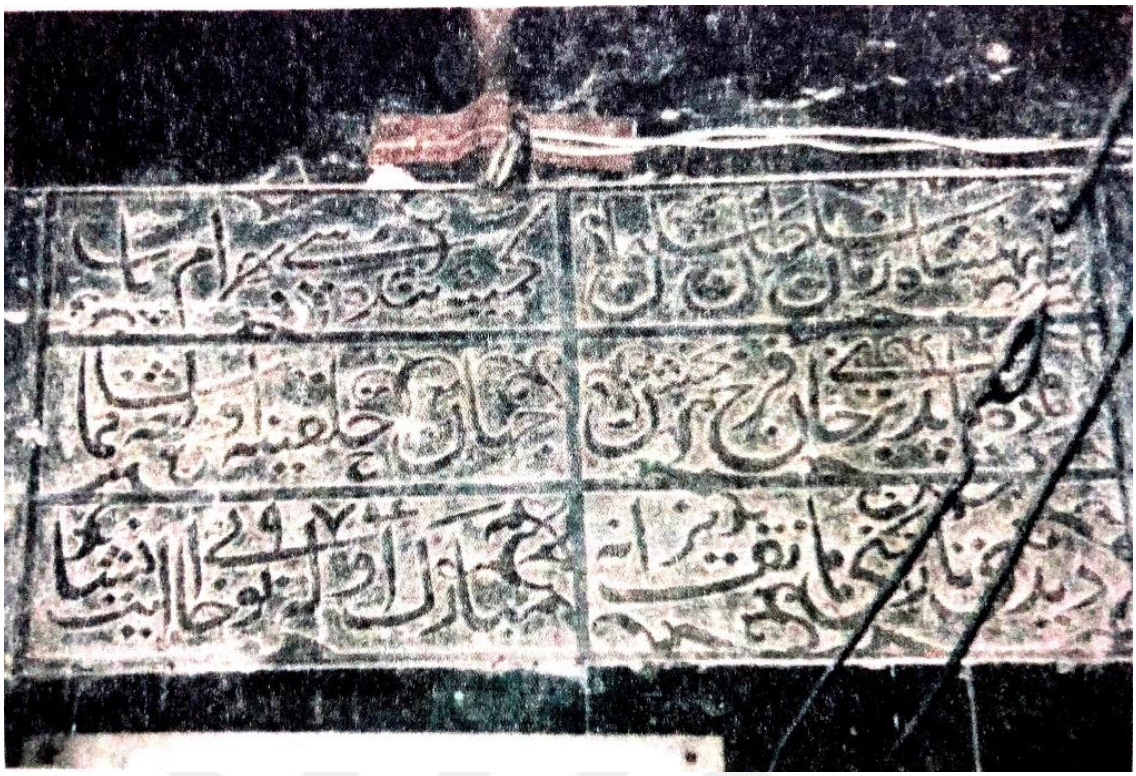
Şekil 5.58. Gümrük Hanı ana (doğu) giriş kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.59. Gümrük Hanı ana (doğu) giriş kapısı üzerindeki kitabe

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.60. Gümrük Hanı ana (doğu) giriş kapısı üzerindeki kitabe
(Mahmut Karakaş'tan)

Osmanlıca yazılmış kitabenin günümüz Türk alfabesinde yazılışı şöyledir;

"Şehinşah-ı zaman Sultan Süleyman
Kemine bendesi Behram Paşa
Ruha'da yapdırdı bir han-ı ferahbahş
Cihan halkına olmağa temaşa
Dedi tarihini hatif yezane
Mübarek ola bu hanı et inşa
974" (KARAKAŞ, 2012)

Kitabenin günümüz Türkçesi'ne çevirisi de şu şekildedir; *"Zamanın Yüce Şahı Sultan Süleyman gözde kulu Behram Paşa, Urfa'da ferahlık veren bir han yaptırdı. Dünya halkına seyirlik."*

"*Kitabenin altında yazdığı inşa tarihi Hicri 974 (Miladi 1566-67)'tür."*(KARAKAŞ, 2012).

5.3.4. Mimarisi ve Tezyinatı

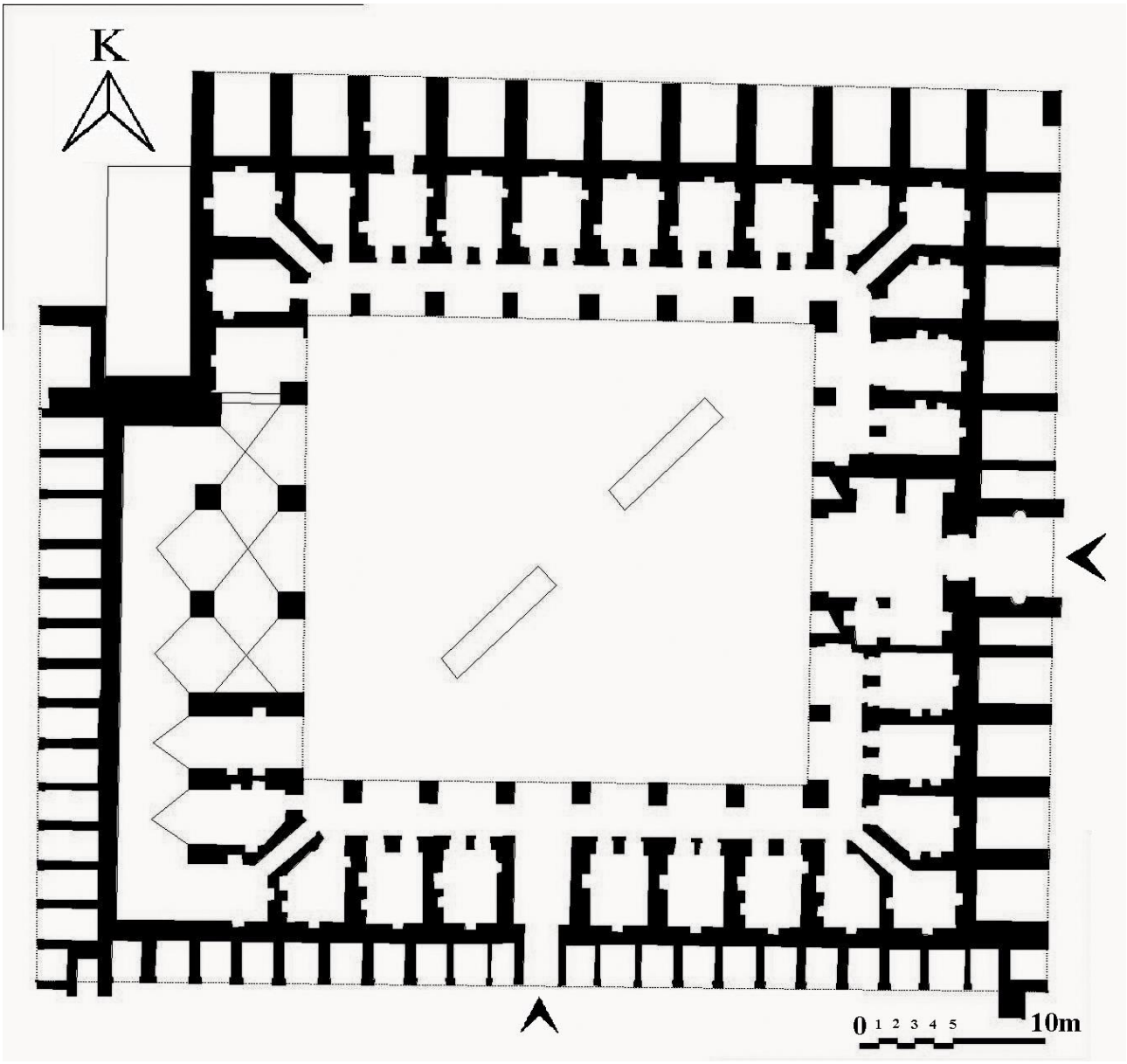

Şekil 5.61. Gümrük Hanı panoramik iç görünüşü
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

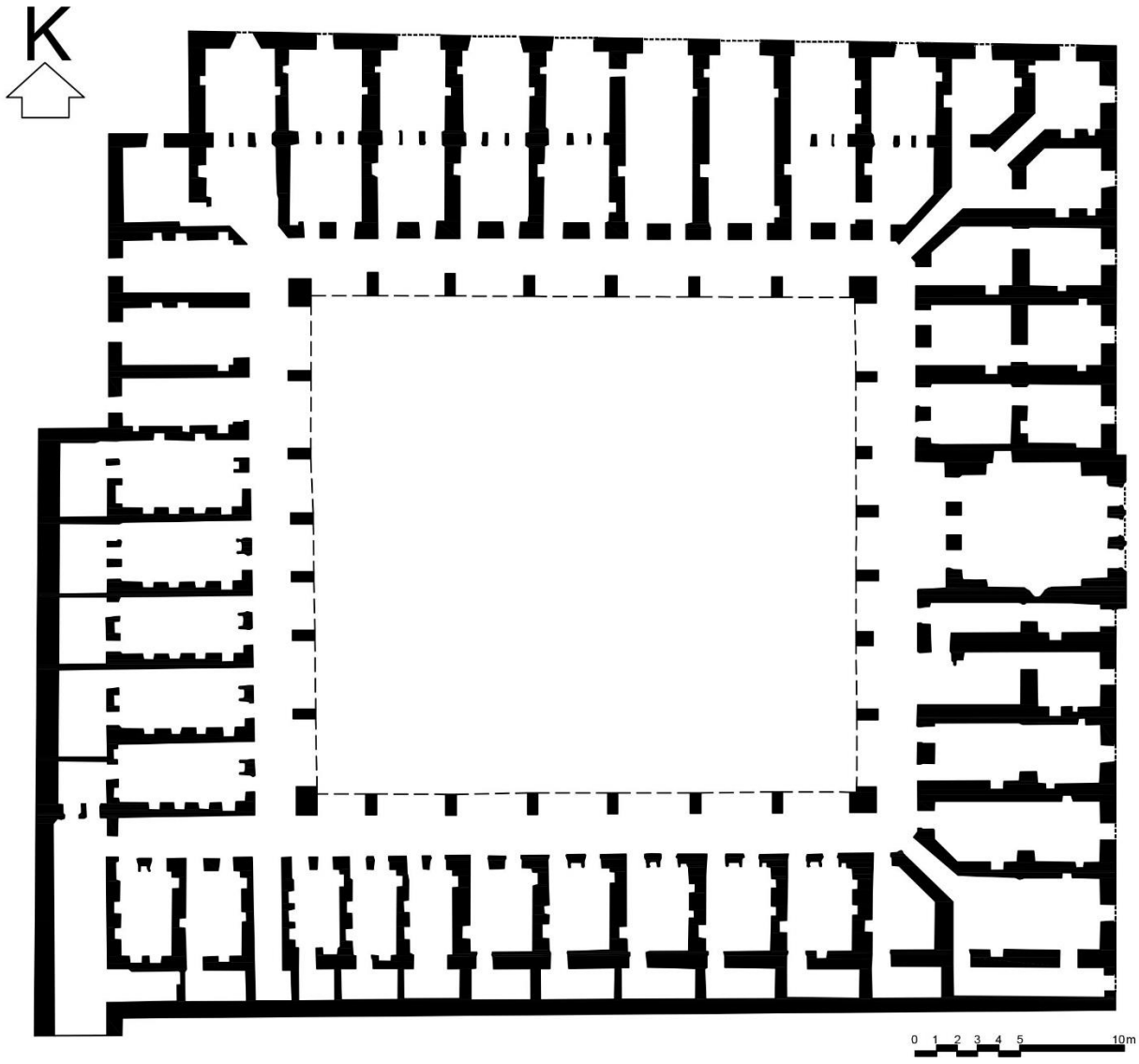
Yapı iki katlı olup, üst kat ve alt kat yaklaşık olarak aynı plana sahiptir (Şekil 5.63, Şekil 5.64). Kare planlı ve tek avluludur (Şekil 5.65). Ağırlıklı olarak kesme kalker Urfa taşından ve az oranda kesme bazalt taştan inşa edilmiştir (Şekil 5.62). Kalker-bazalt almaşık şeklinde düzenlenmiş taş sıralarında özellikle üst kat dış cephede bir sıra kalker, bir sıra bazalt taş kullanıldığı görülmektedir (Şekil 5.62).

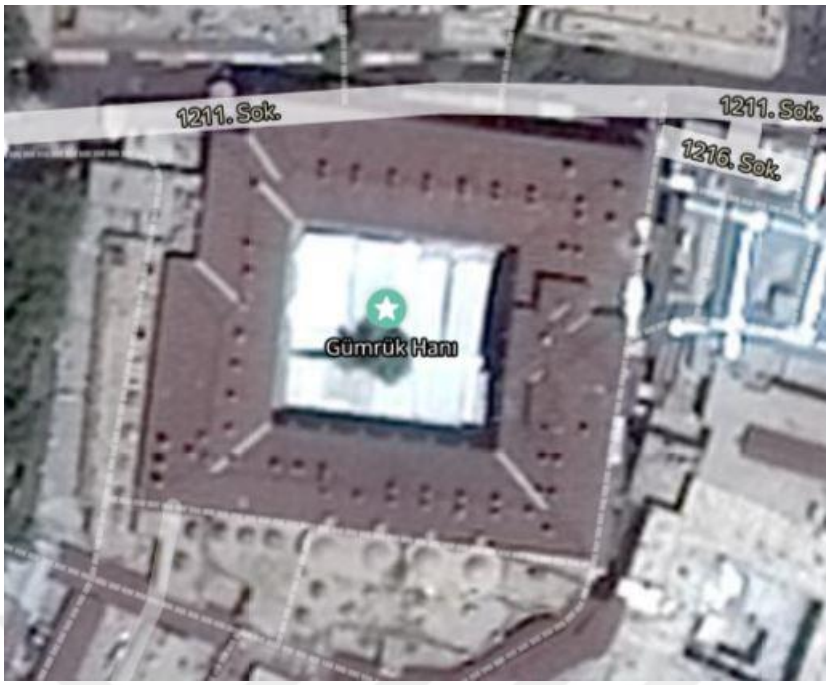
Şekil 5.62. Pazar Cami minaresinden Gümrük Hanı'na bakış
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Şekil 5.63. Gümrük Hanı Zemin Kat Planı (Cevher İlhan'dan İşlenerek)

Şekil 5.64. Gümrük Hanı Üst Kat Planı (Cevher İlhan'dan İşlenerek)

Şekil 5.65. Gümrük Hanı Uydu Görüntüsü
(Tapuve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2019)

Yapıda doğuda ve güneyden olmak üzere iki adet giriş kapısı bulunmaktadır (Şekil 5.63). Ana giriş doğu cephesindeki kapıdır (Şekil 5.66).

Şekil 5.66. Gümrük Hanı Doğu Girişi
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Oldukça yüksek, beşik tonoz bir üst örtü altındaki geçiş holü/eyvanından (Şekil 5.66) ulaşılan ana kapı basık kemerlidir (Şekil 5.67). Özgün giriş kapısı günümüze ulaşmıştır (Şekil 5.67). Çift çenetli, ahşap üzerine metal kaplamalıdır. Kapının yapıya girerken sağda kalan çenedinde bulunan, diğerlerinden ufak üçüncü bir çenet yer almakta olduğundan "enikli kapı" sıfatına sahiptir (Şekil 5.67). Bu holün sağında ve

solunda birer kitabe ve mütemadi geometrik süslemeler yer almaktadır. Yine holün sağında ve solunda, süslemelerin altında birer adet mihrap niş bulunmaktadır (Şekil 5.68). Ana giriş kapısının iki yanında bulunan ufak hücrelerin asayiş görevlileri için yapılmış olması muhtemeldir (Şekil 5.67).

Şekil 5.67. Gümrük Hanı Doğu Girişi Kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

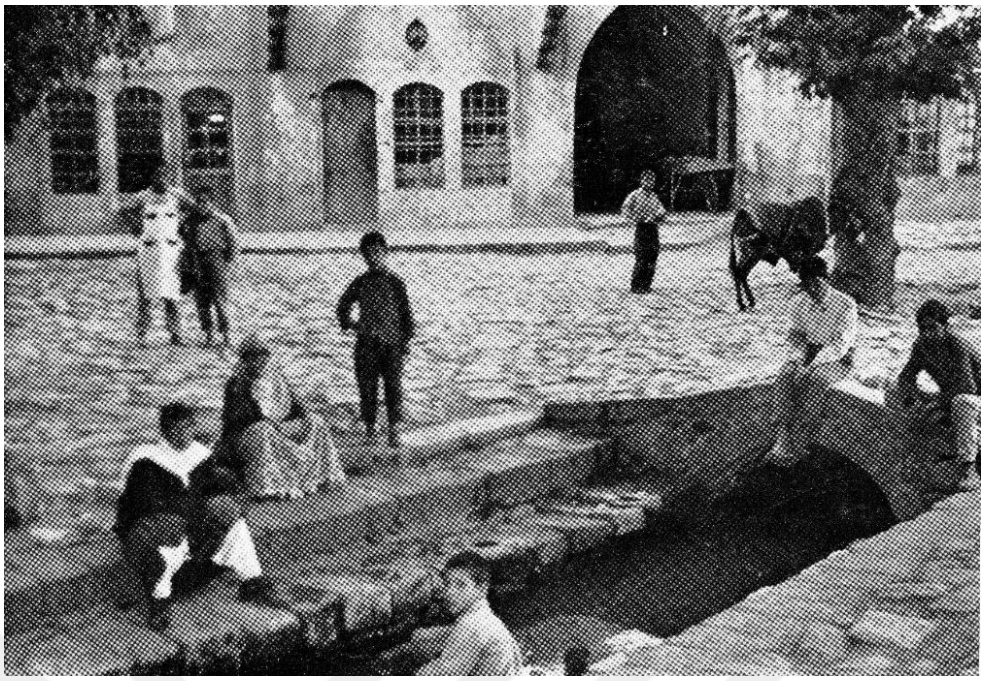

Şekil 5.68. Gümrük Hanı doğu girişi holündeki mihrap nişler

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Bu kitabelerde Arapça dua yer almaktadır. Duanın Türkçe çevirisi şu şekildedir; *"Ey kapıları açan Allah'ım; Rahmetinle bizim üzerimize kapılar aç. Rahmet hazinelerini üzerimize saç. Ey merhametlilerin merhametlisi."*(KARAKAŞ, 2012).

Güneyde bulunan kapı ise yapının hemen yanında yer alan bedestene açılmaktadır. Yapı tıpkı diğer çoğu handa olduğu gibi kare planlı olup, ortasında bulunan üzeri açık avlu etrafına çevrelenmiş revaklardan ve bu revakların gerisinde yer alan kapalı mekânlardan oluşmaktadır. Avlunun ortasında "Balıklıgöl"den gelen "kelleci çayı"nın devamını oluşturan su kanalı geçmektedir. Bu kanaldaki su güneybatıdan kuzeydoğu istikametine doğru akmaktadır (Şekil 5.69).

Şekil 5.69. Gümrük Hanı'ndaki Su Kanalı

(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivi)

Şekil 5.69. Gümrük Hanı'ndaki Su Kanalı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Avluda bulunan üçü dut, üçü çınar olmak üzere altı büyük ağaçtan (Şekil 5.70), iki çınar Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 21.12.2010 tarihli ve 1322 sayılı kararı ile ağaç olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Ancak, 2016 yılında bu ağaçların biri koruma altında olmak üzere dördü maalesef kesilmiştir (Şekil 5.71, Şekil 5.72). Çürüdüğü gerekçesi ile gündüz vakti kesilen ağaçların kim veya hangi kurum tarafından kesildiği bilinmemektedir. Sonrasında, ağaçların giderdiği gölgelik ve serinlik ihtiyacı estetik olmayan naylon brandalarla giderilmeye çalışılmış ve maalesef yapının özgün hali ile alakası olmayan çirkin bir görüntü oluşturulmuştur (Şekil 5.71, Şekil 5.72).

Yapının zemin kaplaması bazalt kesme taş olup, duvarda süs amaçlı yerleştirilen bazalt kesme taşlar haricinde yapı genel olarak kalker kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir (Şekil 5.70).

Şekil 5.70. Gümrük Hanı panoramik iç görünüşü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Şekil 5.71. Gümrük Hanı panoramik iç görünüşü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.72. Gümrük Hanı panoramik iç görünüşü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Ana girişin iki yanında bulunan bazalt kesme taştan oluşmuş merdivenlerle üst kata ulaşım mümkündür (Şekil 5.73).

Şekil 5.73. Gümrük Hanı Panoramik İç Görünüşü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Ana girişin kuzeyinde yer alan merdivenin üst kata ulaştığı noktada yine Kanuni dönemine ait mescit bulunmakla beraber, yapıda şadırvan veya şadırvan kalıntısına rastlanamamaktadır (Şekil 5.74). Şanlıurfa şehir içi hanları içerisinde içinde mescit

muhteva eden başka bir örneğe rastlanılmamıştır. Mescide ait iki adet pencerenin dış cephesinde de kabartma geometrik bezeme mevcuttur (Şekil 5.75, Şekil 5.77).

Şekil 5.74. Gümrük Hanı Mescid Girişi (1970'ler)
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.75. Gümrük Hanı Mescidi Dış Cephesi

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

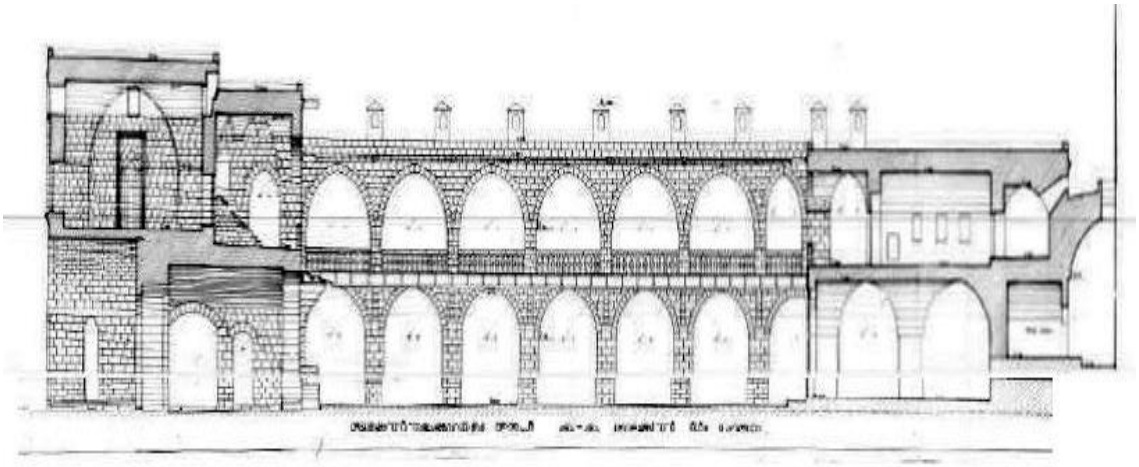
Şekil 5.76. Gümrük Hanı Mescidi Girişi

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

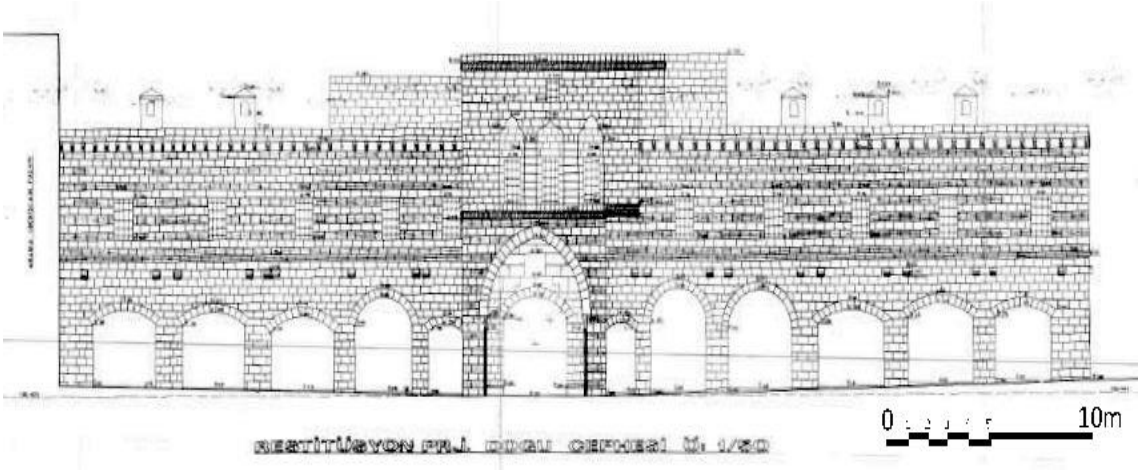
Şekil 5.77. Gümrük Hanı'ndaki mescit penceresi dış cephe süslemesi

(Fotoğraf: Cihat Kürkçüoğlu, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi).

Şekil 5.78. Gümrük Hanı Kesiti

(Çizim: Cevher İlhan, 2000, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivi)

Şekil 5.79. Gümrük Hanı Doğu (giriş) Cephesi

(Çizim: Cevher İLHAN, 2000, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Avluyu çevreleyen revaklar önünde ahşap sundurmalar mevcuttur (Şekil 5.70). Bu sundurmaların yeni yapılmış oldukları eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Şekil 5.80). Sundurma altlarında bulunan taş konsollardan önceden de burada sundurma bulunduğu anlaşılmaktadır ancak eski fotoğraflarda nitelikli ve özgün sundurmaya rastlanmamış, muhdes sundurmalar var olduğu görülmüştür (Bkz 5.3.5 Tamirat ve Tadilat).

Şekil 5.80. Gümrük Hanı Avlusu (1970'ler)

(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Üst katın üst örtüsü metal kırma çatı olup, mevcut taş çörtenlerle biriken yağmur suyu avluya serbest bırakılmaktadır (Şekil 5.62). Çatının üzerinde yer alan bacalardan üst katın yapıldığı dönemde konaklama amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 5.62).

Şekil 5.81. Gümrük Hanı Doğu Cephesi

(Fotoğraf: İzzet ARAN, 2009, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Doğudaki ana girişin gabarisi yapının genel gabarisinden yüksek olup bu sayede ana giriş kapısı vurgulanmıştır (Şekil 5.75). Giriş kapıları ve yapının genelinde eserin özgün hali genel olarak korunmuştur.

Günümüzde avlu ve avluyu çevreleyen revakların ardındaki mekânlar, kıraathane ve lokanta olarak hizmet vermekte, üst katta genellikle terziler ve dernek odaları bulunmaktadır (Şekil 5.82). Avluda yörede çok bilinen masa oyunlarından olan "domino"nun ihtiyarlar tarafından oynanması ziyaret eden turistlerin dikkatini celp etmektedir. Avluda yine turistlerin dikkatini fazlasıyla çeken çığırtkan seyyar satıcıların ceket, şalvar vb. ürünler satması günümüzde yine sadece bu hana özgüdür (Şekil 5.83).

Şekil 5.82. Gümrük Hanı üst kat revakların görünüşü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Yine avluda bulunan tesbih satıcıları da yöreye has kültürün ufak bir yansımasıdır (Şekil 5.83).

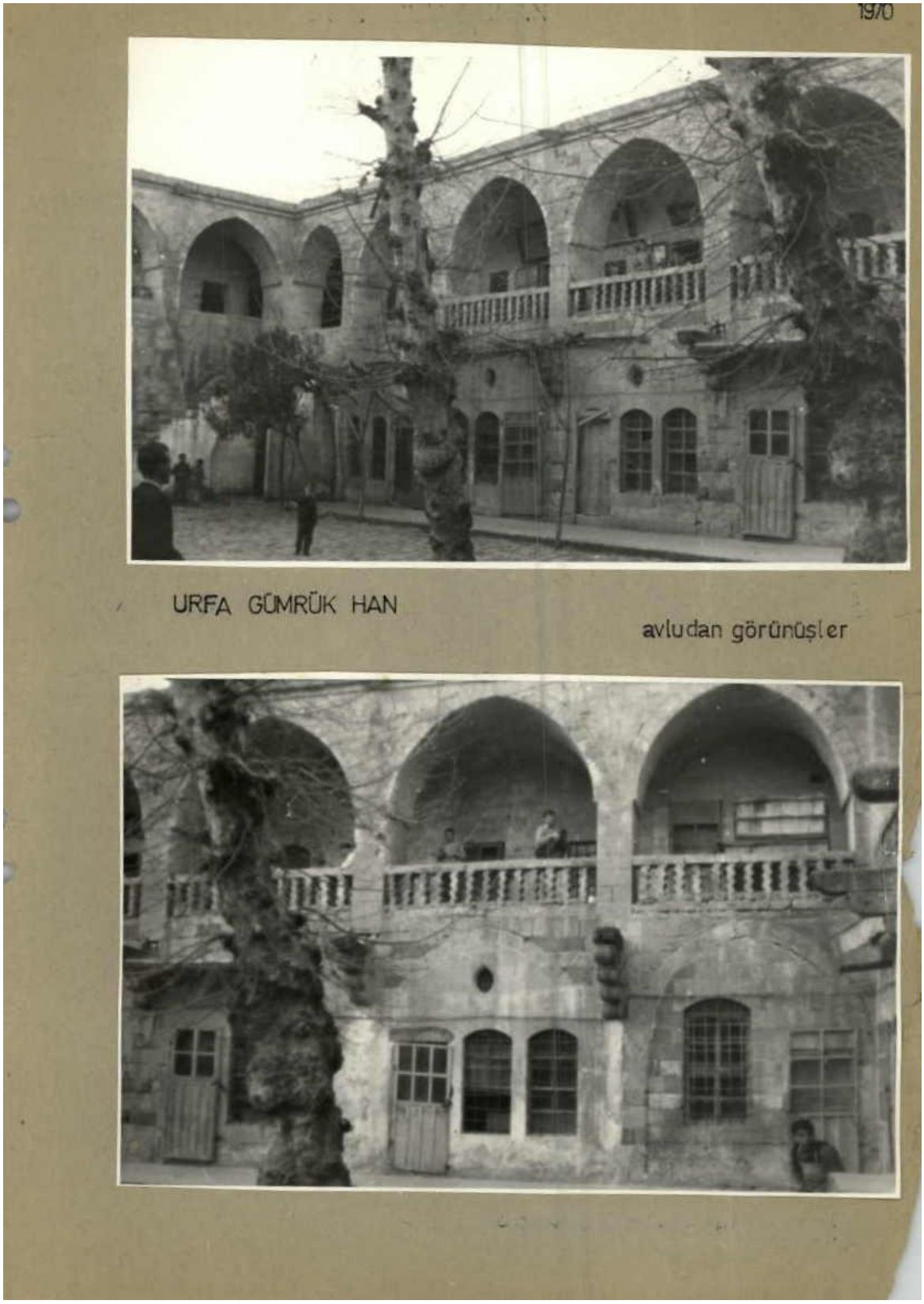

Şekil 5.83. Gümrük Hanı avlusunda tesbih satıcıları ve yöresel domine oyunu oynayanlar
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

5.3.5. Tamirat ve Tadilat

Gümrük Hanı'na; kayıtlı/ruhsatlı bir restorasyon yapılmamıştır. Mahalli idareler veya mülk sahiplerince sair zamanlarda onarımlar yapılmış olduğu yapının mevcut halinden ve eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır.

Yapılan arşiv incelemesinde yapının şimdiki haline nispeten daha özgün halinin yer aldığı fotoğraflar tespit edilmiştir. Avlu katında bulunan iç mekanların avluya bakan iç cephelerinin özgün halinde kapı ve penceresi bulunan duvarlarla avludan ayrılmış olduğu görülmüştür (Şekil 5.84, Şekil 5.85, Şekil 5.86). Sonrasında yapılan bilinçsiz onarımlarla (Şekil 5.87, Şekil 5.88) bu duvarların kaldırılmış, yerlerine camekan yapılmış olduğu görülmektedir (Şekil 5.89, Şekil 5.92).

Şekil 5.84. Gümrük Hanı, Avludan İç Mekanların Görünüşü, 1970

(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.85. Gümrük Hanı, Avludan İç Mekanların Görünüşü, 1984
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.86. Gümrük Hanı, Avludan İç Mekanların Görünüşü, 1984
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.87. Gümrük Hanı Avlusunda Yapılan Bilinçsiz Uygulamalar (1980'ler)

(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.88. Gümrük Hanı Avlusunda Yapılan Bilinçsiz Uygulamalar (1980'ler)

(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.89. Gümrük Hanı Avlusunda Muhdes Uygulamalar (1980'ler)

(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Avluyu çevreleyen iç duvarlarda payandalar mevcuttur (Şekil 5.90). Bu payandalardan yapının özgün halinde avluyu çevreleyen bir sundurmaya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak özgün sundurmalara ilişkin herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Yapının eski fotoğraflarında da payandaların mevcut olduğu, özgün sundurmaların mevcut olmadığı, yer yer derme çatma sundurmalar var olduğu görülmektedir (Şekil 5.90, Şekil 5.91). Özgün payandalar üzerine sonradan sac kaplı ahşap muhdes sundurmalar eklenmiştir (Şekil 5.92).

Şekil 5.90. Gümrük Hanı Avlu Görünüşü, 1970

(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.91. Gümrük Hanı'nda Muhdes Camekanlar ve Özgün Payandalar (2000'ler) (Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Avluda üçü dut, üçü çınar olmak üzere altı büyük ağaç bulunmakta idi (Şekil 5.70). Sayılan bu ağaçlardan iki çınar ağacı Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 21.12.2010 tarihli ve 1322 sayılı kararı ile ağaç olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Ancak, 2016 yılında bu ağaçların biri koruma altında olmak üzere dördü maalesef kesilmiştir (Şekil 5.71, Şekil 5.72). Çürüdüğü gerekçesi ile gündüz vakti kesilen ağaçların kim veya hangi kurum tarafından kesildiği bilinmemektedir. Sonrasında, daha önce ağaçların giderdiği gölgelik ve serinlik ihtiyacı estetik olmayan naylon brandalarla giderilmeye çalışılmış ve maalesef yapının özgün hali ile alakası olmayan çirkin bir görüntü oluşturulmuştur (Şekil 5.71, Şekil 5.72). Bahsedilen muhdes naylon branda, yazın 46°C'ı bulan hava sıcaklığında sera etkisi yapmakta, avluda tahammül edilemez boğucu bir ortam oluşturmaktadır.

Şekil 5.92. Gümrük Hanı'na Bilinçsiz Onarımlarla Eklenen
Muhdes Camekanlar ve Sundurmalar
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

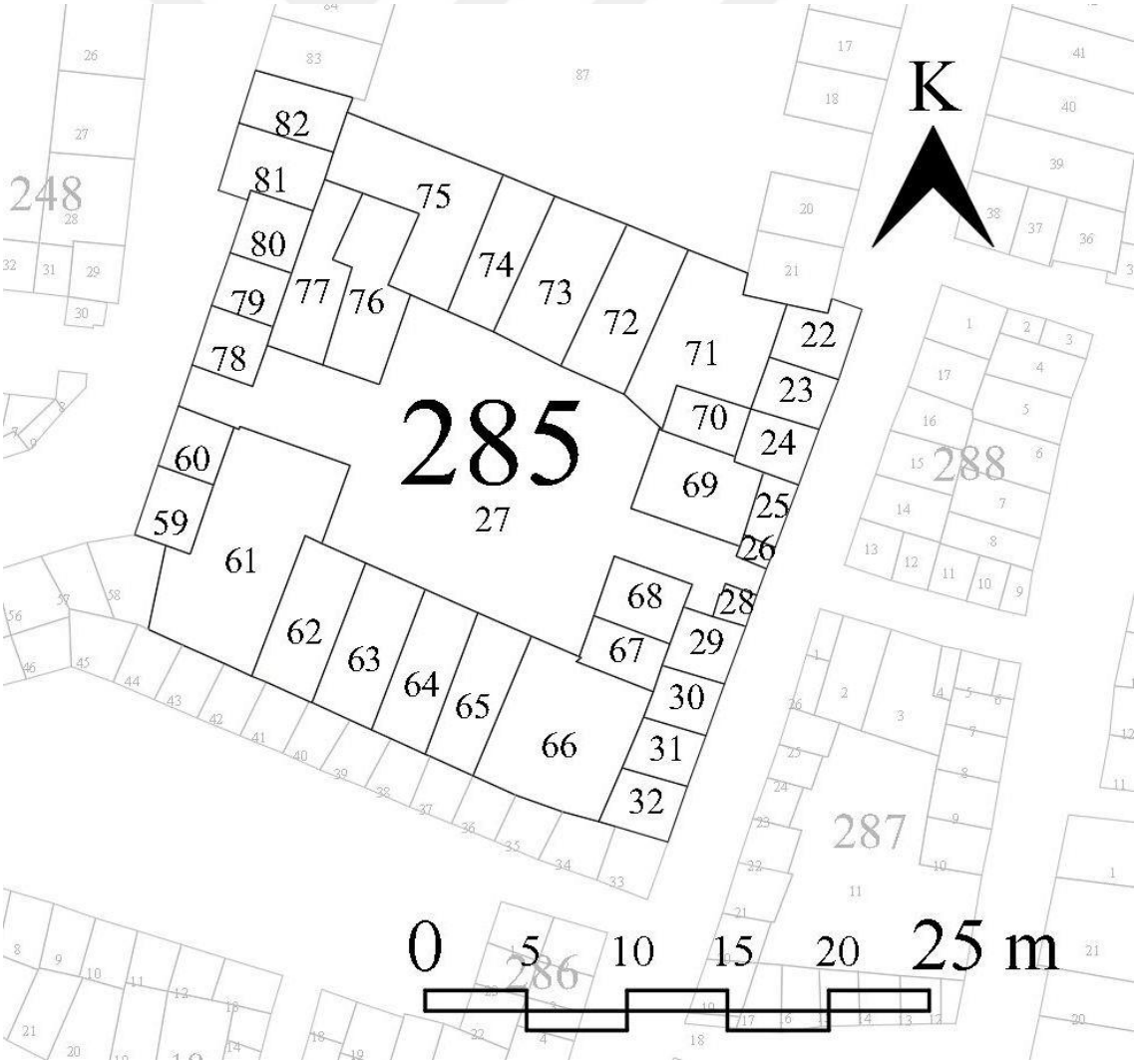
Kültür varlığı nitelikli yapılarda yapılacak esaslı onarımların restorasyon projesi hazırlanarak yapılması daha sağlıklı sonuçlar vermektedir. Urfa şehir içi hanları arasında, kalker taşı ve bazalt taş ile alacalı bir şekilde örülmüş duvarları ve görkemli duruşu sebebiyle Gümrük Hanı önemli bir yer teşkil etmektedir. Günümüzde her ne kadar aktif olarak kullanılsa da gerek tarihi, kültürel ve mimari niteliği, gerekse bulunduğu merkezi konum göz önünde bulundurulduğunda hak ettiği değerin çok altında işlevlerde kullanıldığı görülmektedir. Gümrük Hanı ve benzeri diğer kültür varlığı nitelikli yapıların özverili bir rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışması yapılarak korunması, gelecek nesillere sağlam bir halde taşınması ve Şanlıurfa turizmine katkı sunması maddi ve manevi bir gerekliliktir. Her ne kadar bu gibi yapılar Kültür Bakanlığınca koruma altına alınmış olsa da tespit edilemeyecek küçüklükteki ufak eklenti ve tahribatlar uzun zaman içerisinde eserlerin yok olmasına sebebiyet vermektedir. Bu tür tarihi korunması gerekli kültür varlıkları maliklerinin veya mevcut kullanıcılarının inisiyatifine bırakılmamalı, gerekirse kamulaştırılarak makûs kaderinden uzaklaştırılmalıdır. Urfa gibi köklü kültür ve tarih birikimi olan bir şehrin kimliği ufak kazançlar uğruna heba edilmemelidir.

Gümrük Hanı'nın, adından ve eski fotoğraflarında görüldüğü üzere avluya bakan iç mekanlarının kapı ve pencerelerin bulunduğu duvarlarla avludan ayrılmış olmasından diğer hanların aksine sadece konaklama amacıyla yapılmadığı anlaşılmaktadır. Urfa hanlarında ve Urfa dışındaki diğer han yapılarında ekseriyetle sadece konaklama hizmeti verilmektedir. Bu sebeple Gümrük Hanı, özgün halinde konaklama ile beraber ticaret faaliyetlerinin de sürdüğü nadir hanlardandır. Şanlıurfa Şehir İçi Hanları'nın diğer örneklerinin anlatımında hanları günümüzün otelleri ile bağdaştırmıştık. Bu bağlamda Gümrük Hanı'nı da günümüz plazalarına benzetmek doğru olacaktır. Özgün işlev ve mimarisine uygun olarak; üst katta konaklama (otel) hizmetinin verileceği, zemin (avlu) katında ise yöresel ürün satışı, sergi ve restoran-kafeterya hizmetlerinin verileceği şekilde işlevlendirilmesinin eser niteliğindeki yapıya daha saygılı bir uygulama olacağı kanaatine varılmıştır. Bu sayede yapının sadece özgün mimarisi değil, aynı zamanda özgün işlevi de korunacak ve yapı Şanlıurfa turizmine de daha fazla katkı sunacaktır.

5.4. Hacı Kâmil Hanı

5.4.1. Yeri ve Bugünkü Durumu

Hacı Kâmil Hanı; Şanlıurfa ili, Merkez, Eyyübiye İlçesi'nde, Pınarbaşı Mahallesi'nde, hanlar bölgesi diye tabir edebileceğimiz Eski Urfa yerleşiminin orta kısmında yer alır. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinde A-31 envanter numarası ile kayıtlı eser, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 02.07.1987 tarih ve 3453 sayılı kararı ile anıtsal nitelikte korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillidir. Kadastral planda 285 nolu ada 22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82 nolu parseller üzerinde kayıtlıdır (Şekil 5.93). Mülkiyeti Şehbenderiye Vakfı ve özel şahıslara aittir.

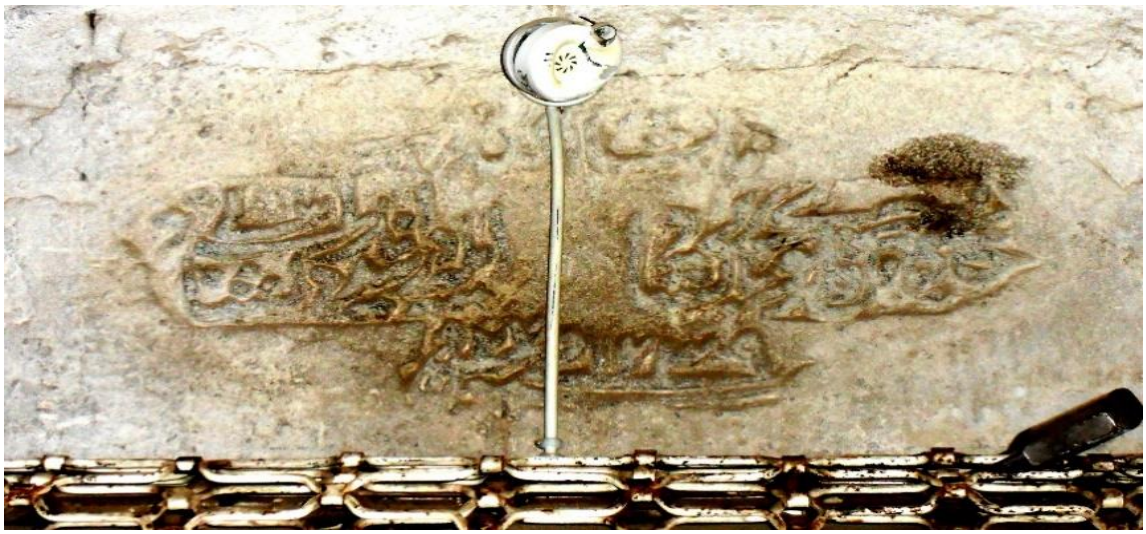
Şekil 5.93. Hacı Kamil Hanı kadastral haritası

5.4.2. İnşa Tarihi ve Banisi

Hacı Kâmil Hanı'nın giriş kitabesinde yapım tarihinin 1823 olduğu ve banisinin Hacı Kâmil Efendi olduğu yazılıdır (Şekil 5.94, Şekil 5.95).

5.4.3. Kitabesi

Batı kapısının üzerinde kitabe yer almaktadır.

Şekil 5.94. Hacı Kâmil Hanı kitabesi

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

مشالله

خاجی کامل قیلدی بابی کوشاد

ایله دارینده یا رب أکی دلشاد

سنه ۱۲۳۹

Şekil 5.95. Hacı Kâmil Hanı kitabe yazısı (Adil ÖZME'den)

Bu kitabede yazılı olanların günümüz Türk alfabesine çevrisi şu şekildedir;

“Hacı Kâmil Kıldı Babı Kuşad.
Eyle Dareynde Ya Rab Ânı Dilşad.
Sene 1239”

Kitabenin günümüz Türkçesine çevirisinde; “Hacı Kâmil açtı kapıyı, Ya Rab iki dünyada onu gönlü hoş eyle. Sene (hicri) 1239 [miladi 1823]” denilmektedir.

5.4.4. Mimarisi ve Tezyinatı

Hacı Kâmil Hanı Gümrük Hanı’nın doğusunda yer almaktadır. Kare planlı avluya sahip olup, yapı malzemesi tamamıyla kalker Urfa taşıdır (Şekil 5.111, Şekil 5.108). Yapı iki katlıdır. Zemin katta avluyu dört taraftan çevreleyen tonoz örtülü mekânlar ve ikinci katta bu mekânların üst hizasına gelen revaklar ve bu revakların ardında yine tonoz üst örtülü mekânlardan oluşmaktadır (Şekil 5.108, Şekil 5.113).

Hacı Kâmil Hanı’na doğu ve batı istikametinde bulunan iki adet kapıdan giriş yapılmaktadır (Şekil 5.96, Şekil 5.97, Şekil 5.98, Şekil 5.99, Şekil 5.100, Şekil 5.101, Şekil 5.102). Her iki kapısı da özgün kapıdır. Kapı kanatlarının, kalın lataların yan yana getirilerek, arkadan iki ya da üç kuşağa el yapımı büyük çiviler ile tutturularak oluşturulan satıhlardan meydana geldiği görülmektedir (Şekil 5.97, Şekil 5.99). Batı kapısı üzerinde kitabe yer almaktadır (Şekil 5.94). Doğu kapısında yapıya girerken solda kalan çenedinde bulunan, diğerlerinden ufak üçüncü bir çenet yer almakta olduğundan “enikli kapı” sıfatına sahiptir (Şekil 5.103).

Şekil 5.96. Hacı Kâmil Hanı Batı Kapısı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.97. Hacı Kâmil Hanı Batı Kapısı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.98. Hacı Kâmil Hanı Batı Kapısı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.99. Hacı Kâmil Hanı batı kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.100. Hacı Kâmil Hanı doğu kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.101. Hacı Kâmil Hanı Doğu Kapısı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.102. Hacı Kâmil Hanı Doğu Kapısı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.103. Hacı Kâmil Hanı Doğu Kapısı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.104. Hacı Kâmil Hanı Doğu Kapısı
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

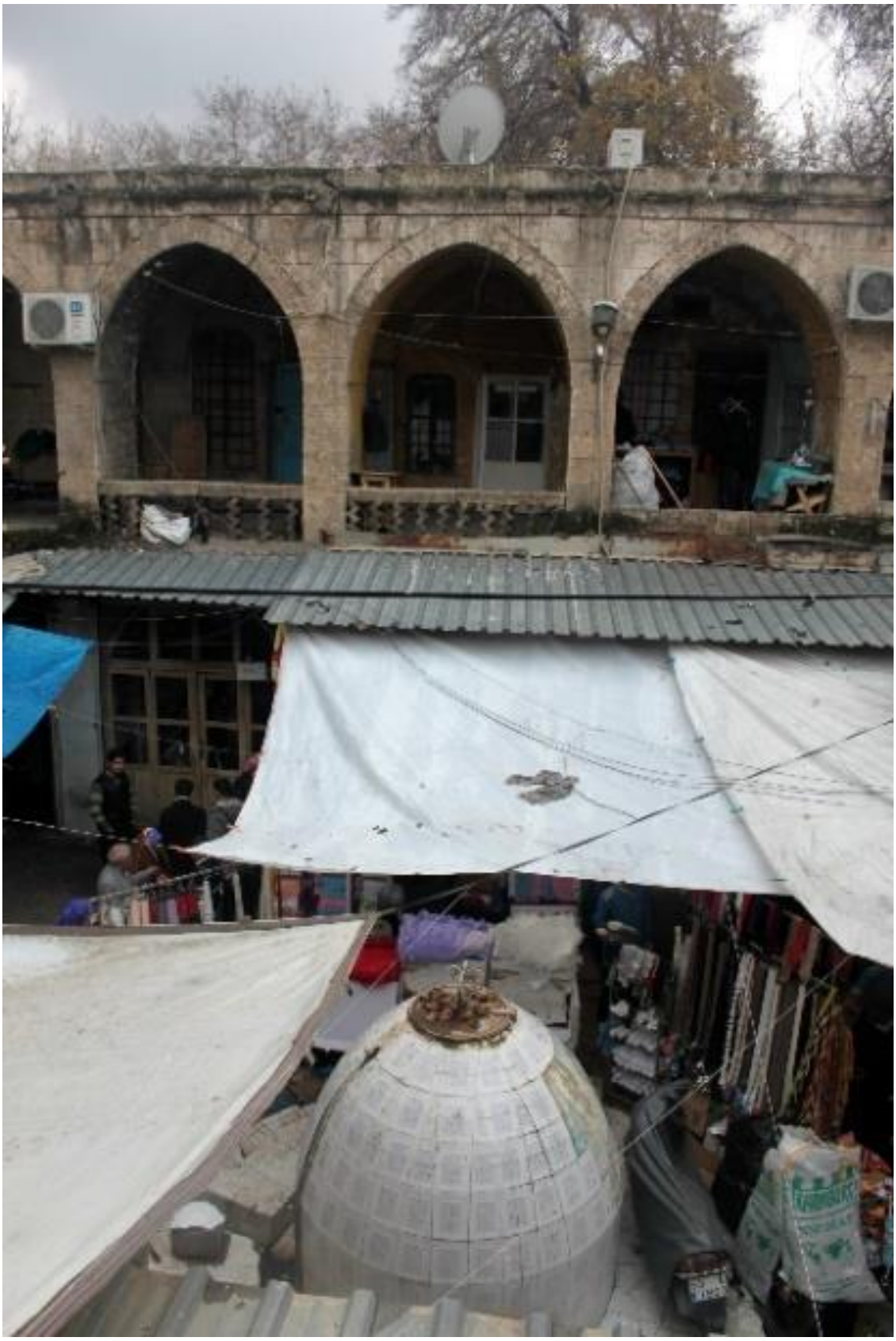
Avluda üst kata çıkışı sağlayan iki merdiven bulunur. Bunlardan batı cephesinde yer alanı yapıya sonradan eklenmiştir (Şekil 5.105). Avlusunun kuzey kenarında yer alan özgün merdiven ise kalker taş malzemeye sahip olup, tarihi özelliğini korumaktadır (Şekil 5.105).

Şekil 5.105. Hacı Kâmil Hanı merdivenleri

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Avlu ve dükkânların zemini kalker, kesme taş kaplamadır. Gerek zemin kattaki gerekse üst kattaki dükkânların üst örtüleri yerine göre beşik ve çapraz tonozdur. Yapıya, dükkân önlerine yapılan oluklu sac kapaklar ve gölgelik amaçlı yapılan ahşap sundurmalar eklenmiştir (Şekil 5.106).

Şekil 5.106. Hacı Kâmil Hanı avludan iç görünüş

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2011)

Şekil 5.107. Hacı Kâmil Hanı avludan iç görünüş

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2011)

Şekil 5.108. Hacı Kâmil Hanı panoramik zemin kat iç görünüş

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.109. Hacı Kâmil Hanı panoramik birinci kat iç görünüş

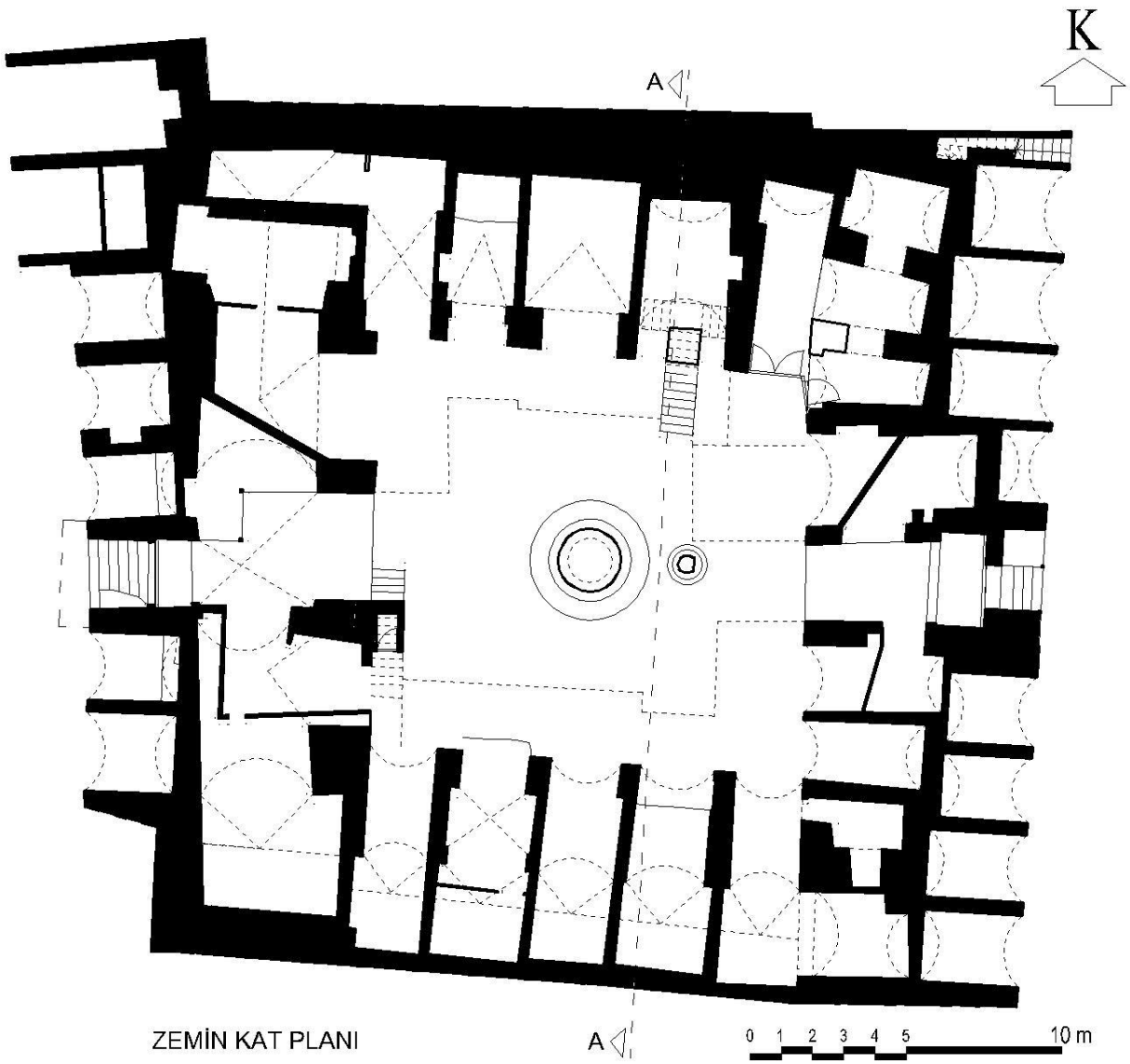
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Üst katta, dükkân önlerinde avluyu çevreleyen revakların avluya bakan kenarlarında zikzaklı geometriye sahip taş korkuluklar bulunmaktadır (Şekil 5.110). Üst katta sokağa bakan batı cephesine sonradan eklenmiş betonarme döşemeli bir cumba da bulunmaktadır (Şekil 5.96).

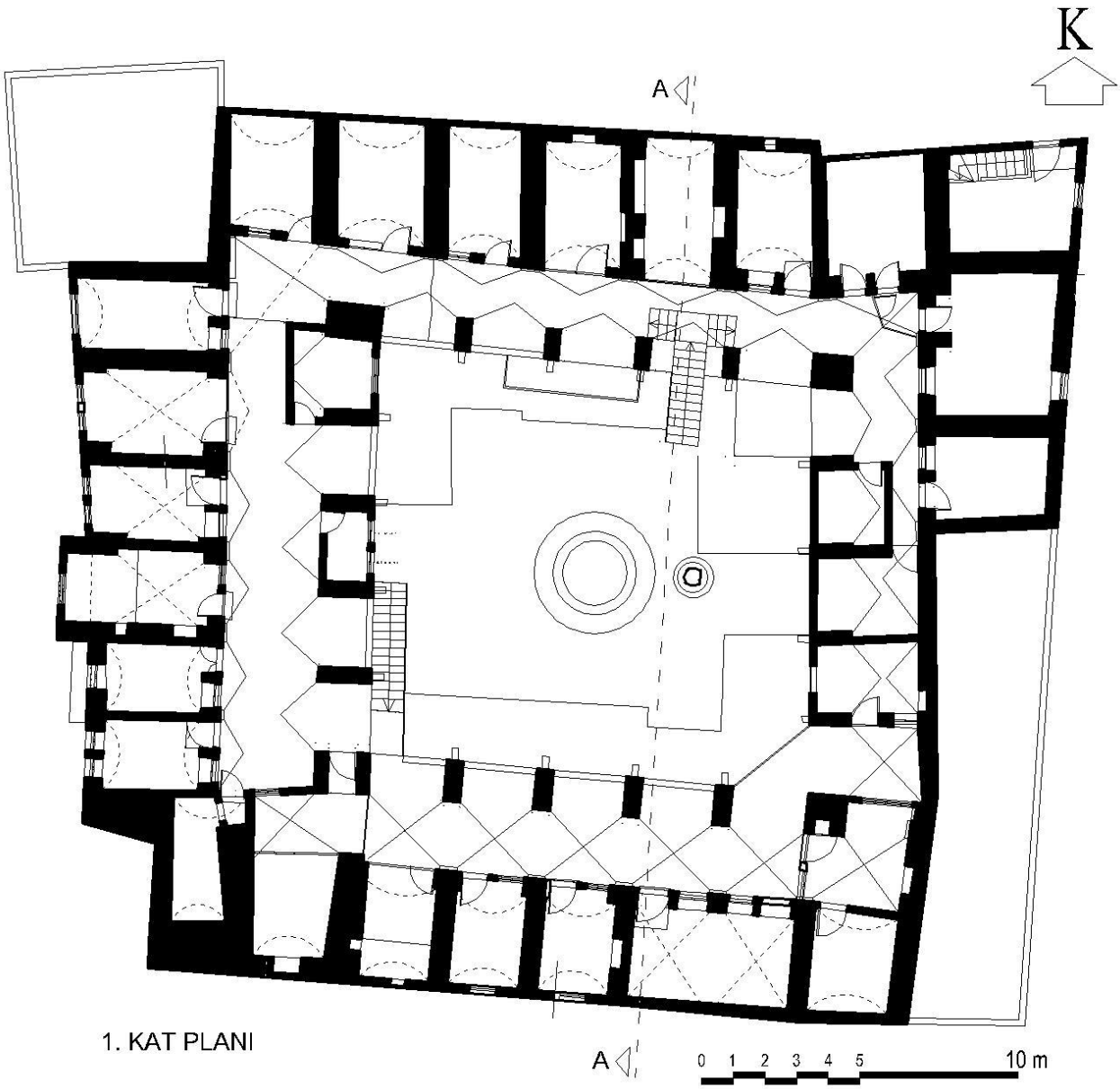

Şekil 5.110. Hacı Kâmil Hanı üst kat revakların zikzak korkuluğu

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.111. Hacı Kâmil Hanı Zemin Kat Planı (Seydi YÜZGÜL'den İşlenerek)

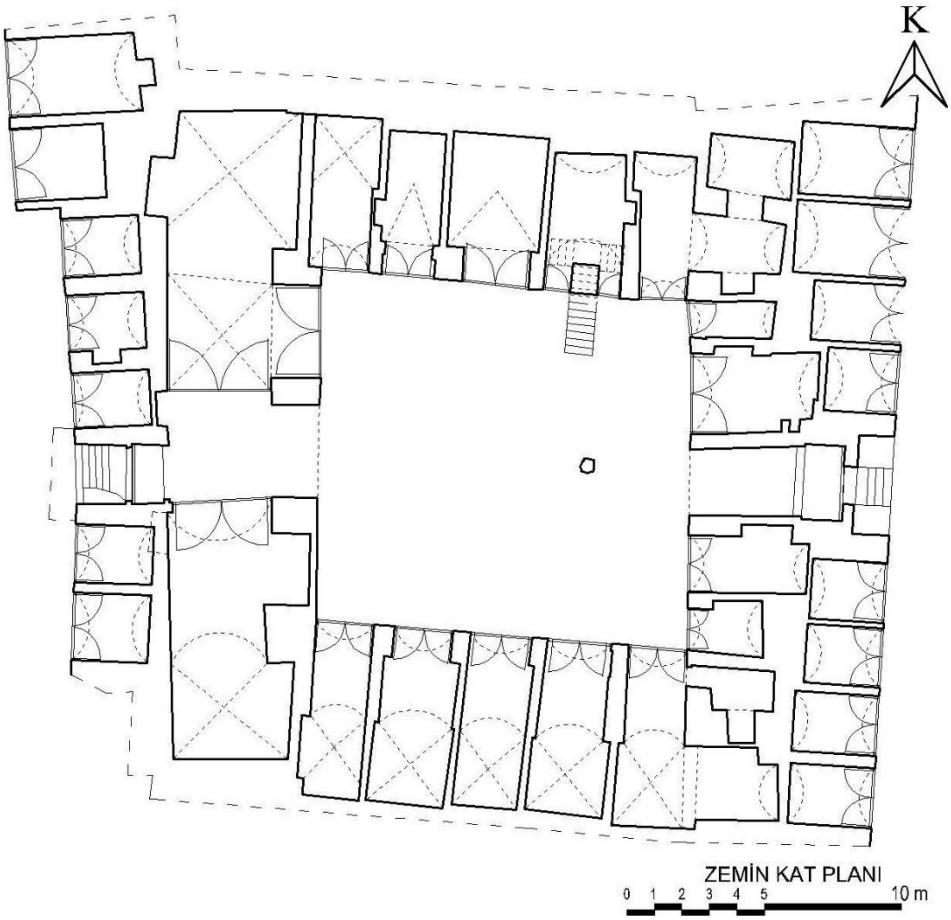
Şekil 5.112. Hacı Kâmil Hanı Birinci Kat Planı (Seydi YÜZGÜL'den İşlenerek)

Yapı üst örtüsü dam olup, mevcut bulunan taş yağmur oluklarıyla yağmur suyu avluya serbest şekilde akmaktadır (Şekil 5.113). Günümüzde yapı genel itibariyle ticaret amaçlı (manifaturacılık, kuyumculuk, hediyelik eşya satışı, çay ocağı, terzihane v.s.) kullanılmaktadır (Şekil 5.108).

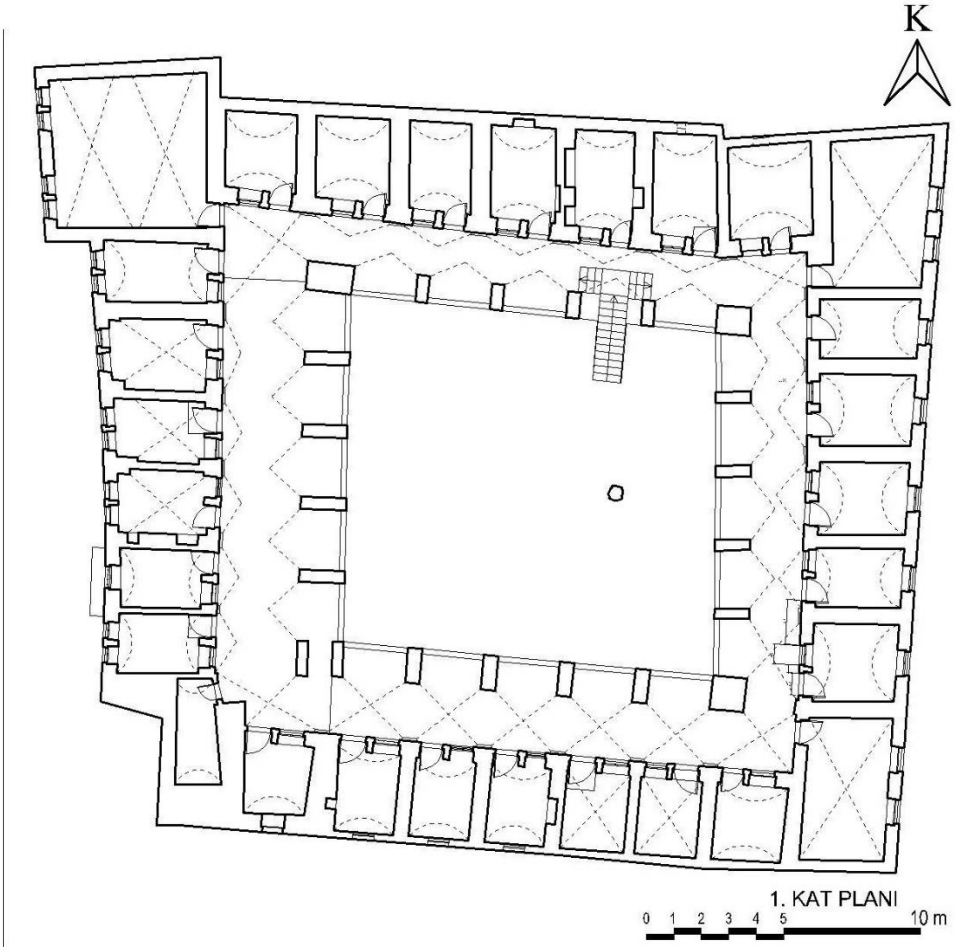
Şekil 5.113. Pazar Cami Minaresinden Hacı Kâmil Hanı'na Bakış

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

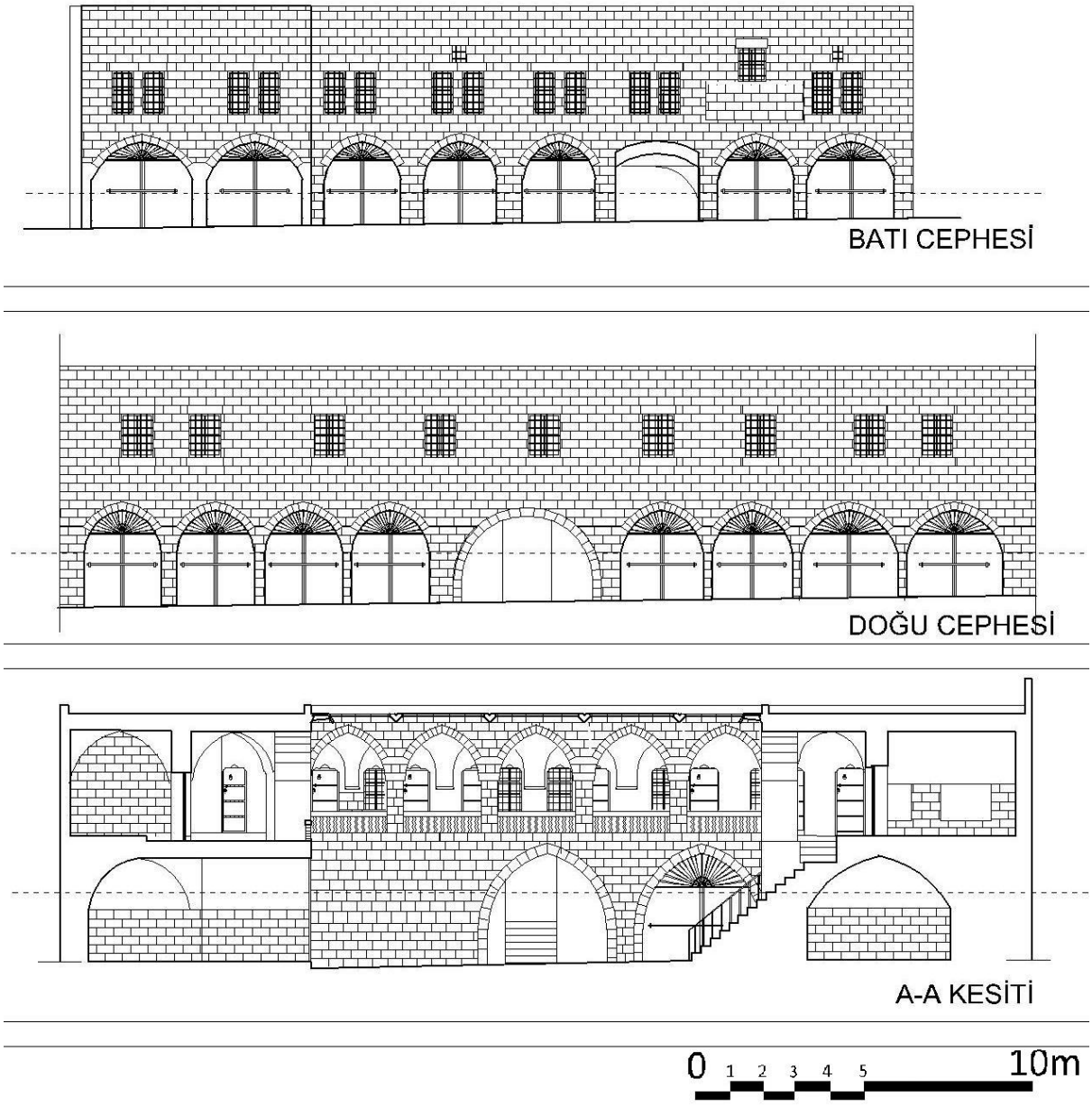

Şekil 5.114. Hacı Kâmil Hanı Zemin Kat Restitüsyon Çizimi

(Çizim: Seydi YÜZGÜL, 2015)

Şekil 5.115. Hacı Kâmil Hanı Birinci Kat Restitüsyon Çizimi
(Çizim: Seydi YÜZGÜL, 2015)

Şekil 5.116. Hacı Kâmil Hanı kesit ve cepheleri restitüsyonu

(Çizim: Seydi YÜZGÜL, 2015)

5.4.5. Tamirat ve Tadilat

Mahalli idarelerce yapılan onarımlarda bazı niteliksiz eklentiler kaldırılmış, sundurmalar özgüne benzeyen ancak özgün olmayan şekilde yenilenmiştir (Şekil 5.117).

Şekil 5.117. Hacı Kâmil Hanı Avlusundaki Ahşap Sundurmalar
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Avluda yarım küre şeklinde, fayans kaplı betonarme muhdes şadırvan (çeşme) eklenmiş idi (Şekil 5.118, Şekil 5.106). Bu çeşme yapıya ait 1984 tarihli fotoğraflarda da mevcuttur (Şekil 5.119). Yapılan onarımlarda bu muhdes çeşme kaldırılmış, yerine kalker Urfa taşı malzemeli ancak özgün olmayan çeşme yapılmıştır (Şekil 5.120).

Şekil 5.118. Hacı Kâmil Hanı Avlusundaki Muhdes Çeşme
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.119. Hacı Kâmil Hanı Avlusundaki Muhdes Çeşme (1984)

(Kurulu, 2019)

Şekil 5.120. Hacı Kâmil Hanı Avlusundaki Yenilenen Muhdes Çeşme
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Avluda onarımlar öncesinde dut ağacı bulunmakta idi (Şekil 5.121, Şekil 5.107). Onarımlar sırasında maalesef bu ağaç yok edilmiştir (Şekil 5.122, Şekil 5.108). Ağacın kesilmesi ile meydana gelen gölgelik ihtiyacı estetiğe büyük zarar veren, niteliksiz bezlerle giderilmeye çalışılmıştır (Şekil 5.108, Şekil 5.109). Kültür varlığı nitelikli tarihi

yapılar restore edilirken, yapıların gerek içerisinde gerekse çevresinde yer alan ağaç ve benzeri unsurların da korunması gerekir. Bu tür varlıkların, yapının görsel kimliğini tamamladığı gibi aynı zamanda yaşamaya hak sahibi birer canlı varlık oldukları unutulmamalıdır.

Şekil 5.121. Hacı Kâmil Hanı Avlusunda Onarım Öncesi Mevcut Olan Ağaç (Eyyübiye, Şanlıurfa, 2011-2012)

Hacı Kâmil Hanı'nın mevcut hali yoğun ticari amaca hizmet etmesi sebebiyle, asgari alanda azami kazanç gayesi ile bilinçsiz inşai muamelelere maruz kalmıştır. Urfa şehir içi hanlarının özgün kullanımlarında, hanların genelinde olduğu gibi zemin katta hayvan barınağı ve tımarı hizmeti verilir. Bu, günümüzdeki otopark/garaj işlevine eşdeğer bir uygulamadır. Oldukça az oranda ticari faaliyetin olduğu zemin katlarda genellikle mekânların avluya bakan cepheleri açıktır ve bölücü herhangi bir eleman bulunmaz. Sonradan dükkân işlevlerine yönelik bölücüler eklenmiş ve yapıya yeni bir fonksiyon verilmiştir.

Şekil 5.122. Hacı Kâmil Hanı Avlusunda Onarımda Ağaç Kesilmiştir.
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

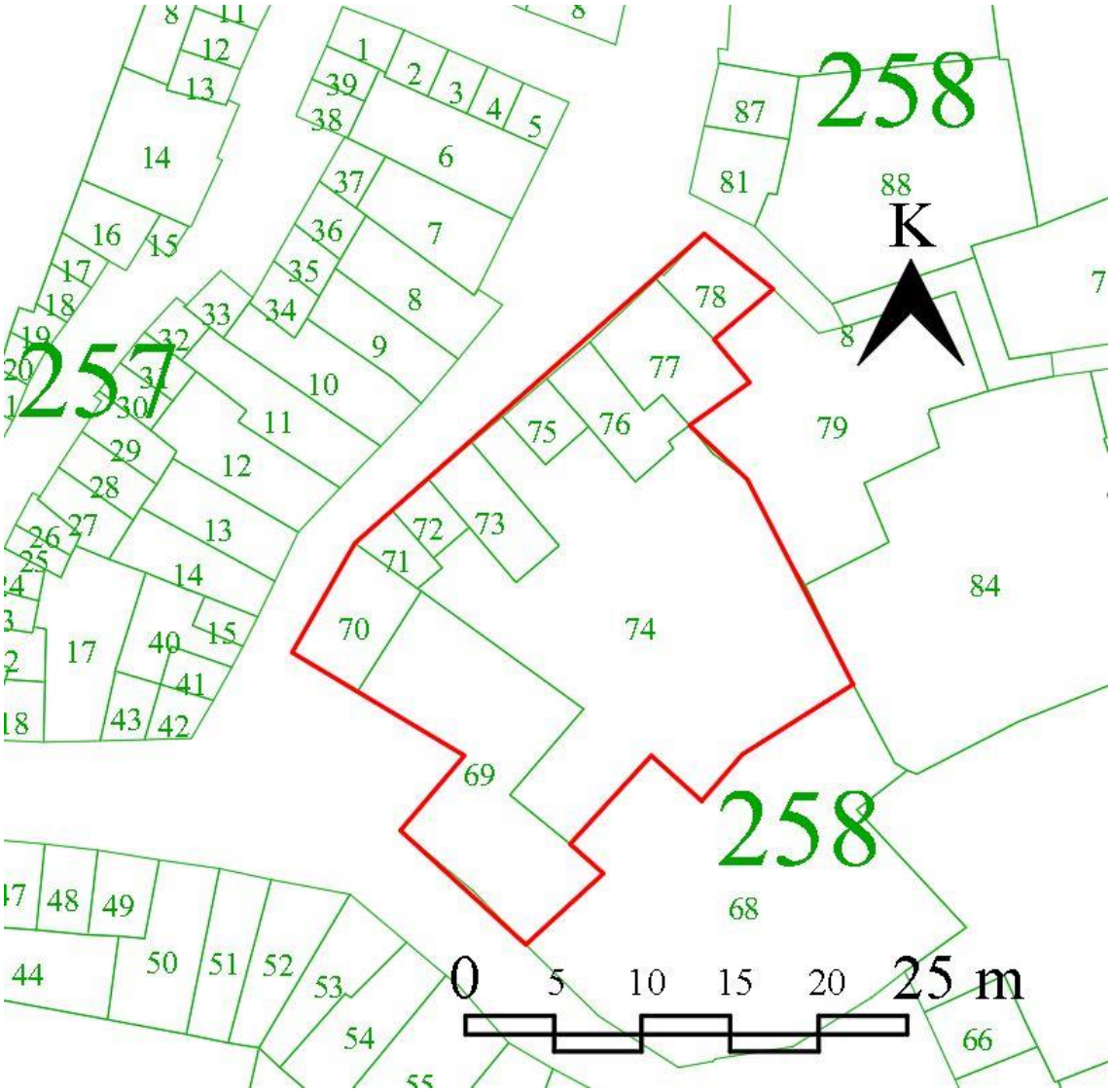
Yapının yoğun ticaret muhitinde yer alması, çok sayıda mülkiyete bölünmüş olması ve maliklerin genellikle özel şahıslar olması sebepleriyle bugüne dek yapılan onarımların yapıyı özgün haline dönüştürmeyi amaçlamamış olduğu görülmektedir.

2019 yılının "Göbeklitepe Yılı" ilan edilmesiyle, zaten yoğun olan turist nüfusunun daha da yoğunlaşması beklenmektedir. İlgili kurum ve kuruluşlarca Hacı Kâmil Hanı ve benzeri nitelikte kültür varlığı yapılarının kamulaştırılarak yahut ikna yolu ile maliklerinden muvafakat alınarak, özgün haline dönüştürülmesine yönelik çalışma ve restorasyonların yapılması, cazibe merkezleri olmaları açısından ve bu gibi yapıların gelecek nesillere özgün hali korunarak aktarılmasının sağlanması açısından önem arz ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.

5.5. Kumlu Hayat Hanı

5.5.1. Yeri ve Bugünkü Durumu

Kumlu Hayat Hanı; Şanlıurfa ili, Merkez, Eyyübiye İlçesi'nde, Pınarbaşı Mahallesi'nde, hanlar bölgesi diye tabir edebileceğimiz Eski Urfa yerleşiminin orta kısmında yer alır. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinde A-11 envanter numarası ile kayıtlı eser, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 02.07.1987 tarih ve 3453 sayılı kararı ile anıtsal nitelikte korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillidir. Kadastral planda 258 ada 69-70-71-72-73-74-75-76-77 ve 78 nolu parseller üzerinde kayıtlıdır (Şekil 5.123). Mülkiyeti özel şahıslara aittir.

Şekil 5.123. Kumlu Hayat Hanı kadastral haritası

5.5.2. İnşa Tarihi ve Banisi

Yapım tarihini tespit edemediğimiz Kumlu Hayat Hanı; yapım tekniği, plan tipolojisi ve bulunduğu konum itibarı ile 1800'lü yıllarda Osmanlı mimarisi ile yapılmış bir han olduğu kanaatine varılmıştır.

5.5.3. Kitabesi

Giriş kapısı üzerinde kitabe bulunmaktadır (Şekil 5.124). Kitabe günümüzde okunamamaktadır. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivindeki envanter fişinde bu kitabede *"Allahümme ya müfettih-al ebvab, Üftah-lena*

hayr-el-bab" yazılı olduğu ve bu yazının Türkçesinin de *"Ey kapılar açıcı Allahım, bize de hayırlı kapılar aç."* olduğu belirtilmiştir.

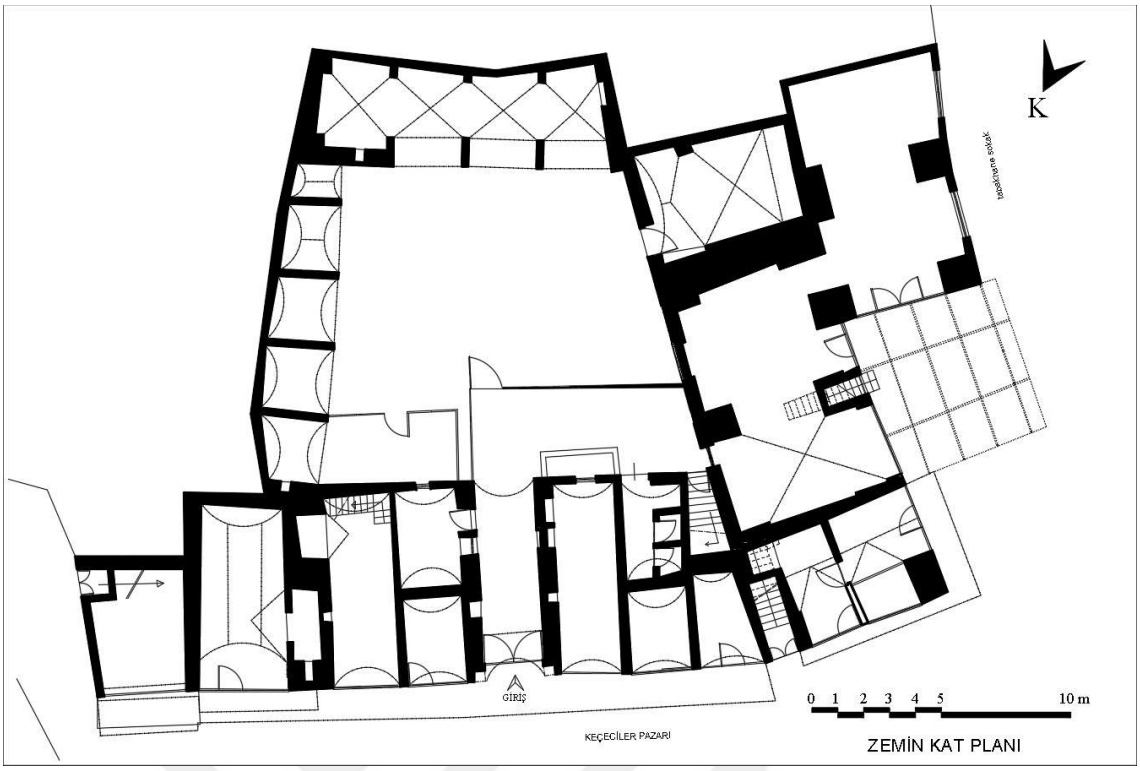

Şekil 5.124. Kumlu Hayat Hanı kitabesi

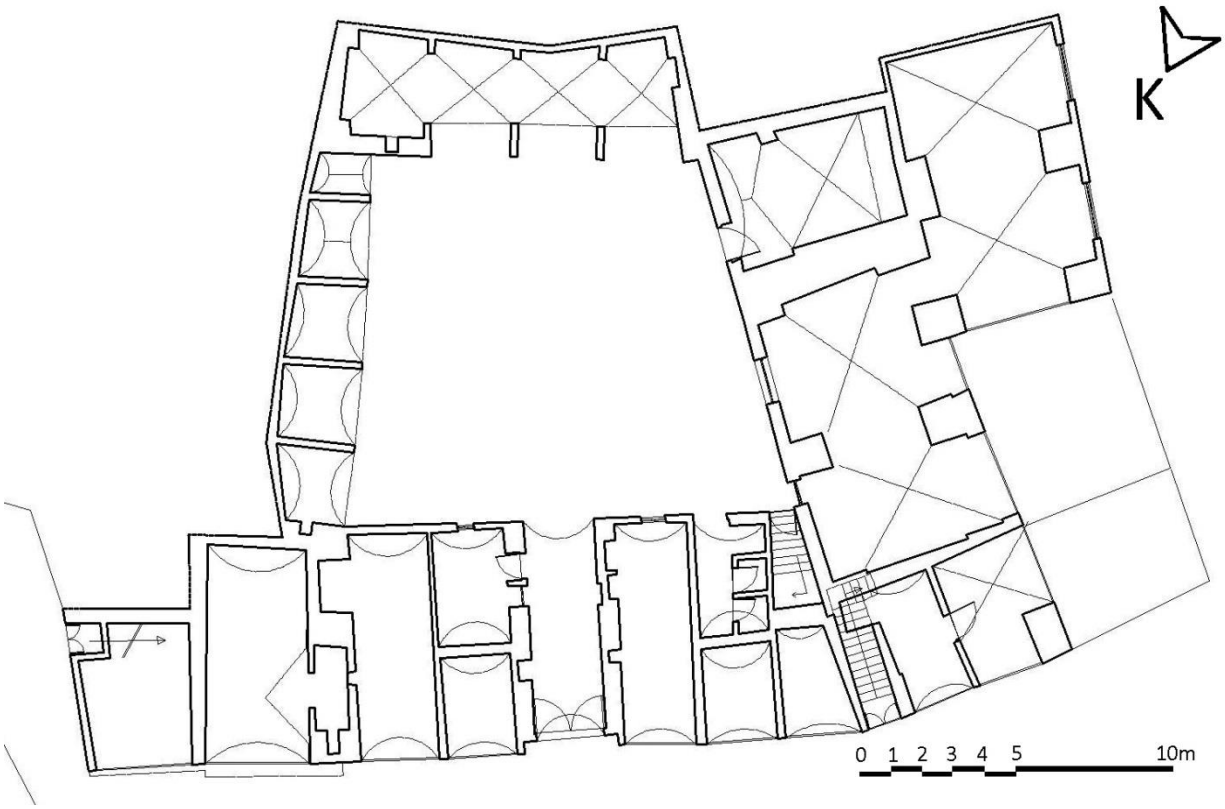
(Fotoğraf: Mehmet Çelik, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

5.5.4. Mimarisi ve Tezyinatı

Kumlu Hayat Hanı tek katlı ve tek avlulu bir handır (Şekil 5.125). Giriş kapısı kuzeybatı cephesinin tam ortasında olup bu giriş hanın tek girişidir (Şekil 5.128).

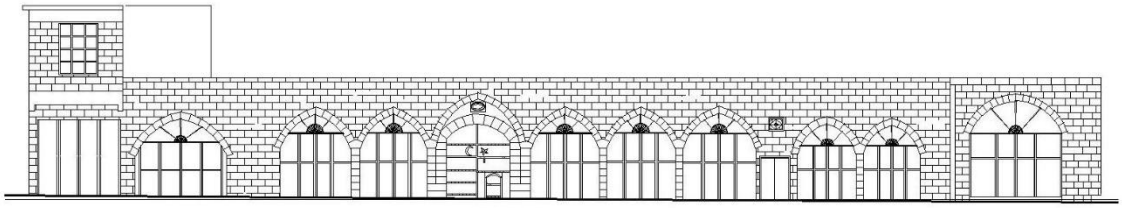

Şekil 5.125. Kumlu Hayat Hanı Plan Rölövesi (Seydi YÜZGÜL'den İşlenerek)

Şekil 5.126. Kumlu Hayat Hanı plan restitüsyonu

(Çizim: Seydi YÜZGÜL ve Osman KAZAZ, 2015)

Şekil 5.127. Kumlu Hayat Hanı Kuzey Cephesi Restitüsyonu
(Çizim: Seydi YÜZGÜL ve Osman KAZAZ, 2015)

Sivri bir tahfif kemeri altındaki basık kemerli kapısı mevcuttur (Şekil 5.128). Bu tek giriş kapısının ardında sivri tonoz üst örtülü bir geçiş ile avluya ulaşılmaktadır (Şekil 5.129).

Şekil 5.128. Kumlu Hayat Hanı Giriş Kapısı (2011)
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.129. Kumlu Hayat Hanı Giriş Kapısı Ardındaki Geçiş
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Giriş kapısı tamamen özgünlüğünü korumuştur (Şekil 5.130). Ahşap üzeri metal levha ile kaplanmıştır (Şekil 5.130). Urfa geleneksel sivil mimarisinde bu uygulamaya sıkça rastlanmaktadır. Kapı çift çenetlidir. Hana girerken sağdaki çenet üzerinde yer alan küçük kapıdan dolayı bu çenet "enikli kapı" sıfatını taşır (Şekil 5.130). Her iki çenet üzerinde hilal solda, yıldız sağda olacak şekilde özgün çivilerle ay-yıldız motifi işlenmiştir (Şekil 5.131). Bu da Urfa geleneksel sivil mimarisinde sıkça rastlanan uygulamalardandır.

Şekil 5.130. Kumlu Hayat Hanı giriş kapısı sağ ve sol çenetleri

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.131. Kumlu Hayat Hanı Giriş Kapısındaki Ay Yıldız Motifi

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019-2011)

Giriş kapısının ardında sivri beşik tonoz üst örtülü bir geçiş (hol) ile avluya ulaşılmaktadır (Şekil 5.129). Holün kuzeydoğu ve güneybatı duvarları birbirine hemen

hemen simetriktir. Holün duvarlarının girişe yakın kısmında karşılıklı birer niş, avluya yakın kısmında ise, karşılıklı pencere ve birer kapı mevcuttur. Bu kapılar; dikdörtgen planlı, sivri beşik tonoz üst örtülü hacimler giriş holüne açılmaktadır (Şekil 5.129).

Şekil 5.132. Kumlu Hayat Hanı Giriş Kapısı ve Avluya Geçiş Holü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Üç tarafı çevre yapılara bitişik nizam olup tek dış cephesinde de sokağa bakan dükkânlar ve hanın giriş kapısı bulunmaktadır (Şekil 5.133, Şekil 5.134). Bu dükkânlar niteliksiz ve muhdes kepenk ve tabelalara sahiptir (Şekil 5.134). Yapının özgün halinde bu dükkanların yerinde birer kapı ve birer penceresi olan özgün dükkanlar yer aldığı arşiv fotoğraflarında görülmektedir (Şekil 5.135).

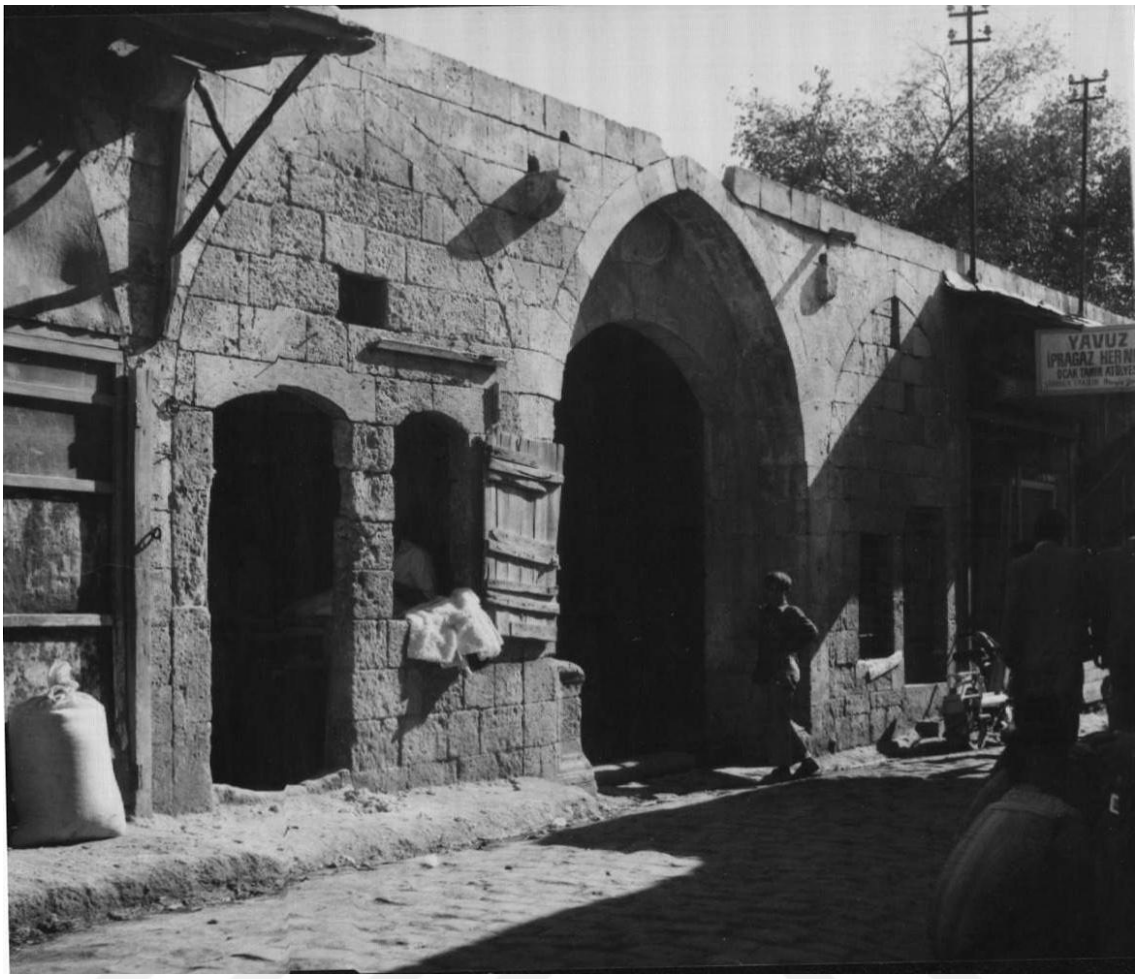
Şekil 5.133. Kumlu Hayat Hanı Giriş (Kuzeybatı) Cephesi

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 5.134. Kumlu Hayat Hanı Giriş Cephesi (2011)

(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 5.135. Kumlu Hayat Hanı Giriş Cephesi
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Yapının yaklaşık kare planlı avlusu (Şekil 5.125) özgün halinde tonoz üst örtülü revaklarla çevrilidir (Şekil 5.136). Ancak maalesef avlu günümüzde muhdes camekanlarla bölünmüş durumdadır (Şekil 5.137).

Kumlu Hayat Hanı'nda günümüzde evcil güvercin açık arttırmaları yapılmaktadır.

Şekil 5.136. Kumlu Hayat Hanı Özgün Avlusu
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

5.5.5. Tamirat ve Tadilat

Kumlu Hayat Hanı; yapılan bilinçsiz onarımlar ve eklemelere maruz kalmıştır. Plan tipolojisi olarak özgünlüğünü korusa da (Şekil 5.125, Şekil 5.126) özellikle avluya yapılan eklentiler niteliğini olumsuz etkilemiştir (Şekil 5.137).

Hanın özgün hali revaklıdır (Şekil 5.136). Metal muhdes bir camekân ile avlu iki kısma ayrılmıştır (Şekil 5.137). Bu camekanla oluşturulan kapalı alanda evcil güvercin açık arttırmalarının yapıldığı kahvehane yer almaktadır (Şekil 5.138). Muhdes camekân ile oluşturulan bu bölümün üzeri de oluklu sac malzeme ile kapatılmıştır (Şekil 5.138).

Şekil 5.137. Kumlu Hayat Hanı avlusundaki muhdes camekân
(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.138. Kumlu Hayat Hanı panoramik iç görünüşü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 5.139. Kumlu Hayat Hanı'nda bir kuş matarı*

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Kumlu Hayat Hanı'nın güneydoğu kısmı avlu ile bağlantısı kesilerek dışardan girişli bir kahvehaneye dönüştürülmüş ve üzerine muhdes betonarme bir kat eklenmiştir (Şekil 5.140). Sonradan eklenen betonarme kısım haricinde han; kesme kalker Urfa taşından imal edilmiştir. Zemin tamamıyla muhdes bir malzeme ile kaplanmıştır.

*Matar: Güvercin besleyenlerin kullandığı, kuşların tüneyebileceği göz gözlü ve kapaksız dolap.

Şekil 5.140. Kumlu Hayat Hanı'na Eklenen Betonarme Üst Kat (2011)
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Niteliksiz eklentiler ve bilinçsiz onarımlara yoğun olarak maruz kalmış olan bu yapı günümüzde atıl vaziyettedir denilebilir. Kumlu Hayat Hanı Kültür Bakanlığınca koruma altındadır. Ancak maalesef maliklerinin veya mevcut kullanıcılarının bilinçsiz yapısal müdahalelerine maruz kalmaktadır. Sayılan muhdesatın kaldırılacağı bir restorasyon çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sayede hem nitelikli bir kültür varlığı olan yapı korunacak ve gelecek nesillere sağlam bir halde aktarılacaktır hem de Şanlıurfa turizmine katkı sağlanmış olacaktır. Yapının üst katı mevcut olmadığı ve özgün halinde var olduğuna dair herhangi bir veriye de ulaşılamadığı için özgün işlevinin günümüz uyarlaması sayılabilecek otel fonksiyonunun pek uygulanabilir olmayacağı kanaatine varılmıştır. Kumlu Hayat Hanı'na, yapının özgün halinin korunacağı bir restorasyon uygulaması ile restoran işlevinin verilmesinin en uygun çözüm olacağı kanaatine varılmaktadır.

6. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

6.1. Şanlıurfa Hanlarının Genel Özellikleri

Şanlıurfa'da bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiş Osmanlı mimari geleneğini sürdüren hanlar mevcuttur. Barutçu Han, Mençek Hanı, Gümrük Hanı, Hacı Kâmil Hanı, Kumlu Hayat Hanı bu hanlara örnektir (Şekil 5.37, Şekil 5.39, Şekil 5.61, Şekil5.109, Şekil 5.136). Bu han yapıları genellikle tek avlulu ve iki katlıdır. Osmanlı dönemindeki hanların mimari yapılarında sık görülen bu plan tipine Tire Lütfü Paşa Hanı (Şekil 6.1), Adıyaman Tuz Hanı (Şekil 6.2), Manisa Kurşunlu Han (Şekil 6.3) örnek olarak verilebilir.

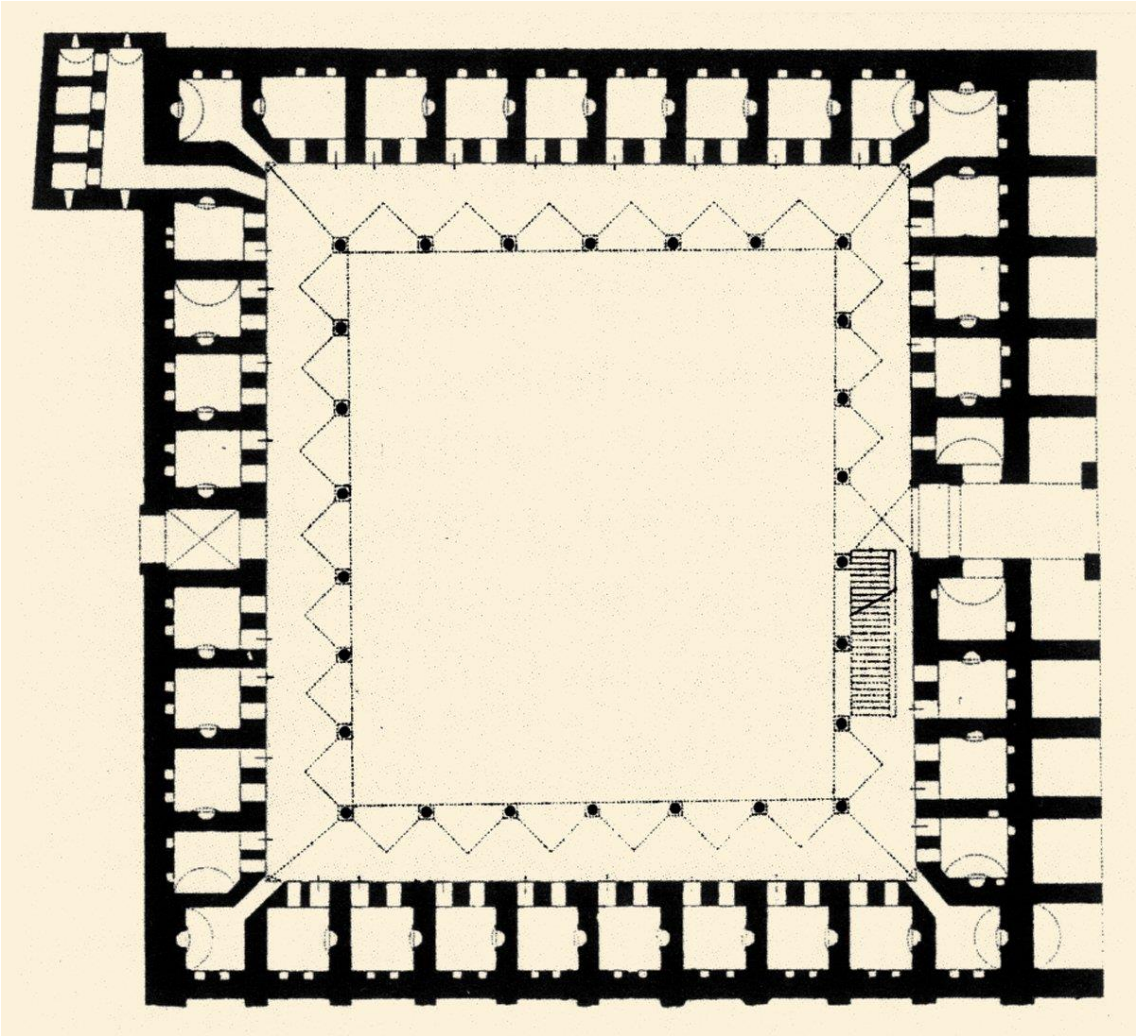
Şekil 6.1. Tire Lütfü Paşa –diğer adıyla Mathuis- Hanı

(Büyüktire Gazetesi, 2019)

Şekil 6.2. Adıyaman Tuz Hanı

(Merkez, Adıyaman, 2013)

Şekil 6.3. Manisa Kurşunlu Han Plan Krokisi

(İslam Ansiklopedisi, 2019)

Kısmen üç katlı olarak inşa edilen Gümrük Hanı, Osmanlı dönemi han mimari tasarımında pek rastlanmayan bir plan tipinin örneğidir (Şekil 5.61). Diğer hanlarda benzer özellikler Şanlıurfa Barutçu Han, Merzifon Taş Han ve İstanbul Kalcılar Hanı'nda da görülmektedir. Yapının bina edildiği arazinin topografyası dolayısıyla Merzifon Taş Han ve İstanbul Kalcılar Han kısmi bakımdan üç katlı olarak mimari edilmiştir.

Şanlıurfa şehir içi hanlarından olan Şaban Hanı, yoğun niteliksiz eklentilere maruz kalmış bir yapıdır (Şekil 6.4).

Şekil 6.4. Şaban Hanı avludan panoramik görünüşü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 6.5. Şaban Hanı avludan görünüşü

(Fotoğraf: Mehmet ÇELİK, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

6.2. Plan Özellikleri

Elde edilen mevcut bilgilere doğrultusunda, plan tiplerini incelenen hanların hepsinin tek avlulu olarak inşa edildiği tespit edilmiştir. Yapının oturduğu arazinin kadastral ve topografik durumuna göre şekillenen hanlar, çoğunlukla asimetrik planda inşa edilmiştir. Barutçu Hanı üç katlı hanların mevcutta bilgisine ulaşılan en erken tarihli örneği olması bakımından önem arz etmektedir (Şekil5.37). Diğer Şanlıurfa şehir içi hanlarının tek veya iki katlı yapılar olduğu görülmüştür.

Şekil 6.6. Millet Hanı kuzeyden panoramik görünüşü

(Haliliye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 6.7. Millet Hanı güneyden panoramik görünüşü

(Haliliye, Şanlıurfa, 2019)

Millet Hanı; Şanlıurfa şehir içi hanlarının en büyük plana sahip örneğidir. 2010 yılından beri restorasyonu tamamlanamayan yapı otel işlevi ile kullanılmak üzere projelendirilmiştir (Şekil 6.6). 140 m x 220 m'lik bir alana oturmakta olan yapı özgün halinde iki katlıdır (Şekil 6.7).

Şekil 6.8. Millet Hanı uydu görüntüsü

(Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2019)

Şekil 6.9. Millet Hanı restorasyon uygulaması öncesi görünüşü

(Haliliye, Şanlıurfa, 2012)

Şekil 6.10. Millet Hanı, 1900'lü yıllara ait görsel

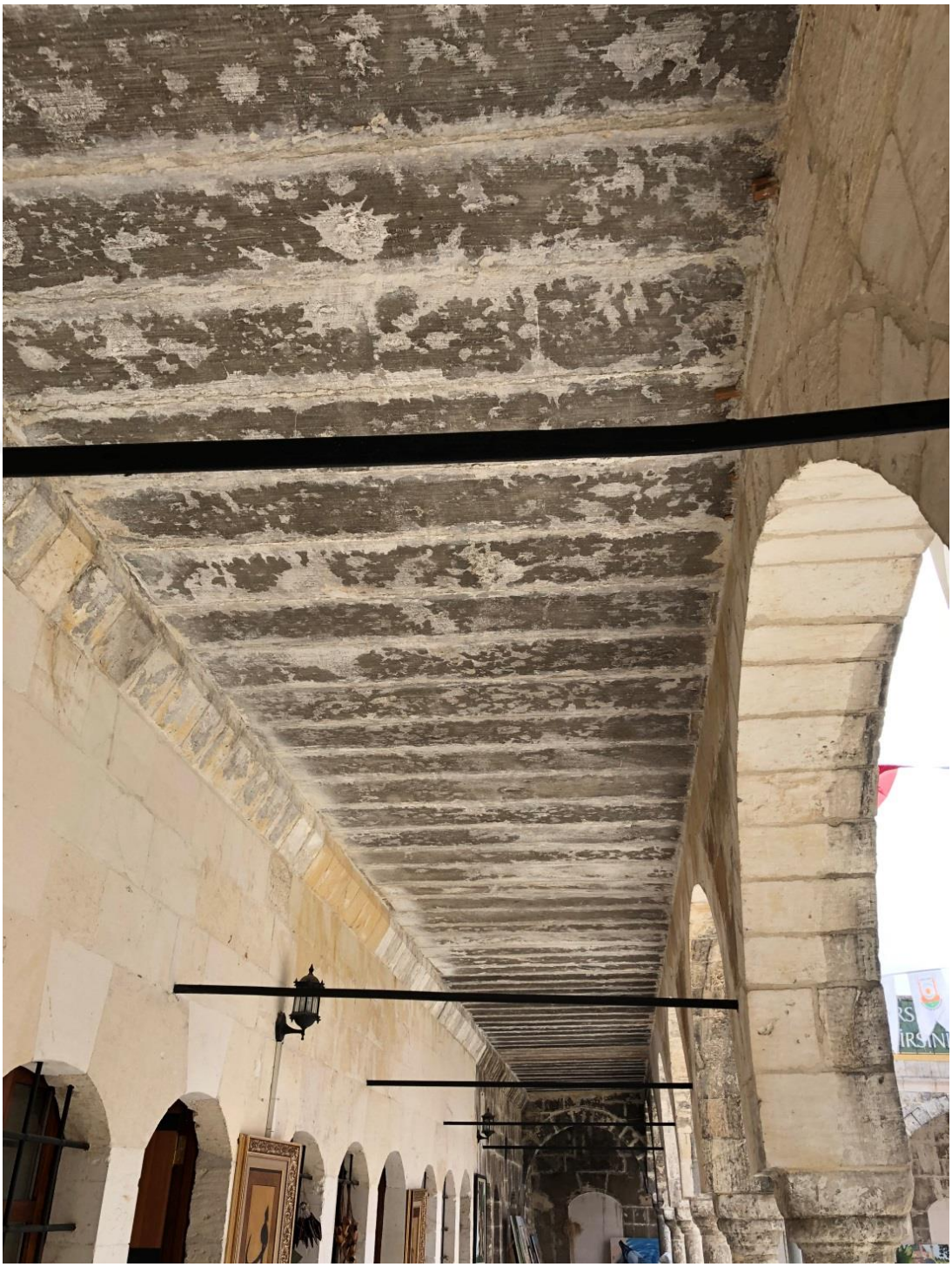
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Şanlıurfa şehir içi hanlarının örtü sistemlerinde çoğunlukla sivri beşik tonoz ve çapraz tonoz kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 6.11). Barutçu Han (Şekil 6.12) ve Mençek Hanı'nın (Şekil 5.48) revak örtüsünde düz salma taş kullanılması ise bu yapılara has bir durumdur.

Şekil 6.11. Hacı Kâmil Hanı revaklarının çarpraz tonozlu üst örtüsü

(Fotoğraf: Mehmet Çelik, Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 6.12. Barutçu Hanı revaklarının salma taş üst örtüsü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Şanlıurfa şehir içi hanlarının zemin katlarında avlu kanatlarının özgün halde genellikle ahır olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Taşıyıcı sistemlerde düzgün kesme taş kaplamalı moloz dolgu, örtü sistemlerinde ise moloz taş ve kabayonu taş malzeme kullanılmıştır.

Şanlıurfa şehir içi hanlarında yolcuların/tüccarların ikamet ettikleri veya ticari amaçla kullandıkları mekânların; revakların arkasında avluyu tek sıra şeklinde kuşattıkları ve revaka birer kapı ve pencere ile bağlandıkları görülmektedir.

Şanlıurfa Gümrük Hanı'nda üst katında yer alan meskenler, doğu ve kuzey kanadın dış cephelerinde bulunan dükkân mimarisi dolayısıyla geniş bırakılmıştır (Şekil 5.37). Bu sebeple kanatlarda bulunan mekânlar, birer kapı ve pencere açıklığı ile ikişer oda şeklinde birbirine bağlanmaktadır.

Şanlıurfa şehir içi hanlarının bazı örneklerinde, bazı mekânların eyvan şeklinde tasarlanmış olduğu görülmektedir. Mençek Hanı (Şekil 5.39) alt kat batı kanadında; bir eyvan bir mekân şeklinde düzenleme yapılmış iken; Şaban Hanı (Şekil 6.4) üst kat güney kanatta yer alan mekânların ise tamamıyla eyvan olarak tasarlanmış olduğu görülmektedir. Benzer uygulamaya tek katlı örneklerden Kumlu Hayat Hanı'nda da rastlanmaktadır. Hanın avlusunun kuzeybatı kanadının da eyvan dizisi şeklinde düzenlenmiş olduğu görülmektedir (Şekil 5.136) .

Şanlıurfa şehir içi hanlarında ahır/develik mekânlarının avlu kanatlarına yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. Gümrük Hanı (Şekil 5.63), Mençek Hanı(Şekil 5.42), Barutçu Hanı'nda (Şekil 5.10) ahırın bir veya iki kanadı kapladığı anlaşılmaktadır.

Anadolu şehir içi hanlarında yapılan mescit; hanların alt katında, üst katında veya avlu ortasında olmak koşuluyla üç şekilde görülebilmektedir. Şanlıurfa şehir içi hanlarında yalnızca Gümrük Hanı'nda (Şekil 5.74), üst katta, girişin üzerinde yer alan mescide rastlanmaktadır. İnceleme yapılan Şanlıurfa şehir içi hanlarında başka mescit örneğine rastlanmamaktadır. Sadece Hacı Kâmil (Şekil 5.120) ve Mençek Hanı'nda (Şekil 5.49) şadırvan olduğu görülmektedir. Lakin bunların da muhdes şadırvanlar olduğu tespit edilmiştir. Gümrük Hanı'nda ise avlunun ortasından geçen ve Kelleçi Çayı'nın bir kolu olan su kanalının var olduğu görülmektedir (Şekil 5.69).

6.3. Yapım Tekniği ve Malzemeleri

Şanlıurfa şehir içi hanlarında taşıyıcı sistemlerin duvar, paye, sütun, tonoz, konsol ve destek kemerlerinden meydana gelmektedir. Taşıyıcı duvarların kesme taş kaplamalı moloz dolgulu olarak; bölücü duvarların ise kesme taş olarak inşa edilmiş oldukları görülmektedir. Taşın cinsi olarak yoğunlukla kalker taş kullanıldığı, sadece Gümrük Hanı örneğinde bazalt taş da kullanılmış olduğu saptanmıştır. Yörede hala faaliyetini sürdüren taş ustaları, bağlayıcı harç olarak kalker taşı tozu, kireç ve su birleşiminden oluşturulan "kül kireç" kullanıldığını beyan etmektedirler. Han yapılarında da aynı yapım tekniği kullanılmış olması münasebetiyle aynı harç malzemesinin kullanıldığı kanaatine varılmıştır.

Şekil 6.12. Kalker taştan imal edilmiş Samsatkapı Hanı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Barutçu Han (Şekil 6.13) ve Mençek Hanı'nın (Şekil 6.14) ikinci kat revakında, revak kemerlerini destekler şekilde sütun örneklerine rastlanmaktadır. Her iki örnekte de sütunların eş yükseklikte, aynı çapta ve yekpare oldukları tespit edilmiştir. İki handa da başlıkların, kesik koni şeklindeki bir alt bölüm üstünde köşeleri yuvarlatılmış kare prizma şeklinde olduğu görülmektedir. Sütunlar Mençek Hanı'nda direk olarak kare

prizma şeklinde altlıklar üzerine otururken, Barutçu Han'da kare prizma kaide üzerindeki bir bilezikten sonra oturmakta olduğu görülmektedir (Şekil 6.13, Şekil 6.14).

Şekil 6.13. Barutçu Hanı Revak sütunu

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Kemerlerin; revaklarda, kapı ve pencere açıklıklarında, nişlerde, taç kapı kavsaralarında ve tonozları desteklemek niyetiyle tercih edildiği görülmektedir. Kemer tipi olarak yarım daire, sivri, kaş, dilimli, basık ve sepet kulbu kullanıldığı görülmektedir. Revaklarda sivri kemer kullanıldığı, sepet kulbu kemerin ise sadece Hacı Kâmil Hanı üst kat batı revakı gerisindeki mekânların kapı ve pencerelerinde ve alt kat köşe mekân tonozlarında destek niyetiyle kullanıldığı görülmektedir (Şekil 5.107).

Şanlıurfa hanlarında örtü sistemi olarak tonoz, ahşap tavan ve çatılar ile düz salma taş örtü kullanıldığı görülmektedir.

Barutçu Hanı'nın ikinci kat revakının örtüsünde ve Mençek Hanı'nın ikinci kat batı, güney ve kuzey revakının üst örtüsünde düz salma taş örtü tercih edilmiş olduğu görülmektedir (Şekil 6.14). Yakın zaman mimari yapılarında Erzurum Çifte Minareli Medrese eyvan önü ve Korkuteli Sinaneddin Medresesi'nin kuzey ve güney yöndeki revaklarında rastlanılan bu örtü sistemi pek fazla tercih edilmemektedir.

Şekil 6.14. Mençek Hanı revaklarının salma taş üst örtüsü

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Pencerelerin düşey dikdörtgen şekilde olduğu görülmektedir. Gümrük Hanı'nda avluya bakan cephedeki pencerelerin üzeri düz lento taşıdır (Şekil 5.82), üst kat kuzey ve doğu kanatlarındaki mekânları birbirine bağlayan pencerelerde ise kaş kemerler kullanılmıştır. Barutçu Hanı'nda düz lentolu ve basık kemerli pencereler dışında üçüncü kat avlu cephesi ortasında yer alan pencerenin üzeri ise dilimli kemerdir (Şekil 6.15) ancak maalesef restorasyon uygulamasında bu dilimli kemer basık kemere dönüştürülmüştür. Bu istisna iki yapı haricindeki tüm Şanlıurfa Şehir içi hanlarında avlu cephelerinde basık kemerli pencere açıklıkları kullanılmış olduğu görülmektedir. Barutçu Hanı'nın giriş kısmı, ikinci ve üçüncü kat pencereleri de basık kemerlidir (Şekil

6.15). Avlu cephelerinde basık kemerli pencereler tercih edilirken, dış cephe pencerelerinde üzeri düz atkı taşı olan pencerelerin daha fazla kullanıldığı görülmektedir (Şekil 5.62). Bu pencereler dışında Gümrük Han'da avluya bakan kapı ve pencerelerin üzerinde yer alan rozet pencereler (havalandırma ve ışık takaları) hem hava değişimini hem de ışıklandırmaya yarayan pencerelerdir (Şekil 5.69, Şekil 5.84). Maalesef onarımlar sırasında bu cepheler kaldırılmış yerine camekanlar yapılmıştır (Şekil 5.92). Madalyon şeklinde olan bu pencerelerin benzerleri Urfa evlerinde de çok sık kullanılmaktadır (Şekil 2.10, Şekil 4.2).

Şekil 6.15. Barutçu Hanı'nda dilimli kemerli pencere Revak sütunu

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2013)

Kapılar, ana giriş kapıları ve mekân kapıları adı altında iki kısımda gruplandırılabilir. Gümrük Hanı ve Hacı Kâmil Hanı'nda biri daha küçük olmak üzere iki giriş kapısı bulunmakta olduğu görülmektedir. Bu kapılar, beşik tonozlu kavsaralara sahip basık kemerli açıklıklardır (Şekil 5.58).

Giriş açıklıklarındaki kapı kanatlarının, kalın tahtaların yan yana getirilerek, arkadan birkaç kuşağa el yapımı büyük çiviler ile tutturularak oluşturulan satıhlardan meydana geldiği görülmektedir (Şekil 5.97). Bunların kimi örneklerde üzerlerinin sac ile kaplanmış olduğu görülmektedir (Şekil 6.16, Şekil 5.45). Mekânları avluya ya da revaka bağlayan kapılar, küçük boyutlu, yaklaşık 90 x 185 cm. boyutlarındaki kapılar olduğu görülmektedir. Bu kapılar üzerinde Gümrük Hanı'nda genellikle düz lento, diğer örneklerde basık kemer tercih edildiği tespit edilmiştir (Şekil 5.53).

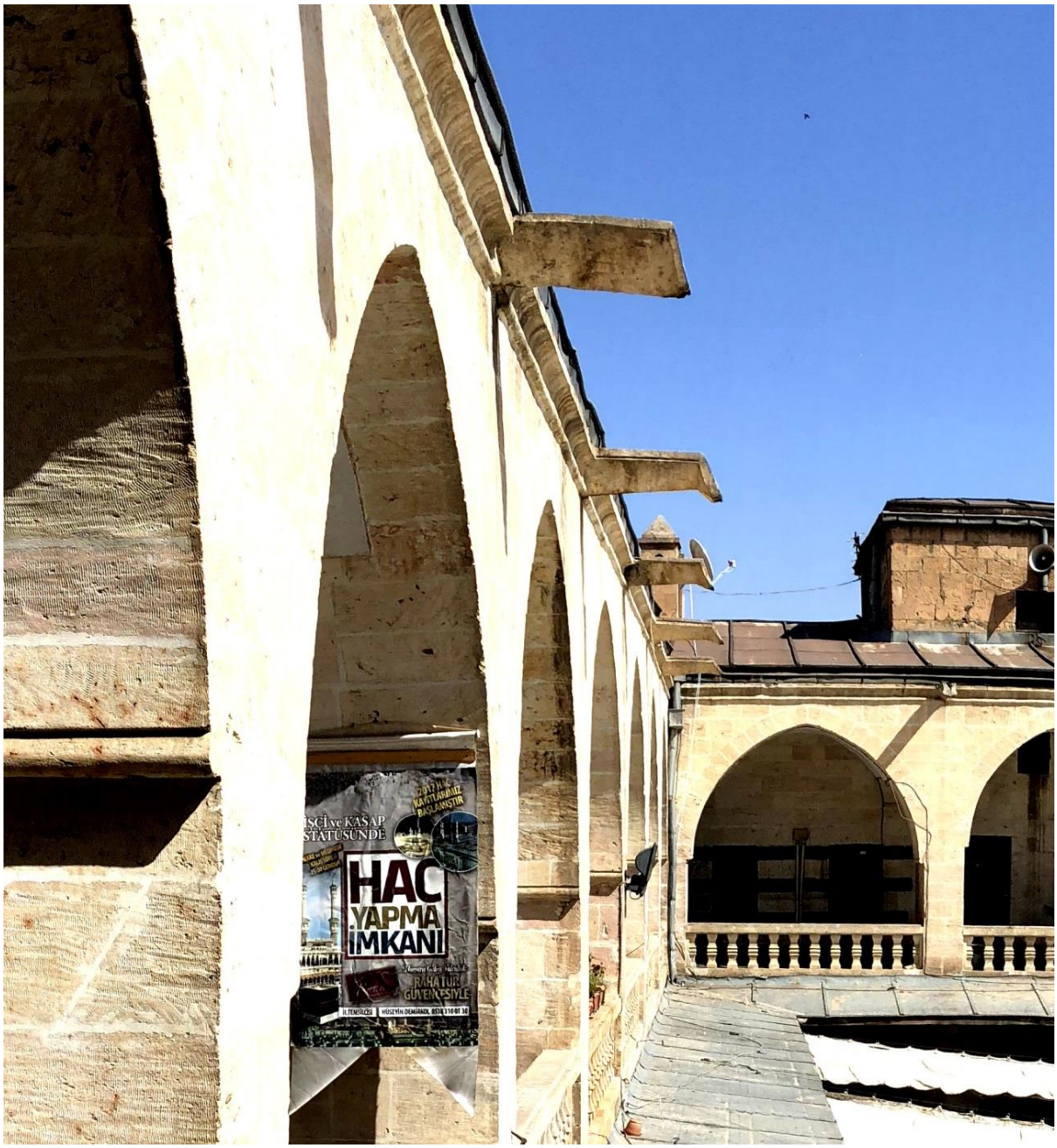

Şekil 6.16. Gümrük Hanı’nın enikli ve metal kaplı giriş kapısı

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2012)

Günümüzde yalnızca iki handa özgün korkuluğa rastlanmaktadır. Hacı Kâmil Hanı ve Gümrük Hanı'nın revakının, zikzaklı forma sahip korkuluklarla çevrildiği görülmüştür. Bu tip korkuluklara Şanlıurfa'da sivil mimarlık örneklerinde sıkça rastlanmaktadır (Şekil 6.17).

Özgün taş çörtene sadece dört handa rastlandı. Gümrük Hanı, Samsatkapı Hanı, Millet Hanı ve Hacı Kâmil Hanı'nda taş çörtenlerin mevcut olduğu tespit edilmiştir (Şekil 6.17). Şanlıurfa sivil mimari örneklerinde de bu tür çörtenlere rastlanmaktadır. Türkmen (Bican Ağa) Hanı'nın ise sadece dış cephesinde bir adet taş çörtenin günümüze ulaşmış olduğu görülmektedir.

Şekil 6.17. Gümrük Hanı'nın özgün taş çörtenleri

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2018)

Şanlıurfa şehir içi hanlarında merdiven sayısı bir ile dört arasında değişmektedir. Gümrük Hanı'nın avlu doğu kanat merdivenleri ile mescit merdivenleri ise "L" şeklindedir. Diğer örneklerde ise düz merdivenlerin kullanılmış olduğu görülmektedir (Şekil 5.16, Şekil 5.29, Şekil 5.53, Şekil 5.73). Alt kısımda ki mekânlara girişi engel teşkil etmemesi için bazı merdivenlerin kemerler üzerine oturtulmuş olduğu görülmektedir.

Nişlerin, ekseriyetle düşey dikdörtgen formda olduğu, bazılarının kemerli olduğu görülmektedir. Bazı nişlerin taban seviyesinde olduğu, içlerinde yer alan bacaların ocak işlevi gördüğü saptanmıştır.

Şanlıurfa'da yapı malzemesi olarak kullanılan taşlar genellikle şehrin beş km. batısındaki taş ocaklarından getirilmektedir. Yörenin geleneksel mimarisinde açık bej renkli kalker taşı etkindir. Şanlıurfa şehir içi hanlarında ekseriyetle kalker taş kullanılmış olduğu görülmektedir. Sadece Gümrük Hanı örneğinde kalker ve bazalt taş ardışık olarak kullanılmış olduğu görülmüştür (Şekil 5.75). Kullanılan taşlar; kesme, moloz ve kabayonu olarak işlenmiştir. Kesme taşların; yapıların duvarlarında, payelerinde, kemerlerinde ve Mençek Hanı ve Barutçu Hanı'nın revak örtülerinde kullanılmış olduğu, kabayonu ve moloz taşların ise örtü sisteminde örgü malzemesi veya dolgu malzemesi olarak kullanılmış olduğu görülmektedir.

Metal malzemenin, yapıların giriş kapı kanatlarında kaplama malzemesi olarak, çivi, kapı tokmağı gibi elemanlarda ve pencerelerin şebekelerinde kullanılmış olduğu görülmüştür (Şekil 5.45). Urfa geleneksel evlerinde de giriş kapıları genellikle metal malzeme ile kaplıdır. Yörede "tutya" olarak adlandırılmış paslanmayan metal alaşım, geleneksel mimaride kapı kaplamalarında sıkça rastlanan bir malzemedir.

6.4. Süsleme Özellikleri

Şanlıurfa şehir içi hanlarında süsleme unsurlarına pek fazla rastlanmamaktadır. Ayakta olan hanlardan sadece Gümrük Hanı'nın giriş cephesinde, kapı ve pencere alınlıklarında süslemelerin yer aldığı görülmüştür (Şekil 6.18, Şekil 6.19). Bu süslemelerin geometrik ve bitkisel figürlü süslemeler olduğu saptanmıştır. Gümrük Hanı'nın giriş eyvanı yan duvarlarında, mihrabiyelerin üzerindeki kesişen altıgenlerin üzerinde altı kollu yıldızlar ile oluşturulan bordür; girişin üzerinde yer alan mescidin sol

pencere lentosunda yatay ve dikey olarak kesişmekte olan iki şeritli örgüler ve bunların bazı ara kısımlarda yer alan sekiz kollu yıldızlardan oluşmuş kabartma var olduğu görülmüştür (Şekil 5.75). Sağdaki pencere lentosunda ise, düşey eksene dik ve çapraz kırık çizgilerin eşit uzunlukta 120 derecelik açılarla kesişmesinden oluşan altı kollu yıldızlar ve altıgen boşlukların meydana getirdiği kabartma süslemeler yer almakta olduğu görülmüştür (Şekil 5.77). Han'ın giriş eyvanı yan duvarlarında, mihrabiyelerin üzerinde geometrik bordürlerin ortasında, Kuran'dan ayetlere yer verilmiş olduğu görülmüştür (Şekil 6.18, ekil 6.19). Bunların dışında, geleneksel Şanlıurfa evlerinde genellikle avluya bakan cephelerdeki yoğun süslemelerin aksine, halihazırda ayakta olan Şanlıurfa şehir içi hanlarında kitabeler haricinde süslemeye rastlanmamaktadır.

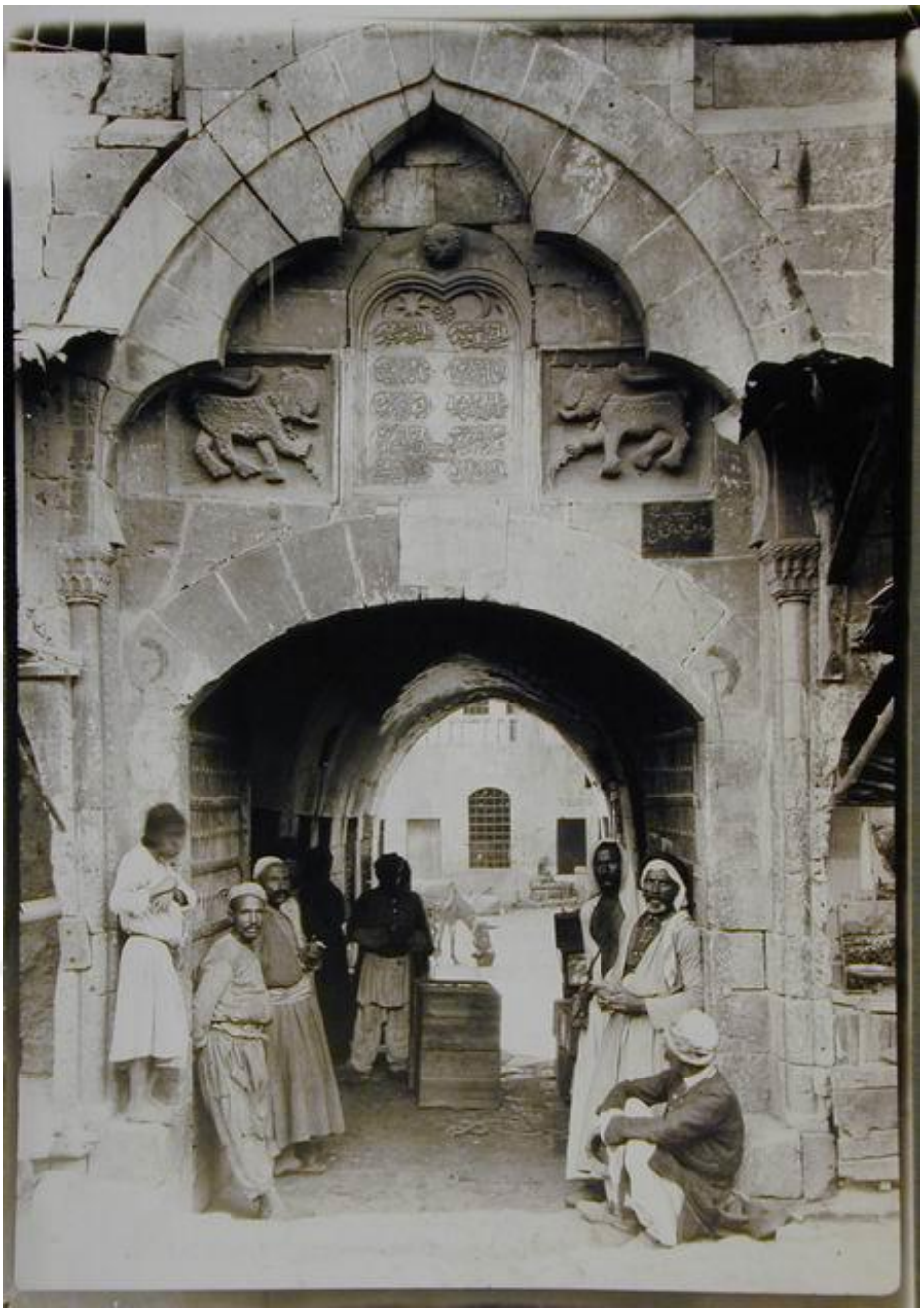
Şekil 6.18. Gümrük Hanı'nın giriş eyvanındaki süslemeler

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 6.19. Gümrük Hanı'nın giriş eyvanındaki süslemeler

(Eyyübiye, Şanlıurfa, 2019)

Şekil 6.20. Aslanlı Han'ın günümüze ulaşmayan kapısı
(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

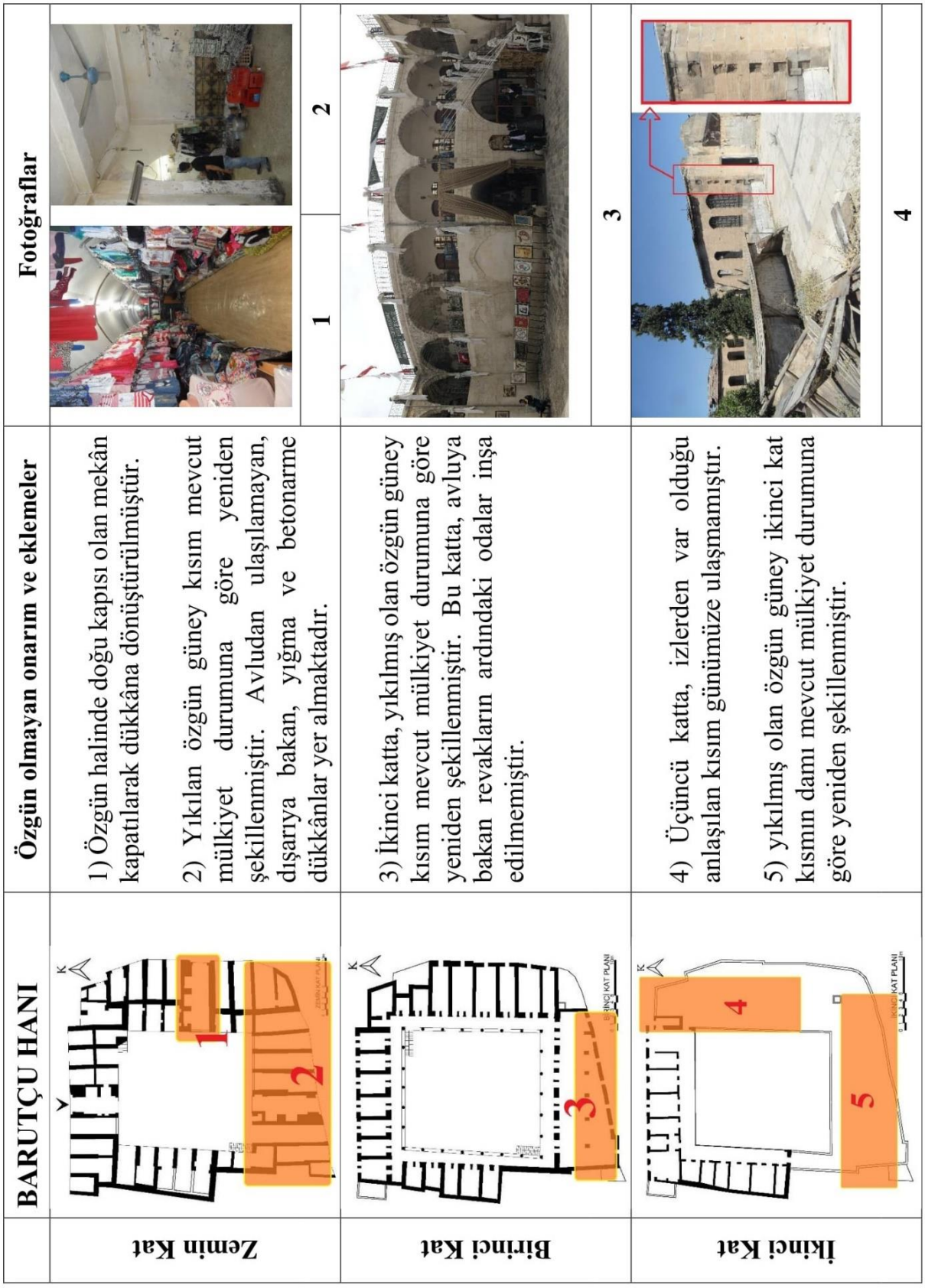
Şanlıurfa şehir içi hanlarından olan Aslanlı Han'ın giriş kapısı maalesef günümüze ulaşmamıştır (Şekil 6.20). Han yapısının bir kısmı günümüze ulaşmıştır ve niteliksiz eklentilerle beraber kuyumcular çarşısı olarak kullanılmaktadır.

Şanlıurfa şehir içi hanları, plan şemaları açısından Osmanlı hanlarının genel özelliklerini barındırmaktadır. Mimari detaylar, malzeme, süsleme ve yapı elemanları ile de bölgesel özellikleri yansıtmaktadır.

Hanın Adı	İnşa Tarihi	Banisi	Avlı Sayısı	Kat Sayısı	Yapım Türü	Yapı Malzemesi	Üst Örtüsü	Süsleme ve Kitabe	Sağlamlık Durumu	Restorasyon ve Yeni İşlev	Basit Onarım	Bilinçsiz Onarım/Eklenti	Bugünkü Kullanım	Önerilen Kullanım
Barutçu Hanı	17.-18. yy *	Bilinmiyor	1	3	Yığma	Taş, Metal, Ahşap	Beşik Tonoz, Çapraz Tonoz ve Düz Tavan Üzerine Düz Dam ve Kırma Çatı	YOK	İYİ	YAPILDI El Sanatları Sergi Alanı	YAPILMADI	AZ	Kullanılmıyor.	Otel Restoran Müze
Gümrük Hanı	1566	Behram Paşa	1	3 Kısmen	Yığma	Taş, Metal, Ahşap	Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Kırma Çatı	Kitabe ve Süsleme	İYİ	YAPILMADI	YAPILMADI	AZ	Kahvehane Depo Terzi	Otel Restoran
Mençek Hanı	17.-18. yy *	Bilinmiyor	1	2	Yığma	Taş	Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Düz Dam	YOK	İYİ	YAPILMADI	YAPILMADI	ORTA	Manifaturacı Depo	Otel Restoran
Hacı Kamil Hanı	1823	Hacı Kamil Efendi	1	2	Yığma	Taş	Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Düz Dam	Kitabe	İYİ	YAPILMADI	YAPILDI	ORTA	Manifaturacı Depo	Otel Restoran
Millet Hanı	17.-18. yy *	Bilinmiyor	1	1	Yığma	Taş	Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Düz Dam	YOK	KÖTÜ	YAPILMADI	YAPILMADI	ORTA	Kullanılmıyor.	Otel Restoran Müze
Kumlu Hayat Hanı	1900 *	Bilinmiyor	1	1	Yığma	Taş	Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Düz Dam	YOK	ORTA	YAPILMADI	YAPILDI	ÇOK	Kahvehane	Restoran
Türkmen Hanı	1900 *	Bilinmiyor, Diğer Adı:Bican Ağa	1	2 Kısmen	Yığma	Taş	Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Düz Dam	Kitabe	ORTA	YAPILMADI	YAPILDI	ORTA	Restoran Mağaza	Restoran Müze
Samsat Kapısı Hanı	17. yy *	Bilinmiyor.	1	1	Yığma	Taş	Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Düz Dam	YOK	İYİ	YAPILDI Restoran	YAPILMADI	AZ	Restoran	Otel Restoran Müze
Topçu Hanı	1903 *	Bekir Bey *	1	2	Yığma	Taş	Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Düz Dam	YOK	KÖTÜ	YAPILMADI	YAPILMADI	ÇOK	Oto Tamirci Oto Yıkamacı	Otel Restoran Müze
Şaban Hanı	17. yy *	Şaban Efendi. *	1	2	Yığma	Taş	Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Düz Dam	YOK	KÖTÜ	YAPILMADI	YAPILMADI	ÇOK	Manifaturacı Terzi Depo	Restoran
Aslanlı Han	16. yy *	Bilinmiyor.	1	x	Yığma	Taş	Günümüze Ulaşan Kısım Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Üzerine Düz Dam	Süsleme	KÖTÜ	YAPILMADI	YAPILMADI	ÇOK	Tesbihci (Günümüze Ulaşan Kısım)	Müze

* ile işaretli bilgiler Sanat Tarihçisi Dr. Adil Özme'den alınmıştır.

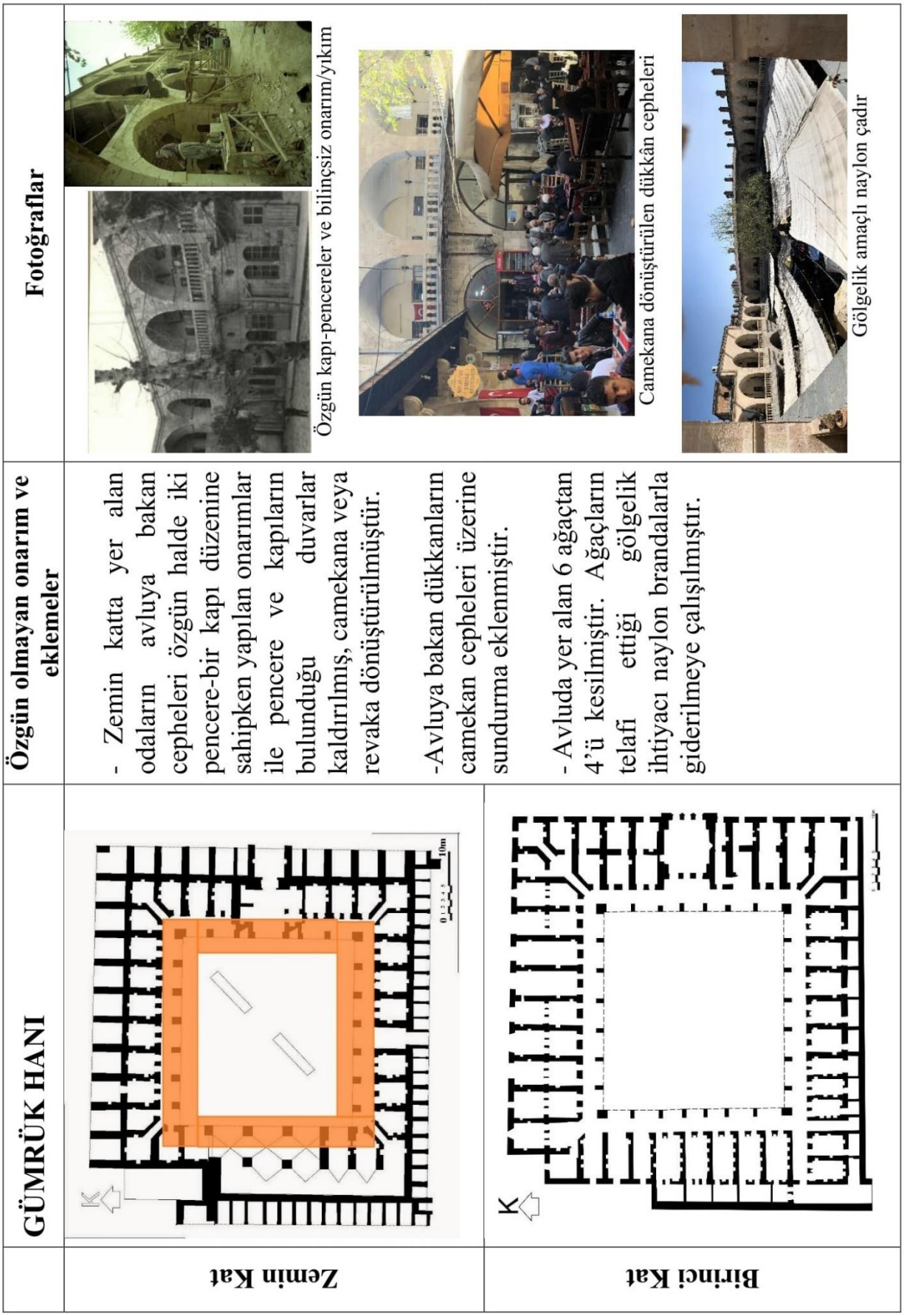
Şekil 6.21. Şanlıurfa Şehiriçi Hanları Genel Durum Tablosu

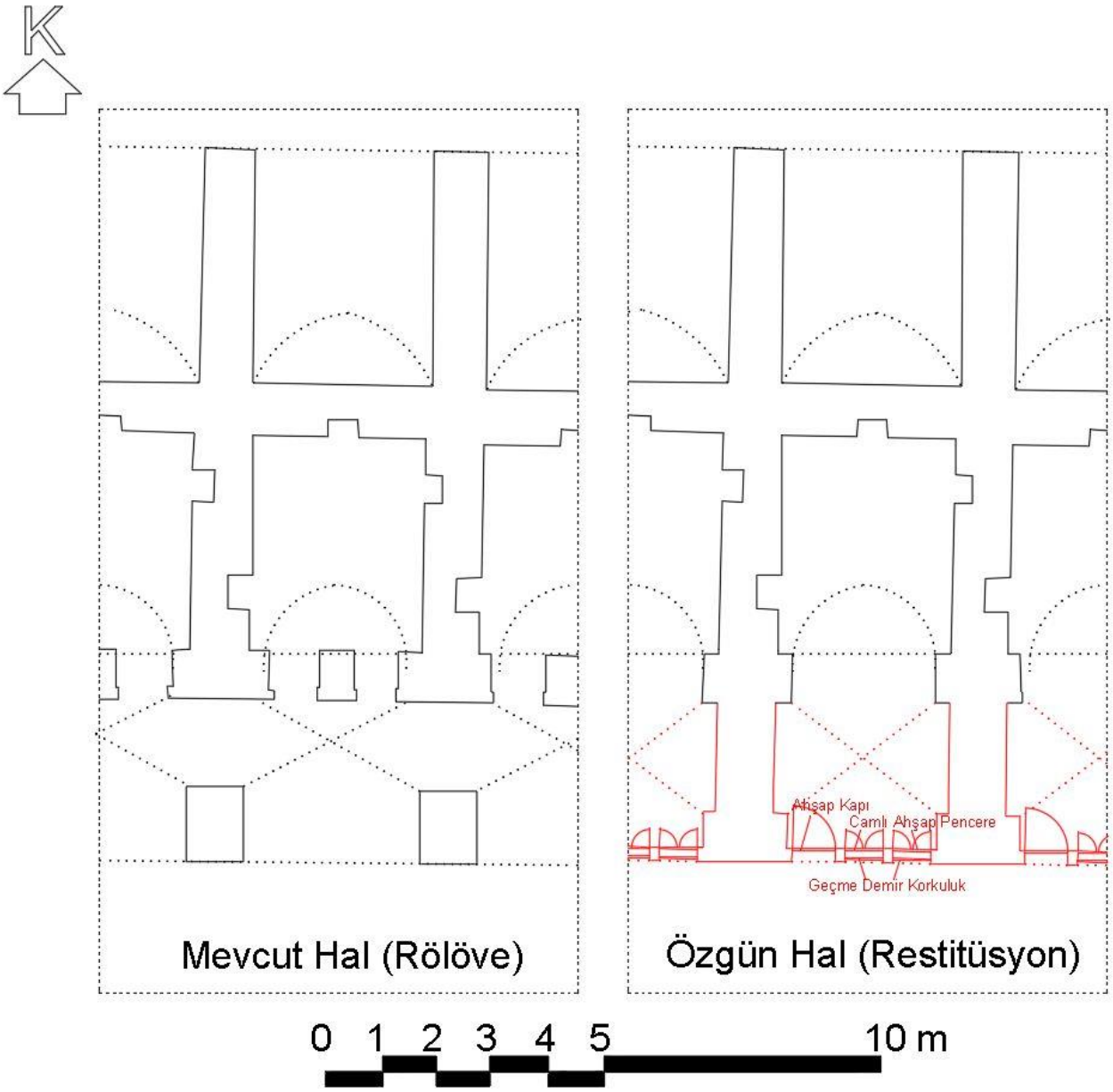
Şekil 6.22. Barutçu Hanı Özgün Olmayan Onarım ve Eklentiler Tablosu

	MENÇEK HANI	Özgün olmayan onarım ve eklemeler	Fotoğraflar
Zemin Kat		1)Avlu ortasında muhdes çeşme yer almaktadır. 2)Zemin katta avluyu çevreleyen muhdes sundurmalar mevcuttur. 3)Özgün yeri bilinmeyen merdiven, önünden geçtiği pencereyi perdelemesi sebebiyle muhdes olduğu anlaşılmaktadır. 4)Giriş koridorunun doğusunda, özgün hali revak olduğu izlerden anlaşılan mekanlar dükkâna dönüştürülmüştür. 5)Yapının dış cephesinde yer alan mekanların cepheleri muhdes camekan vitrinlere dönüştürülmüştür. Bu uygulama avluya bakan iç mekanların bazılarında da mevcuttur. 6)Birinci katta avluya bakan mekanların bir kısmına muhdes kapı ve pencereler eklenmiştir.	
Birinci Kat			

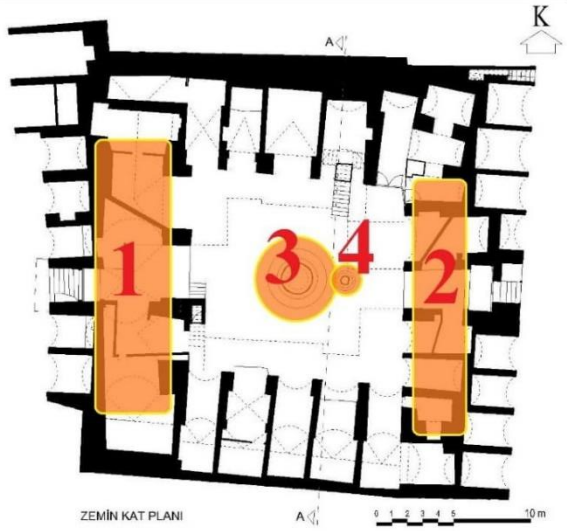
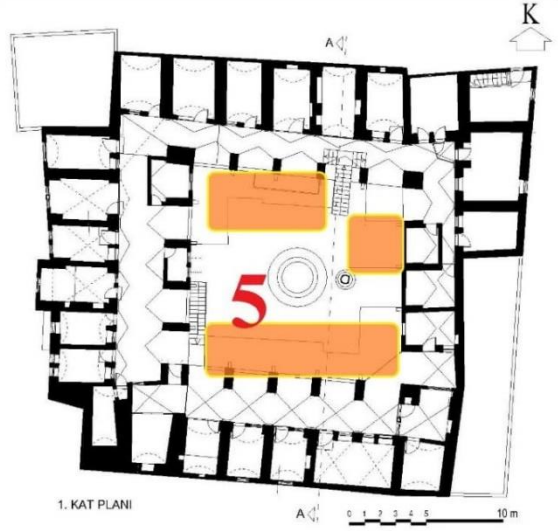
Şekil 6.23. Mençek Hanı Özgün Olmayan Onarım ve Eklentiler Tablosu

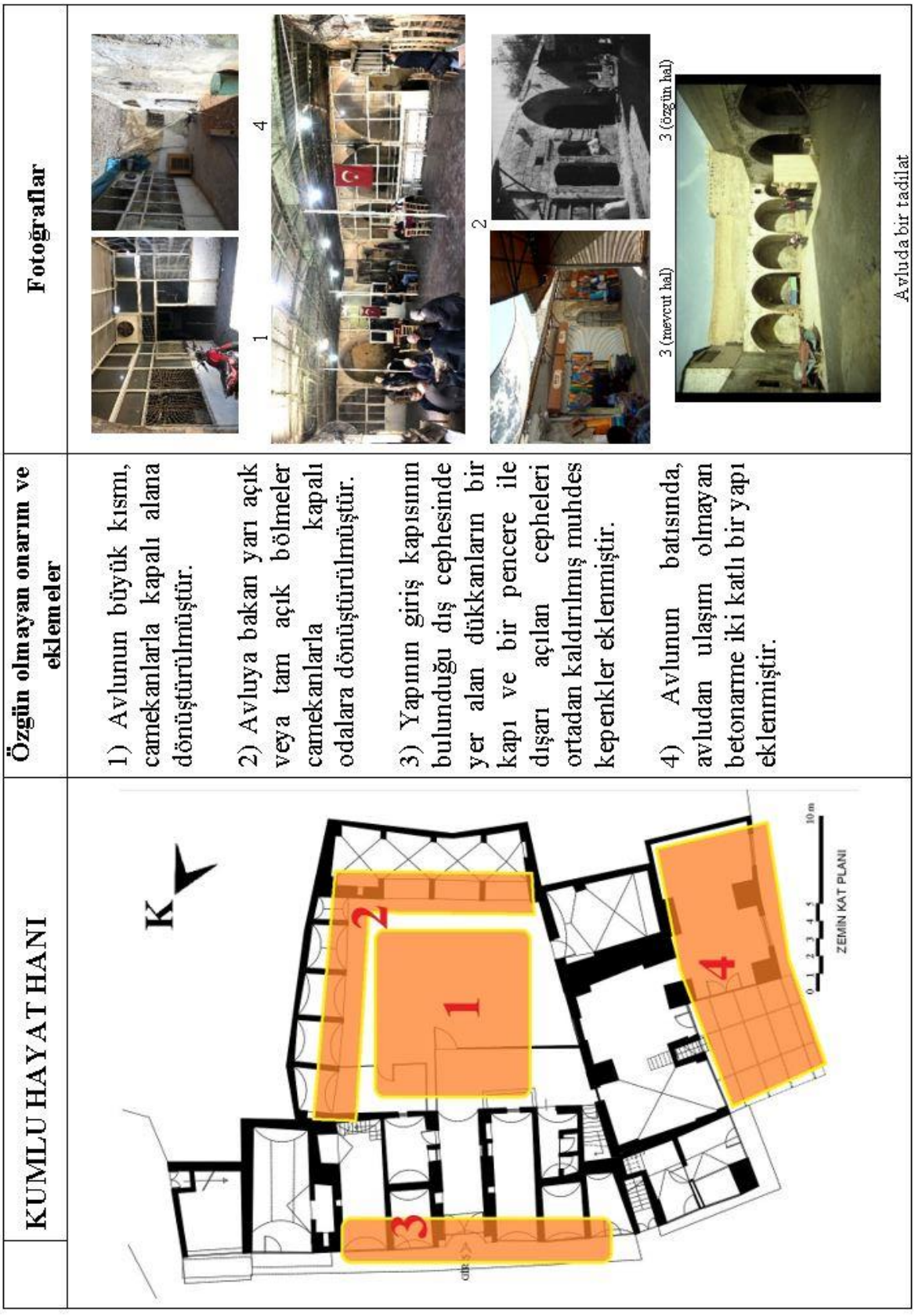
Şekil 6.24. Gümrük Hanı Özgün Olmayan Onarım ve Eklentiler Tablosu

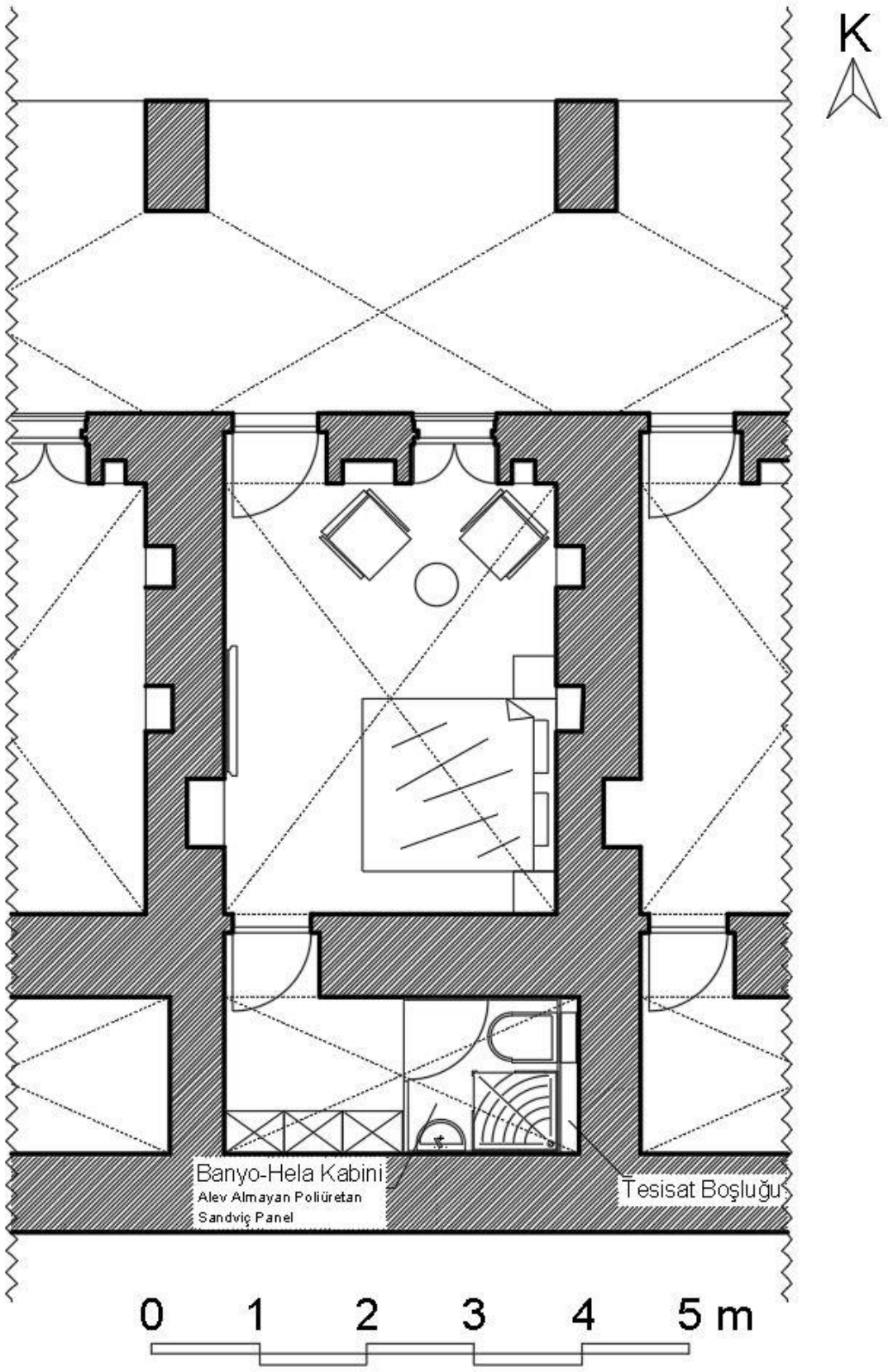
Şekil 6.25. Gümrük Hanı Birimi Mevcut Durum ile Özgün Hal Karşılaştırması

	HACI KAMİL HANI	Özgün olmayan onarım ve eklemeler	Fotoğraflar
Zemin Kat		1-2) Zemin katta, avlunun doğu ve batı kanatlarında yer alan hacimler muhdes duvarlarla bölünerek dükkanlara dönüştürülmüştür. 3) Avlu ortasına muhdes çeşme yapılmıştır. 4) Avluda yer alan ağaç kesilmiştir. Ağacın telafi ettiği gölgelik ihtiyacı naylon brandalarla giderilmeye çalışılmıştır. 5) Avluya bakan dükkanların camekan cepheleri üzerine sundurma eklenmiştir.	 Avludaki muhdes çeşme
Birinci Kat			 Gölgelik amaçlı naylon çadır ve sac sundurma

Şekil 6.26. Hacı Kâmil Hanı Özgün Olmayan Onarım ve Eklentiler Tablosu

Şekil 6.27. Kumlu Hayat Hanı Özgün Olmayan Onarım ve Eklentiler Tablosu

Şekil 6.28. Öneri Otel İşlevi Örnek Tefrişatı

(Gümrük Hanı 2. Kat Güney Kanadında Yer Alan Oda)

7. SONUÇ

Geçmişten günümüze hayatın her kademesinde var olan değişim ve gelişim olumlu ve olumsuz neticelere varabilmektedir. Kültürde, sanatta ve hatta dini inanışların yaşanış biçimlerinde değişim gözlenmektedir. Teknoloji, ihtiyaçlar ve yaşam biçimindeki değişim mimaride de gelişmelere sebep olmaktadır. Ancak değişim bazen gelişim olmaktan çıkmakta, tahribata dönüşmektedir.

Mimari kültür varlıklarımız da maalesef toplumsal değişimin getirdiği olumsuz etkilere maruz kalmaktadır. Şehirlerin hızlı kentleşmesi kültür varlıklarımızın özgün işlevini yitirmesine, yeni işlevler kazanmalarının gerekmesine, bilinçsiz onarım ve müdahalelere maruz kalmalarına ve giderek yok olmalarına sebebiyet vermektedir.

Değişimin olumsuz etkisiyle yok olmanın önüne geçmek, gelecek kuşakların da bu tarihi yapılardan yararlanabilmesini, kültürün bilincine varabilmesini sağlamak amacıyla bu çalışmada Şanlıurfa Şehir İçi Hanlarının mevcut potansiyeli ortaya çıkarılmış ve bu çalışma sayesinde yeniden kayıt altına alınmıştır.

Çalışma kapsamında yapılan incelemelerde Şanlıurfa şehir içi hanlarının bilinçsiz müdahale ve onarımlara maruz kaldığı gözlenmiştir. Yapılar, mevcut hallerinin yoğun ticari amaca hizmet etmesi sebebiyle asgari alanda azami kazanç gayesi ile çok sayıda mülkiyete bölünmüş ve bilinçsiz inşai uygulamalara maruz kalmıştır. Tespit edilemeyecek küçüklükteki ufak eklenti ve tahribatlar bile uzun zaman içerisinde eserlerin özünden uzaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Yapılarda bugüne dek yapılan onarımların çoğunun maalesef yapıyı özgün haline dönüştürmeyi amaçlamamış olduğu görülmektedir. Bu tür korunması gerekli kültür varlıkları, maliklerinin veya mevcut kullanıcılarının inisiyatifine bırakılmamalı, Urfa gibi köklü kültür ve tarih birikimi olan bir şehrin kimliği ufak kazançlar uğruna heba edilmemelidir.

Şanlıurfa şehir içi hanlarında günümüzde manifaturacılar, iç çamaşırı terzihaneleri, depolar, bayağı lokanta ve kahvehaneler yer almaktadır. Yapıların tarihi, kültürel ve mimari niteliği göz önünde bulundurulduğunda hak ettikleri değerin çok altında işlevlerde kullanıldıkları görülmektedir.

Mimari kültür varlıklarımız geçmişin izlerini bize ve gelecek kuşaklara ulaştıran yegâne varlıklarıdır. Bu nedenle özverili bir rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışması yapılarak gelecek nesillere aktarılmaları gerekir. Yapıların restorasyonunda dikkat edilecek en önemli husus yapının özgünlüğünün korunmasıdır. Kullanım ve restorasyonlarda yapılara yeni işlev verilmesi eserin hayatta kalması için gereklilik arz etmektedir. Ancak, verilecek yeni işlevin araç olduğu ve amaç olmaması gerektiği unutulmamalıdır. Amaç yapıyı koruyarak yaşatmak olmalıdır. Yeniden işlevlendirmede verilen fonksiyon amaç haline getirilirse, yapının özgünlüğünü yitirmesi sebebiyle değer kaybetmesi riski de söz konusu olur. Mimari kültür varlıklarının mevcut durumu göz önünde bulundurularak, özgün yapısı ve kullanımı ile verilecek yeni işlev bir uyum içerisinde olmalıdır. Bu hassasiyetle tarihi mimari bir esere yeni bir işlev önerilirken mevcudiyetindeki mimari elemanlar, yüzey, doku, malzeme özellikleri ve en önemlisi yeni işleve adaptasyonun artı ve eksileri göz önünde bulundurulmalı, karşılaştırılmalı minimum müdahale (değişiklik) ile yeni işlev sağlamaya çalışılmalıdır.

Tarihi mimari bir esere restorasyon ile yeni bir işlev verilebilir. Ancak bu durum her türlü yapıya her türlü yeni işlev verilebilir algısı oluşturmamalıdır. Yenileme ile kullanımda önerilen işlevlerin yapının özgün haline uyumluluğu göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılmalıdır.

Urfa şehir içi hanlarının motorlu taşıtların icadından evvelki devirde özgün kullanımlarında, hanların genelinde olduğu gibi zemin katta hayvan barınağı ve tımarı hizmetinin verildiği, üst katta ise ücret karşılığı konaklama yapılan, seyyahların, tüccarların, dini veya ilmi gezginlerin kısıtlı süreyle barındığı mekanların bulunduğu anlaşılmıştır. Bu özgün işlev günümüz otelleri ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Zemin katlar da günümüzdeki otopark/garaj mekanları ile eşdeğerdir. Şanlıurfa şehir içi hanlarının bazı örneklerinde kısmi ticari faaliyetlerin yürütülmesi ve bir nevi yazıhane işlevinin bulunması da günümüz plazaları ile bağdaştırılabilir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı nitelikli Şanlıurfa şehiriçi hanlarının kamulaştırılarak yahut ikna yolu ile maliklerinden muvafakat alınarak, barındırdığı muhdesatın kaldırılmasına ve yapıların özgün haline dönüştürülmesine yönelik çalışma

ve restorasyonların yapılması, cazibe merkezleri olmaları ve bu gibi yapıların gelecek nesillere korunarak aktarılması açısından önem arz ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Mimari olarak elverişli hanlarda, zemin (avlu) katında yöresel ürün satışı, sergi ve restoran-kafeterya hizmetlerinin verileceği, üst katında ise konaklama (otel) hizmetinin verileceği şekilde yeniden işlevlendirmenin eser niteliğindeki yapılara daha saygılı bir uygulama olacağı kanaatine varılmıştır. Özgün haline en az müdahale edilerek, günümüz otel konforunu barındıracak bir otele dönüştürülmesi hem yapının mimarisine aykırılık teşkil etmeyecek, hem de mimarisi kadar özgün işlevinin de korunduğu bir uygulama olacak ve tarihi eser niteliğindeki bu yapılar Şanlıurfa turizmine de daha fazla katkı sunmuş olacaktır. Bahsi geçen tarihi yapıların Urfa'nın tarihi bölgesinde yer alması da Urfa'yı ziyaret eden turistler için daha tercih edilir konaklama yerleri olmalarına vesile olacaktır.

Mevcudiyetini koruyan tarihi eser yapıların yeniden işlevlendirilmesinde, koruma ilkelerine bağlı kalarak muhtemel yeni hizmetlerinin günümüz ihtiyaçları ve teknolojik sistemleri doğrultusunda mekânsal zorunluluklarının tespit edilmesi, kendine has yapıların yeni hizmetlere adapte olmasının araştırılması, işlevsel ihtiyaçlarının değerlendirilmesi yeniden kullanımın esasını teşkil etmektedir. Restorasyon ile tarihi nitelikli bir yapıya yeni işlev vermek, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olan yapılar hakkında yetkili koruma kurulları, mimarlar, iç mimarlar, peyzaj mimarları, statik-tesisat mühendisleri, teknikerler, müteahhitler, işletme yetkilileri ve belediyelerin yer aldığı büyük bir takım çalışmasıdır. Verilecek yeni işlevde elbette yapının özgün halinin korunması öncelikli görev addedilmelidir. Ancak verilecek yeni fonksiyonun devam edebilen bir fonksiyon olması da yapının restorasyon öncesi olduğu gibi atıl ve metruk hale dönüşmesinin önüne geçilmesi bakımından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Ansiklopedisi, İ., 2019, İslam Ansiklopedisi İslam Ansiklopedisi İnternet Sitesi.

BAŞ, A., 1989, Beylikler dönemi Hanları, *Selçuk Üniversitesi*

Birliği, T. Z. O., 2012, Tarım Alanları, *Türkiye Ziraat Odaları Birliği Resmi İnternet Sitesi*.

ÇULLU, M. A., 2012, Toprak Etüt Haritalama ve Toprak Yönetimi Gerekliliği, *Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi*, 1(1), 23-25.

Gazetesi, B. T. İ., 2019, Tire Lütfü Paşa Hanı, *Büyük Tire İnternet Gazetesi*.

Google, 2012a, duvargi, *Google Görsel Arama Sitesi*.

Google, 2012b, cografyabilim, *Google Görsel Arama Sitesi*.

HASOL, D., 1995, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, *Yem Yayınları*.

İLHAN, C., 2000, Gümrük Hanı Restorasyon Projesi.

İşleri, D. S., 2012, DSİ, *Devlet Su işleri Resmi İnternet Sitesi*.

KARAKAŞ, M., 2012, Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler.

KATITAŞ, S., 1990, 17.Yüzyıl İstanbul Hanları, *Yıldız Yüksek Lisans Tezi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 11.

KUBAN, D., 1965, Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, *İstanbul*, 395.

Kurulu, Ş. K. V. K. B., 2019, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu *Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi*.

Kurumu, T. İ., 2012, RAPOR, *Türkiye İstatistik Kurumu Resmi İnternet Sitesi*.

M. İ. ŞENOCAK ve YENİGÜN, K., 1997, Çarpık Kentleşmeyi Önleme Çözümlerinin Eleştirisi, *I. Ulusal Kentsel Altyapı Sempozyumu*, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.

Müdürlüğü, M. G., 2012a, veridegerlendirme.

Müdürlüğü, M. G., 2012b, yilliktoplamyagis, *Meteoroloji Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi*.

Müdürlüğü, M. G., 2012c, iklim, *Meteoroloji Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi*.

Müdürlüğü, Ş. İ. K. v. T., 2012d, ŞANLIURFA TARİHİ, *Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi*.

Müdürlüğü, T. v. K. G., 2019, Parsel Sorgu, *Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü resmi internet sitesi*.

ÖZDEŞ, G., 1953, Türk Çarşıları, *İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları*.

ÖZDÖL, S., 2011, Tarih İncelemeleri *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXVI (1), 175.

ÖZME, A., 2000, Urfa'da Bir Grup Şehiriçi Hanı, *Sanat Tarihi Dergisi*, 15 (1), 97-111.

SÖNMEZ, S., 2007, Ortaçağ Türk ve İslam Dünyasında Kervansaraylar (Hanlar-Ribatlar), *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 272.

ŞAHİNALP, M. S., 2005, Şanlıurfa Şehri'nin Kuruluş ve Gelişmesi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı*, 183.

ŞENOCAK, M. İ., 1998, Şanlıurfa Geleneksel Konut Mimarisinin Onarımında Yapılan Uygulamaların Eleştirisi, *Şurkav Kültür Eğitim Sanat Bilim ve Araştırma Dergisi*.

UÇKAN, Ö., 1999, Agoralardan Alışveriş Merkezlerine: Dün, Bugün, Gelecek, *Domus*, 1, 75-79.

Wikimedia, 2012, Şanlıurfa, *Wikimedia Görsel Araştırma İnternet Sitesi*.

YÜZGÜL, S., 2015, Hacı Kâmil Hanı Restorasyon Projesi.

YÜZGÜL, S. ve KAZAZ, O., 2015, Kumlu Hayat Hanı Restitüsyon Projesi.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**:**	Mahmut ŞENOCAK
Uyruğu	**:**	T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi	**:**	Şanlıurfa / 1988
Telefon	**:**	0535 890 0808 / 0414 215 4400
Faks	**:**	0414 215 4405(iş)
E-Posta	**:**	mahmut63@hotmail.com

EĞİTİM

Derece		**Adı, İlçe, İl**	**Bitirme Yılı**
Lise	:	Şanlıurfa Anadolu Lisesi, Haliliye, Şanlıurfa	2006
Üniversite	:	Haliç Üniversitesi, Şişli, İstanbul	2011
Yüksek Lisans	:	Selçuk Üniversitesi(Devam etmekte), Selçuklu, Konya	---
Doktora	:		

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	**Kurum**	**Görevi**
2012-halen	Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Mimar Uzman (Raportör)

UZMANLIK ALANI

Tarihi ve kültürel nitelikli korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının restorasyon proje ve uygulamaları

YABANCI DİLLER

İngilizce	(orta seviye)
Osmanlıca	(orta seviye)
Arapça	(alt seviye)